

TDIU HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH
TARMOQ MARKAZI

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

O'QUV USLUBIY
MAJMUUA

TOSHKENT-2022

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**OLIV TA'LIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR
KADRLARINI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISHNI TASHKIL ETISH BOSH
ILMIY-METODIK MARKAZI**

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH
TARMOQ MARKAZI**

**“BYUDJET NAZORATI VA G'AZNACHILIGI”
yo'nalishi**

**“BYUDJET NAZORATI VA G'AZNACHILIGI”
moduli bo'yicha**

**O'QUV-USLUBIY
MAJMUUA**

Toshkent 2022

Mazkur o'quv-uslubiy majmua Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil 7 dekabrda 648-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan o'quv reja va dastur asosida tayyorlandi.

Tuzuvchi: Sholdarov D.A.- TMI, dotsent

Taqrizchi: Kasimova G.A. – TMI, professor

O'quv -uslubiy majmua Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Kengashining 2022 yil 31 yanvardagi 6-sonli qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR.....	5
II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA'LIM METODLARI.....	9
III. NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI.....	14
IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI.....	101
V. KEYSLAR BANKI.....	134
VI. GLOSSARIY	144
VII. ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	157

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Dastur O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi tasdiqlangan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son, Farmonida ta'lim sifatini oshirish va 2026 yilga qadar 10 ta salohiyatli oliy ta'lim muassasini QS va THE xalqaro reytinglarga kirishga maqsadli tayyorlash masalalariga e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son, 2019 yil 27 avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida"gi PF-5789-son, 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5544-sonli Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentyabrdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 797-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 noyabrdagi "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4022-son hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrdagi "2019 – 2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4477-sonli Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda zamonaviy iqtisodiy fanlar, bozor turlari va innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg'or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o'zlashtirish, shuningdek amaliyotga joriy etish ko'nikmalarini takomillashtirishni va pirvordida iqtisodiy oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishni maqsad qiladi

Dastur doirasida berilayotgan mavzular ta'lim sohasi bo'yicha pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari va o'quv rejalari asosida shakllantirilgan bo'lib, uning mazmuni kredit modul tizimi va o'quv jarayonini tashkil etish, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish, pedagogning kasbiy professionalligini oshirish, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish, maxsus maqsadlarga yo'naltirilgan ingliz tili, mutaxassislik fanlar negizida ilmiy va amaliy tadqiqotlar, o'quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy uslublari bo'yicha so'nggi yutuqlar, pedagogning kreativ kompetentligini rivojlantirish, ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar

asosida individuallashtirish, masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, «blended learning», «flipped classroom» texnologiyalarini amaliyotga keng qo'llash bo'yicha tegishli bilim, ko'nikma, malaka va kompetentsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan.

Qayta tayyorlash va malaka oshirish yo'nalishining o'ziga xos xususiyatlari hamda dolzarb masalalaridan kelib chiqqan holda dasturda tinglovchilarning mutaxassislik fanlar doirasidagi bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetentsiyalariga qo'yiladigan talablar takomillashtirilishi mumkin.

Modulning maqsadi va vazifalari

“Byudjet nazorati va g'aznachiligi” **modulining maqsadi:** pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malaka oshirish kurs tinglovchilarini o'quv jarayonini tashkil etish va uning sifatini ta'minlash borasidagi ilg'or xorijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlar, ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda bilim va ko'nikmalarni shakllantirish maqsadini qo'ygan va ko'nikmalarni shakllantirish maqsadini qo'ygan.

“Byudjet nazorati va g'aznachiligi” **modulining vazifalari:**

Talabalarni byudjet nazorati va g'aznachiligining uslubiy jihatlari yuzasidan ularning iqtisodiy bilimlarini chuqurlashtirish, fanni nazariy va amaliy jihatdan o'rganish va talabalardagi mazkur fan bo'yicha mustahkam bilim ko'nikmalarni shakllantirish, davlat byudjeti ijrosi jarayonida moliya organlari, uning xududiy bo'linmalari, davlat maqsadli jamg'armalari va byudjet tashkilotlarida byudjetning g'azna ijrosi jarayoni nazoratini tashkil etish va amalga oshirishning uslubiy masalalari, byudjet tizimi byudjetlari daromadlari va xarajatlari ijrosining nazariy jihatlari o'rgatishdan iboratdir.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilimiga, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar

Mutaxassislik fanlar bo'yicha tinglovchilar quyidagi yangi bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetentsiyalarga ega bo'lishlari talab etiladi:

Tinglovchi:

- O'zbekiston Respublikasida davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tish shart-sharoitlari va afzalliklari;
- G'aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlari;
- byudjet nazorati va g'aznachilikda moliyaviy nazoratni tashkil etishning uslubiy asoslari;
- byudjet tashkilotlarida nazorat va taftish ishlarini tashkil etishning uslubiy asoslari
- byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzish, tasdiqlash, ro'yhatdan o'tkazish
- Respublika va hududiy g'aznachilik hisobraqamlarining yuritilishini;
- Yagona g'azna hisobraqamida byudjet daromadlari ijrosini hisobga olishni;

- G'aznachilikda xarajatlar smetalarini va ularga kiritiladigan o'zgarishlarni ro'yxatga olishni;
- Davlat maqsadli jamg'armalari daromadlarini yagona g'azna hisobraqamida shakllantirishni;
- G'aznachilik axborot tizimi va Markaziy bank axborot tizimlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni;
- "UzASBO" dasturida shaxsiy g'azna hisobvaraqlar bo'yicha mablag'lar hisobini yuritish tartibini;
- G'aznachilik bo'linmalarida nazorat va taftish ishlarini tashkil etish tartibini;
- Moliya organlarida nazorat va taftish ishlarini tashkil etish tartibini ***bilishi va ulardan foydalana olishi;***

Tinglovchi:

- Xarajatlar smetalarini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish;
- G'aznachilik va byudjet tashkilotlarida UzASBO dasturiy majmuasidan foydalanish;
- byudjet tashkilotlari shtatlar jadvali va xarajatlar smetalarini ro'yxatdan o'tkazilishini nazorat qilish;
- Moliya organlari hamda g'aznachilik bo'linmalarida byudjet daromadlari va xarajatlari nazoratining usullari va axborot manbalarini shakllantirish;
- Moliya organlarida yig'ma moliyaviy hisobot shakllarini tuzilishini tekshirish ***ko'nikmalariga ega bo'lishi;***

Tinglovchi:

- G'aznachilik hisobraqamlaridan byudjet xarajatlarini to'lashni amalga oshirish;
- G'aznachilik va moliya organlarida davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirishda zamonaviy axborot texnologiyasi va aloqa tizimlaridan foydalanish;
- Byudjetlarni tuzish, ko'rib chiqish va tasdiqlash tartibiga amal qilinishi nazorati natijalarini umumlashtirish;
- Moliya organlari hamda g'aznachilik bo'linmalarida byudjet xarajatlari bo'yicha byudjet intizomiga rioya qilinishini tekshirish;
- Moliya organlarida byudjet tashkilotlari moliya ho'jalik faoliyati to'g'risidagi hisobotlar tahlili bo'yicha ishlarni tashkil etilganligini tekshirish ***malakalariga ega bo'lishi kerak.***

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

"Byudjet nazorati va g'aznachiligi" modulini o'qitish jarayonida quyidagi innovatsion ta'lim shakllari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi nazarda tutilgan:

- zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida interfaol ma'ruzalarni tashkil etish;
- virtual amaliy mashg'ulotlar jarayonida keys, loyiha va assisment texnologiyalarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Byudjet nazorati va g'aznachiligi” moduli o'quv rejadagi “Moliya”, “G'aznachilik”, “Soliq” hamda “Moliyaviy nazorat” kabi o'quv modullari bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar iqtisodiy globallashuvning hozirgi sharoitida zamonaviy mulk to'g'risidagi multifan va adolatli qiymat kontseptsiyasini baholash faoliyatida qo'llanilishi to'g'risida nazariy va amaliy bilimlar hamda doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

MODUL BO'YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Tinglovchining o'quv yuklamasi, soat			
		Auditoriya o'quv yuklamasi			
		jami	jumladan		
Nazariy mashg'ulot	Amaliy mashg'ulot		Ko'chma mashg'ulot		
1	O'zbekiston respublikasida byudjet jarayonini tashkil etish. Byudjet tizimi byudjetlarida g'aznachilik ijrosini tashkil etish	4	2	2	
2	Moliya organlarida byudjet nazoratini tashkil etilishi. Byudjet tashkilotlarida smeta-shtat intizomi asosida xarajatlar smetasini nazorat qilish	8	4	4	
3	G'aznachilikda davlat xaridini tashkil etish	8	2	4	2
4	O'zbekistonda g'aznachilik tizimi taraqqiyoti istiqbollari	6	2	4	
	Jami:	26	10	14	2

II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA'LIM METODLARI

«Blum kubigi» metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va biliimlarni o'zlashtirilishini engillashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun "Ochiq" savollar tuzish va ularga javob topish mashqi vazifasini belgilaydi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

1. Ushbu metodni ko'llash uchun, oddiy kub kerak bo'ladi. Kubning har bir tomonida ko'yidagi so'zlar yoziladi:

- Sanab bering, ta'rif bering (oddiy savol)
- Nima uchun (sabab-oqibatni aniqlashtirovchi savol)
- Tushintirib bering (muammoni har tomonlama qarash savoli)
- Taklif bering (amaliyot bilan bog'liq savol)
- Misol keltiring (ijodkorlikni rivojlantirovchi savol)
- Fikr bering (tahlil qilish va baxolash savoli)

2. O'qituvchi mavzuni belgilab beradi.

3. O'qituvchi kubikni stolga tashaydi. Qaysi so'z chiqsa, unga tegishli savolni beradi.

“KWHL” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va biliimlarni tizimlashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun mavzu bo'yicha qo'yidagi jadvalda berilgan savollarga javob topish mashqi vazifasini belgilaydi.

Izoh. KWHL:

Know – nimalarni bilaman?

Want – nimani bilishni xohlayman?

How - qanday bilib olsam bo'ladi?

Learn - nimani o'rganib oldim?.

“KWHL” metodi	
1. Nimalarni bilaman: -	2. Nimalarni bilishni xohlayman, nimalarni bilishim kerak:
3. Qanday qilib bilib va topib olaman:-	4. Nimalarni bilib oldim:

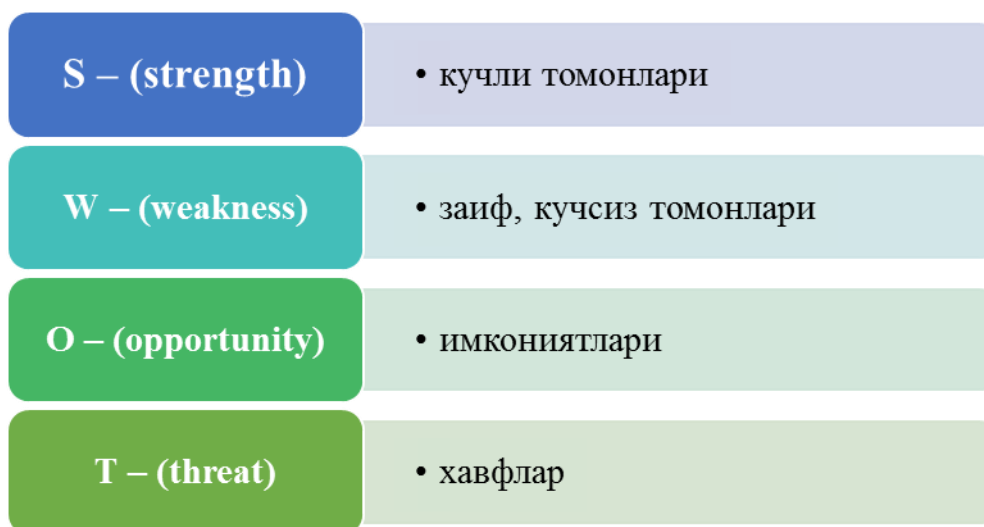
“W1H” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va biliimlarni tizimlashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun mavzu bo'yicha qo'yidagi jadvalda berilgan oltita savollarga javob topish mashqi vazifasini belgilaydi.

What?	Nima? (ta'rifi, mazmuni, nima uchun ishlatiladi)	
Where?	Qaerda (joylashgan, qaerdan olish mumkin)?	
What kind?	Qanday? (parametrlari, turlari mavjud)	
When?	Qachon? (ishlatiladi)	
Why?	Nima uchun? (ishlatiladi)	
How?	Qanday qilib? (yaratiladi, saqlanadi, to'ldiriladi, tahrirlash mumkin)	

“SWOT-tahlil” metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo'llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

“VEER” metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko'ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. “Veer” metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu

yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Metodni amalga oshirish tartibi:

trener-o'qituvchi ishtirokchilarni 5-6 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi;

trening maqsadi, shartlari va tartibi bilan ishtirokchilarni tanishtirgach, har bir guruhga umumiy muammoni tahlil qilinishi

har bir guruh o'ziga berilgan muammoni atroflicha tahlil qilib, o'z mulohazalarini tavsiya etilayotgan sxema bo'yicha tarqatmaga

navbatdagi bosqichda barcha guruhlar o'z taqdimotlarini o'tkazadilar. Shundan so'ng, trener tomonidan tahlillar umumlashtiriladi, zaruriy axborotlr bilan to'ldiriladi va mavzu

Muammoli savol					
1-usul		2-usul		3-usul	
afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi
Xulosa:					

“Keys-stadi” metodi

«**Keys-stadi**» - inglizcha so'z bo'lib, («case» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin.

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta’minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o’quv topshirig’ni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik ierarxiasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o’quv topshirig’ining echimini izlash, hal etish yo’llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil echim yo’llarini ishlab chiqish; ✓ har bir echimning imkoniyatlari va to’siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil echimlarni tanlash
4-bosqich: Keys echimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo’llash imkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat echimining amaliy aspektlarini yoritish

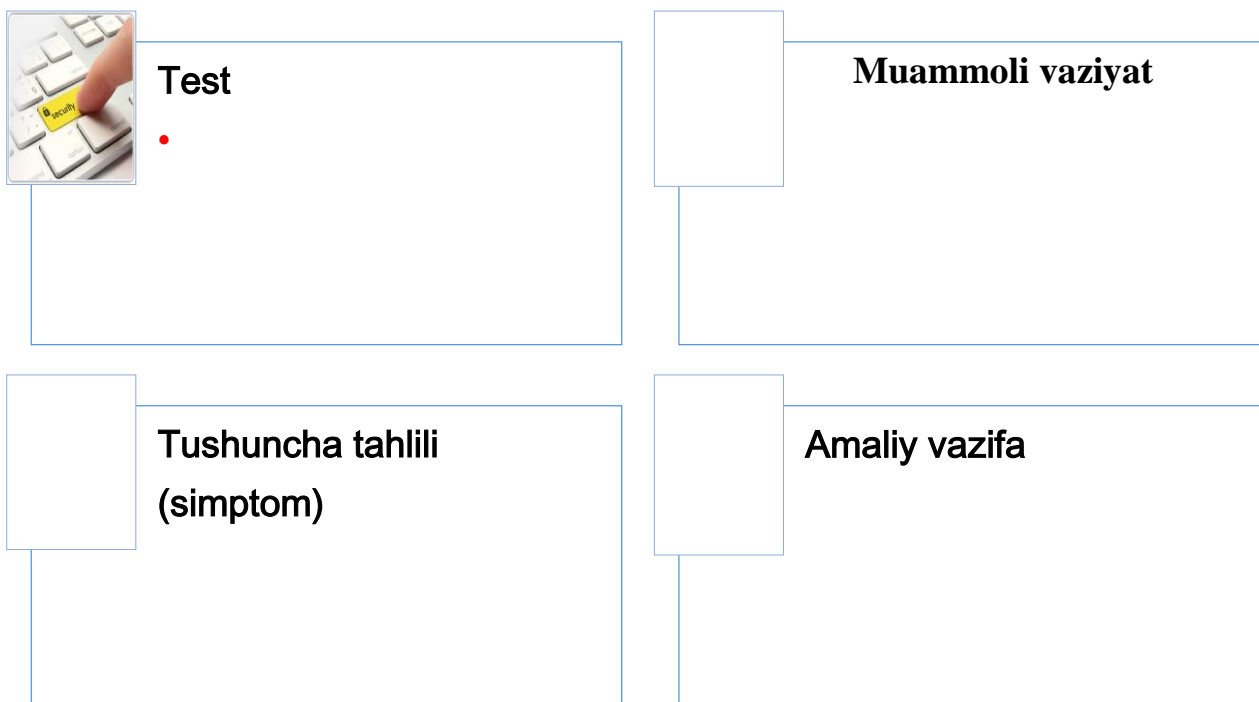
“Assesment” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod ta’lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o’zlashtirish ko’rsatkichi va amaliy ko’nikmalarini tekshirishga yo’naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta’lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo’nalishlar (test, amaliy ko’nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo’yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

“Assesment”lardan ma’ruza mashg’ulotlarida talabalarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o’rganishda, yangi ma’lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg’ulotlarda esa mavzu yoki ma’lumotlarni o’zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o’z-o’zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o’qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o’quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo’shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Har bir katakdagi to’g’ri javob 5 ball yoki 1-5 balgacha baholanishi mumkin.

“Insert” metodi

Metodni amalga oshirish tartibi:

- o’qituvchi mashg’ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan matnni tarqatma yoki taqdimot ko’rinishida tayyorlaydi;
- yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta’lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko’rinishida namoyish etiladi;
- ta’lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o’z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	Matn
“V” – tanish ma’lumot.	
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak.	
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik.	
“– ” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?	

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta’lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo’lgan ma’lumotlar o’qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to’liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg’ulot yakunlanadi.

III. NAZARIY MATERIALLAR
1-MAVZU. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET
JARAYONINI TASHKIL ETISH

Reja:

- 1. O‘zbekiston Respublikasida byudjet jarayonini tashkil etish**
- 2. Byudjet jarayonini tashkil etishning bosqichlari**
- 3. Byudjet kodeksiuning budjet jarayonini boshqarish va tartibga solishdagi ahamiyati**

1. O‘zbekiston Respublikasida byudjet jarayonini tashkil etish

Byudjethuquqiy kategoriya sifatida - qonun bilan mustahkamlangan pul mablag‘larini tashkil topishi va sarflanishi bo‘lib, davlat va mahalliy hokimiyat organlarining funksiyalarini amalga oshirilishini ta‘minlash uchun xizmat qiladi. Shuningdek, iqtisodiy kategoriya sifatida moliyaviy reja asosida shakllantiriladigan davlatning markazlashgan pul fondidir.

O‘zbekiston Respublikasida budjetlar o‘rtasidagi munosabatlarning asosini belgilab bergan bosh qomusimiz - O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 122-moddasida “O‘zbekiston Respublikasi o‘z moliya va pul-kredit tizimiga ega. O‘zbekistonning davlat budjeti Respublika budjetidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi budjetidan va mahalliy budjetlardan iborat” deyilgan.

Binobarin, davlat budjeti daromadlarining to‘g‘ri va to‘liq shakllantirilishini ta‘minlash hamda xarajatlarini to‘g‘ri yo‘naltirishga qaratilgan oqilona budjet siyosatini yuritish muhim ahamiyatga ega. Bunda, albatta, ushbu jarayonning huquqiy negizi - qonunchilik katta rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonda aholining farovonlik darajasi, fuqarolarga ko‘rsatiladigan xizmatlar, xususan, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va boshqa sohalarda ko‘rsatiladigan budjet xizmatlarining sifati va samarasi budjet qonunchiligi bilan uzviy bog‘liqdir.

Budjetlarning me'yordagi xususiyatlari¹.

1) Baholashlar naqd pulga asoslangan bo'lishi kerak.

2) Barcha moliyaviy o'tkazmalar uchun bitta budjet rejasi asos bo'lishi kerak.

3) Budjetlashtirish netto qiymatida emas brutto qiymatda bo'lishi kerak.

4) Budjetlashtirishda har yillik budjet keyingi yil uchun asos bo'lishi kerak.

5) Baholash ko'rsatkichlari hisobraqam o'tkazmalari bilan muvofiq bo'lishi kerak.

6) Budjetlash ishlari budjetni ishlab chiquvchi tashkilot me'yoriy hujjatlariga mos bo'lishi kerak.

2. Byudjet jarayonini tashkil etishning bosqichlari

Hozirgi kunda respublikamizda budjet tizimi munosabatlarini tartiga solish va boshqarishga oid asosiy me'yoriy-huquqiy xujjatlar quyidagilardan iborat:

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi (O'zbekiston Respublikasining 2013 yil 26 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksini tasdiqlash to'g'risida" O'RQ-360-son Qonuniga asosan, 2014 yil 1 yanvardan amaliyotga joriy etilgan).

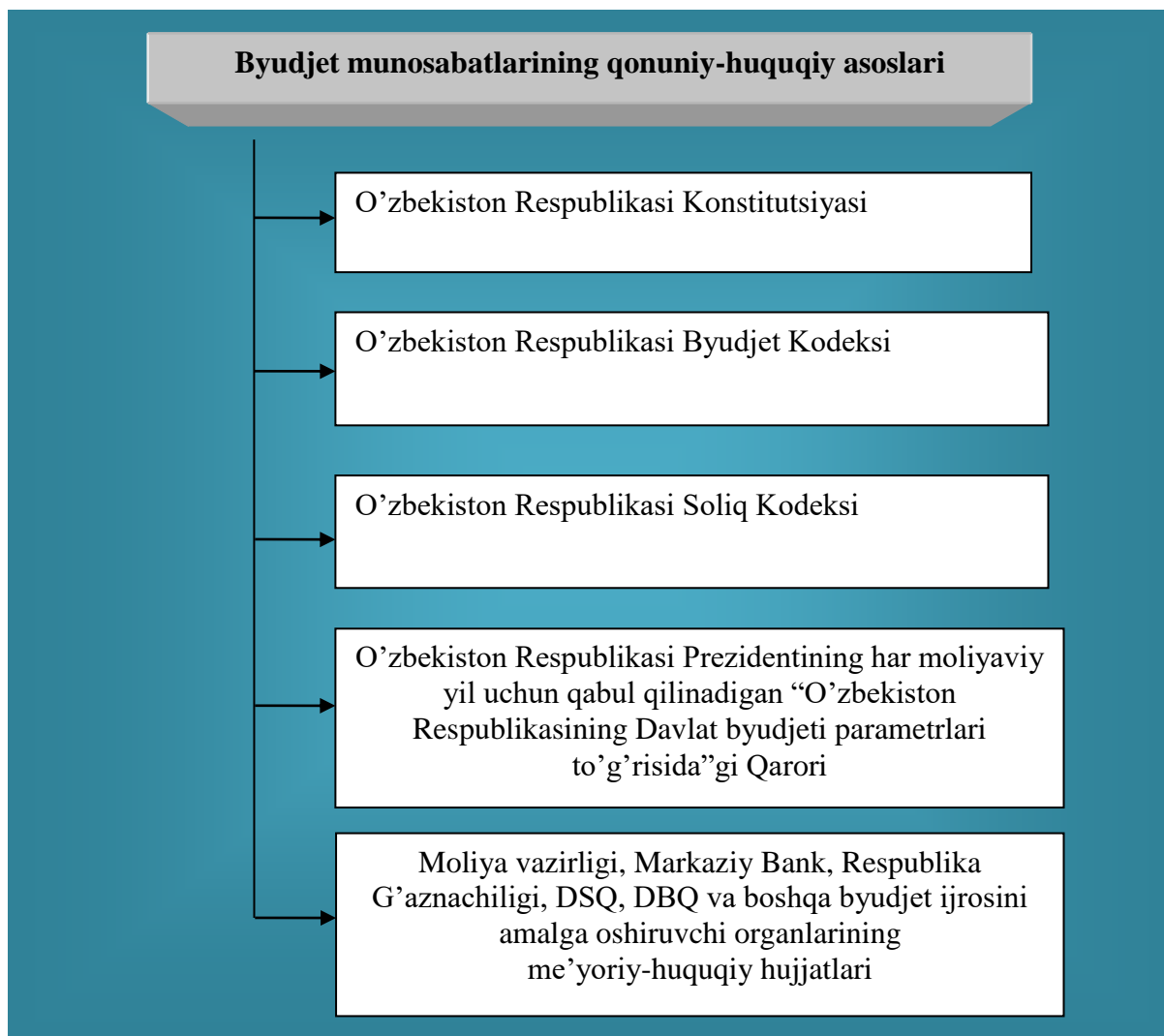
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining har moliyaviy yil uchun qabul qilinadigan "O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi Qarori;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida" gi qarori (28.02.2007 y. №594);

¹ Public budjeting systems ninth edition Robert d. Lee, jr., Ronald w. Johnson., Philip g. Joyce. 2013 y.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G'aznachiligi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (20.03.2007 y. №53);

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buyrug'i bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi budjet tizimi budjetlarining g'azna ijrosi qoidalari" (22.11.2016 y. №88);

1-rasm. Byudjetmunosabatlarning qonuniy-huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buyrug'i bilan tasdiqlangan "Davlat budjetining pul mablag'larini rejalashtirish va boshqarish tartibi to'g'risidagi nizom" (06.05.2010 y.№39);

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buyrug'i bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining axborot tizimida shaxsiy g'azna hisobvaraqlarini yuritish qoidalari" (24.03.2016 y. №21);

Moliya vazirligining yo'riqnomalari, buyruqlari, xatlari va h.k.

Keyingi yillarda mamlakatimizda davlat moliyasini boshqarishning huquqiy asoslarini takomillashtirish, budjet siyosati ustuvor yo'nalishlarini tartibga solish maqsadida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Davlat moliyasini boshqarish doirasidagi islohotlar, budjet qonunchiligini takomillashtirish, uni halqaro me'yorlar talablariga moslashtirish borasidagi muhim o'zgarishlardan biri O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining qabul qilinishi bo'ldi.

Davlat budjetini tuzish quyidagi qonun-qoidalar bo'yicha amalga oshiriladi¹:

A) Byudjetloyihasi amaldagi hokimyat(hukumat)ning budjet siyosati va fiscal siyosati bilan muvofiq bo'lishi kerak.

1) Tushunarlilik- budjetdagi tushum(daromad)lar va chiqim(xarajat)lar shunday aks ettirilishi kerakki, undan oddiy shaxs foydalanganda ham uni to'liq tushinishi kerak.

2) Alohidalik(Yakkalik) – Davlatning budjet loyihasi uning faqatgina moliyaviy operasialari bilan bog'liq bo'lib, unda moliyaga aloqasi bo'lmagan muammolar ta'sir etmasligi shart.

B) Byudjetmexanizmining shakllanishi quyidagi omillar ta'sirida vujudga keladi:

1) Yagonalik- hukumatning barcha daromadlari barcha davlat tushumlari uchun yagona bo'lgan fondga yoki hisobraqamga tushishi;

¹Public budjeting systems ninth edition Robert d. Lee, jr., Ronald w. Johnson., Philip g. Joyce. 2013 y.

2) Maxsuslik-bu omil hukumatning barcha daromadlari va xarajatlar moddalarini klassifikatsiyalashda maxsus shakldaligini bildiradi;

3) Davriylik – Byudjetrejasining ma’lum davr oralig’ida amalga oshirish uchun qonuniy shaklda tasdiqlangan.

4) Aniqlilik – Barcha daromad va xarajatlarning baholanishi aniq davrda va ko’rsatkichlarda ko’rsatilishi

5) Maqsadga muvofiqlik- qonun bo’yich tasdiqlangan budjet rejasi amaliyot(budjet yili)da amalga oshirilgandan so’ng u haqiqiy hisoblanadi.

C) Budjetni taqdim etishning shakllari va uslublari

Aniq(Shaffof)lilik- siyosiy demokratik asosga ko’ra, amaldagi hokimyat saylov orqali tanlangan shaxslar tomonidan amalga oshiriladi. Shunday ekan, budjet loyihasi shunday tuzilishi kerakki, hatto oddiy mutaxassis bo’lmagan kishi uchun ham tushunarli bo’lishi kerak.

Ochiq(oshkora)lik – Byudjethujjatlari barchaga tanishib chiqish uchun ochiq bo’lishi va undagi ma’lumot beruvchi ko’rsatkichlarni o’z maqsadlariga moslashtirilmasligi lozim.

1974-yildagi «Byudjet to’g’risida» gi qonun orqali o’rnatilgan tartibotlar doirasida, Kongress parallel rezolyutsiya qabul qilib, bu rezolyutsiya budjetning umumiy qolipini o’rnatdi (parallel rezolyutsiya – bu Kongressning ikkala palatasi ham tomonidan olib boriladigan, lekin prezident imzosini talab qilmaydigan xatti-harakat). Rezolyutsiya budjetning «yorug’-sezgir qog’ozga ko’chirilgan nusxa» si (chizmasi) dir, unda jami budjet raqamlari-kirimlari, budjetga oid vakolatlar (hukumatga xarajatlar bo’yicha majburiyatni yuklash vakolati), chiqimlar (G’aznadan amalda sarflangan mablag’lar miqdori), umumiy maqsadli ko’rsatkich (budjetning tanqisligi yoki ortiqcha miqdori hosil bo’lishi, agar mavjud bo’lsa) hamda hukumat qarzdorliklari ko’rsatiladi.

Bahorda parallel rezolyutsiyaning chiqishidan so’ng, Kongress yana o’zining eski tartibotlariga qaytdi. Kongressdagi qo’mitalar budjet rezolyutsiyasi orqali solinadigan cheklovlar doirasidagi kirimlar va sarflarga ta’sir etadigan qonunchilik hujjatlarining alohida bo’laklarini qabul qilishlari kerak edi.

Byudjetajratish qo'mitalarining quyi qo'mitalari budjet ajratishga oid konkret qonun loyihalarini ko'rib chiqardi, kirimlar bo'yicha qo'mitalar esa budjetdagi o'z ulushini ko'rib chiqardi. Siyosatga kiritiladigan o'zgartirishlarning kelishilishiga imkon yaratish uchun, 15 sentyabrgacha ikkinchi rezolyutsiya qabul qilinishi kerak edi. Bu rezolyutsiyadan budjetdagi ziddiyatlarni tartibga solish jarayonida foydalanish mumkin bo'lar edi, bu jarayonda qo'mitalarga sarflar va kirimlar bo'yicha chora-tadbirlarni umumiy budjet rejasiga muvofiq keltirish uchun ko'payish yoki kamayish tomonga to'g'rilash topshirilgan edi. Moliyaviy yil boshlanish payti 1-iyuldan 1-oktyabrga ko'chirilgan edi, shu bilan Kongressga o'zining budjetga oid har yilgi ishlarini olib borishi uchun qo'shimcha uch oy berildi¹.

3. Byudjet kodeksiuning budjet jarayonini boshqarish va tartibga solishdagi ahamiyati

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi O'zbekiston Respublikasining 2013 yil 26 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksini tasdiqlash to'g'risida" O'RQ-360-son Qonuniga asosan, 2014 yil 1 yanvardan amaliyotga joriy etildi.

Byudjet kodeksini ishlab chiqish va qabul qilishdan asosiy maqsad – budjet jarayonini tartibga soluvchi hamda amaldagi qarama-qarshi va eskirgan me'yorlarni bartaraf qiluvchi yagona qonun hujjatini ishlab chiqish va budjet jarayoni ishtirokchilarining vakolatlarini tizimlashtirishdan iboratdir.

Xalqaro tajribada, Byudjet kodeksi – ma'lum bir mamlakat budjet tizimining asoslarini, uning tuzilishi, umumiy printsiplarini, turli darajadagi budjetlar va ularning vakolatlarini, budjet jarayoni asoslari va budjetlararo munosabatlarni, budjet qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlik choralari belgilovchi qonun hujjati hisoblanadi.

¹ Public budgeting systems ninth edition Robert d. Lee, jr., Ronald w. Johnson., Philip g. Joyce. 2013 y.

AQSH Kongressida har bir federal hudud bo'yicha tasdiqlangan budjet ijrosini nazorat qiluvchi qo'mita mavjud. Kongressmenlar boshqaruv jarayoniga aralashish huquqiga ega emas, biroq, solik, to'lovchilarning mablag'larining "Federal budjet to'g'risida"gi qonunga muvofiq, xarajat qilinishini kuzatib boradilar. Federal vazirliklar va shtatlarning hukumatlari, ma'muriy protsessual kodeks asosida ajratilgan budjet mablag'larini belgilangan huquqiy jarayon doirasida taqsimlaydilar. Bu ochiq ovozga quyish yo'li bilan aniqlab olinadi. Bunda Kongressda loyihalar ovozga qo'yiladi va ishtirokchilarni qarshi yoki tarafdorligi orqali tasdiqlanadi.¹

Byudjet kodeksi O'zbekiston Respublikasining budjet tizimi budjetlarini shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash, ijro etish, davlat tomonidan mablag' jalb qilish va budjet to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosini nazorat qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Byudjet kodeksining qabul qilinishi davlat moliyasining xalqaro standartlarga mos keluvchi, yagona unifikatsiyalashgan qonunchilik bazasi yaratilishiga olib keldi. Unda nazarda tutilgan me'yorlar va qoidalar budjet jarayonining barcha bosqich va darajalarida yagona huquqiy normalar qo'llanilishini va bir xil yondashuvni ta'minlash orqali budjet jarayonining hamma ishtirokchilari ishini engillashtirishga qaratilgan. Ushbu kodeks nafaqat moliya, g'aznachilik yoki nazorat-taftish organlari xodimlari uchun, balki budjet jarayonida bevosita ishtirok etuvchi mahalliy vakillik va ijroiya organlari vakillari uchun ham muhim hujjat bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi yuqorida ta'kidlaganimizdek, taraqqiy etgan mamlakatlarning bu boradagi ilg'or tajribasini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo'lib, u O'zbekiston Respublikasining asosiy ikkita – «Byudjet tizimi to'g'risida»gi va «Davlat budjeti g'azna ijrosi to'g'risida»gi Qonunlarning deyarli barcha me'yorlarini hamda budjet jarayonining alohida masalalarini tartibga soluvchi oltita qonun,

¹Makarand A.Paithankar. Public Budgeting theory and practice. CreateSpace Independent Publishing Platform (4 Jun. 2016) USA

Prezidentimizning farmon va qarorlari, Hukumat qarorlari va idoralararo jami 50 dan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlarini o'z ichiga qamrab olgan hamda unda turli qonunosti hujjatlarida nazarda tutilgan me'yor va qoidalar tizimlashtirib, muvofiqlashtirilgan, budjet qonunchiligida foydalaniladigan aniq tushunchalarga ta'riflar berilgan.

Shuningdek, budjet jarayoniga yangi usullar va dastaklarni joriy etish, hamda xalqaro standartlar va me'yorlarni moslashtirish uchun asos yaratilgan.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi tarkibiy tuzilishi 2 qism, 9 ta bo'lim, 28 ta bob va 192 ta moddadan iborat.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksining umumiy qismi 5 ta bo'lim(I-V bo'limlar), 15 ta bob (1-15 boblar), 82 ta modda (1-82 moddalar)dan iborat bo'lsa, Byudjet kodeksining maxsus qismi esa 4 ta bo'lim (IV-IX bo'limlar), 13 bob (16-28 boblar), 110 modda(83-192 moddalar)dan iborat.

Mamlakatimizda kechayotgan iqtisodiy taraqqiyot jarayonlari, tadbirkorlar va ishbilarmonlarga yaratilayotgan qulaylik va imtiyozlar hamda soliq qonunchiligini takomillashtirish borasidagi islohotlar yangi Soliq kodeksini ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltirdi va u 2008 yilning 1 yanvaridan amalga kiritildi.

2007 yilgacha amalda bo'lgan Soliq kodeksi 135 moddadan iborat bo'lib, soliq munosabatlarini tartibga solishda u bilan birga yo'riqnoma, nizom va tartiblar ham qo'llanilar edi. Soliq qonunchiligiga tez-tez o'zgartishlar kiritilishi va soliq normalarining boshqa me'yoriy huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinishi noaniqlik, tushunmovchilik va soliq normalarining har xil talqin qilinishiga olib kelib, bu aksariyat hollarda soliq to'lovchilarning haqli e'tirozlariga sabab bo'lardi.

Yangi Soliq kodeksi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O'zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lash bilan bog'liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi. Kodeks 64 bob, 392 moddadan iborat bo'lib, u

soliq masalalarini tartibga soluvchi barcha me'yor va qoidalarni mujassamlashtirgan va to'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi hujjatga aylandi. Jumladan, yangi kodeksda Prezidentimizning iqtisodiyotni liberallashtirishga qaratilgan Farmon va qarorlarida bayon etilgan normalar to'liq ifoda topgan.

Yangi Soliq kodeksi haqida gap ketganda, uning tadbirkorlar imkoniyatlarini kengaytirish va manfaatlarini himoya qilishdagi ahamiyatiga alohida to'xtalish lozim. Ya'ni yangi qonun hujjatiga muvofiq bahsli holatlarda masala soliq to'lovchi foydasiga hal etiladi. Qonun tili bilan aytadigan bo'lsak, yangi Soliq kodeksiga avvalgisida mavjud bo'lmagan soliq to'lovchining haqligi prezumtsiyasi printsipi kiritildi. Unga ko'ra, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlaridagi bartaraf etib bo'lmaydigan barcha qarama-qarshiliklar va noaniqliklar soliq to'lovchi foydasiga talqin etiladi.

Bundan tashqari, Soliq kodeksining soliq ma'murchiligi masalalariga bag'ishlangan Umumiy qismi avvalgisiga nisbatan tubdan o'zgartirildi va kengaytirildi. Mazkur qismda fuqarolarga sodda va tushunarli bo'lishi uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tushunchalariga, shuningdek, yuridik shaxs, jismoniy shaxs, yakka tartibdagi tadbirkor kabi tushunchalarga alohida ta'riflar berildi. Endilikda barcha soliq to'lovchilar soliqlarni qaysi maqsadda to'layotganliklari to'g'risida to'liq va kengroq tasavvurga ega bo'ladilar, bu esa, o'z navbatida, soliq madaniyatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Yana shuni alohida ta'kidlash lozimki, yangi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar belgilanishini, imtiyozlar to'liq yoki qisman bekor qilinishini, soliq solinadigan baza oshirilishini nazarda tutuvchi soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari, ular rasmiy ravishda e'lon qilingan paytdan e'tiboran kamida 3 oy o'tgach, amalga kiritilishi qayd etildi.

Ayni chog'da soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning stavkalari o'zgartirilishini ko'zda tutuvchi soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari hisobot davri boshlanishidan kamida 1 oy oldin e'lon qilinishi kerakligi va ular rasmiy ravishda e'lon qilingan oydan keyingi hisobot davrining birinchi kunidan e'tiboran amalga kiritilishi belgilab qo'yildi.

Bundan tashqari, Soliq kodeksida soliq nazoratining shakllari ham belgilanib, ularning mazmun-mohiyati alohida moddalarda aniq-ravshan tarzda yoritildi. Chunonchi, unda soliq tekshiruvlari tushunchasi va ularning shakllari, soliq tekshiruvlarining turlari, ishtirokchilari, tekshiruvni o'tkazish uchun asos, muddatlar, uning davriyligi hamda soliq tekshiruvlarini o'tkazish tartibi to'g'risida tushunchalar ochib berildi.

Soliq nazorati bobida, jumladan, kameral nazorat, xronometraj masalalari yoritilgan. Ularni o'tkazish tartibi, muddatlari, davriyligi hamda ularni o'tkazish uchun zarur bo'lgan hujjatlar ko'rsatib o'tilgan.

Yuqorida yangi Soliq kodeksi soliq masalalarini tartibga soluvchi barcha me'yor va qoidalarni mujassamlashtirgan, to'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi hujjatga aylandi, deya ta'kidladik.

Shuning uchun ham uning amalga kiritilishi munosabati bilan o'z ahamiyatini yo'qotgan bir qator qonun hujjatlari butunlay bekor qilindi.

"Muddatida to'lanmagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirib olish to'g'risida"gi, "Davlat boji to'g'risida"gi, "Patta to'lovi to'g'risida"gi qonunlar shular jumlasidan.

Yangi Soliq kodeksi, uning avvalgisidan farqli jihatlari haqida shu kabi yana ko'plab e'tiroflarni bildirish mumkin. Bir so'z bilan aytganda, qonunchilik taraqqiyoti xalq va jamiyat manfaatlarini ko'zlagan holda amalga oshiriladi. Yangi kodeks ham bu borada ezgu maqsadlar ro'yobiga xizmat qilishiga shubha yo'q.

2012 yil yanvar oyida Kongress Byudjet Boshqarmasi o'zining budjet istiqbollari qayta ko'rib chiqib nashr qildi, bu 2001 yil yanvar oyidan beri moliyaviy ahvol qanchalik yomonlashganini ko'rsatdi. Bu prognozda KBB federal budjetda 2013-2022 moliya yillari davomida \$3.1 trillion miqdorida umumiy defitsit bo'lishi mumkinligini baholadi. Bu baho ostida YaIM foizi sifatidagi xalq qo'lidagi qarzlarni aslida 2013 yilda 75% ga, 2022 yilda 62% ga pasaytirilardi. Bu baho etarlicha optimistik edi, chunki KBB budjet prognozlari "joriy qonunni" ko'zda tutishi kerak, va joriy qonun siyosatda yuz berishi

ehtimoli bo'lgan: defitsitni yomonlashtiradigan soliq ushlanmalar muddatini cho'zish kabi o'zgarishlarni o'z ichiga olmaydi. Aslida, KBB prognoziga ko'ra, soliq ushlanmalari muddatini cho'zish va shunga o'xshash boshqa siyosiy o'zgarishlarni o'z ichiga olgan xalqning qarzi 2022 yilgacha YaIMning 100% iga yaqinlashib qolardi.¹

2-MAVZU. BYUDJET TIZIMI BYUDJETLARI G'AZNACHILIK IJROSINING NAZARIY JIHATLARI

Reja:

- 1. O'zbekiston Respublikasida davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tishning zarurligi va ahamiyati**
- 2. Davlat byudjeti g'azna ijrosining mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari**
- 3. G'aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlari**

- 1. O'zbekiston Respublikasida davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tishning zarurligi va ahamiyati**

Mamlakatimizda davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tishgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va uning topshirig'iga muvofiq tijorat banklari *davlat byudjetining kassaviy ijrosini* amalga oshirib keldilar. 2000 yil 14 dekabrda qabul qilinib, 2014 yil 1 yanvarda Byudjet Kodeksi kuchga kirgunga qadar byudjet amaliyotining huquqiy asosini tashkil qilib kelgan "Byudjet tizimi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 37-moddasida "Davlat byudjetining kassa ijrosini tashkil etish, shuningdek uning davlat daromadlari va xarajatlarini hisobga olish O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Davlat byudjetining kassa ijrosi

¹Public budjeting systems ninth edition Robert d. Lee, jr., Ronald w. Johnson., Philip g. Joyce. 2013 y

operatsiyalarini banklar Markaziy bankning topshirig'iga binoan bajaradi", - deb belgilab qo'yilgan edi. Byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari ularning hisobvaraqlaridagi byudjet mablag'lari qoldiqlari doirasida to'lov topshiriqnomalari bo'yicha amalga oshirib kelindi. Davlat byudjeti g'azna ijrosiga o'tishgacha bo'lgan davrda byudjet ijrosi jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshirilar edi:

- byudjet tushumlarini taqsimlash;
- tegishli byudjetlarda jamlangan mablag'larni byudjetdan mablag' oluvchilarning ularga xizmat ko'rsatuvchi banklarda ochilgan hisobraqamlariga o'tkazish.¹

Bu amaliyot bir necha o'n yillar mobaynida byudjet ijrosida ma'lum darajadagi samara bilan qo'llanib kelindi. Lekin keyingi yillarda davlat byudjetining kassaviy ijrosi davlat mablag'larini boshqarish, byudjet ijrosini tashkil qilish va nazoratini olib borish, mablag'larning samarali ishlatilishini ta'minlash masalalarida bir qator *muammolarni* keltirib chiqardi :

- byudjet daromadlari va xarajatlari to'g'risidagi axborotlarning etarli darajada operativ (tezkor) emasligi;
- daromadlarning bank hisobraqamlariga tushishi va byudjetning hisobraqamlarida aks ettirilishidagi uzilishlarning mavjudligi bois byudjet resurslarini boshqarishdagi tezkorlikning sustligi;
- soliq daromadlarining byudjet tizimi bo'g'inlari o'rtasida taqsimlanish jarayonlarini samarali tartibga solish va daromadlar tushumini jadallashtirishning zarurligi;
- byudjet ajratmalarining hajmlari bilan haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar summaları ko'rsatkichlarining tarqoqligi tufayli mablag'larning tushumi va sarflanishi ustidan yagona nazoratning murakkablashuvi;

¹ Robert D. Lee, Ronald W. Johnson, Philip G. Joyce. Public Budgeting Systems. Jones & Bartlett Learning; 9 edition (July 30, 2012). USA. – P. 45-48.

- byudjet tashkilotlarining hisobraqamlarida ishlatilmayotgan byudjet mablag'larining turib qolishi;
- byudjet mablag'larining ajratilishi bilan ularning so'nggi iste'molchilarga etib borishigacha bo'lgan vaqtning uzoqligi;
- davlat mablag'lari harakatining murakkablashuvi va hajmlarining ortib borishi bilan ulardan oqilona foydalanish ustidan dastlabki nazoratning va joriy monitoringning zarurligi va boshqalar.

Sanab o'tilgan muammolar kecha yoki bugun yuzaga chiqmadi, ular yillar davomida yig'ilib, tezkor sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan jamiyat taraqqiyotiga halaqit bera boshladi. Byudjet ijrosi ustidan nazoratning sustligi, mablag'larni operativ boshqarish imkoniyatining kamayib borayotganligi, byudjet ijrosi to'g'risidagi tezkor va aniq ma'lumotlarni olish, jamlash, qayta ishlash va tegishli boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi qiyinchiliklar davlat moliyasini boshqarish tizimida islohotlar qilishni, byudjet mablag'larini boshqarishning samarali usul va vositalarini izlab topib, tadbiq etishni talab etdi va davlat byudjetining kassaviy ijrosidan g'azna ijrosiga o'tishning zarurligini belgilab berdi.

Davlat byudjeti ijrosini g'aznachilik mexanizmlariga o'tkazishning quyidagi afzalliklari mavjud¹ :

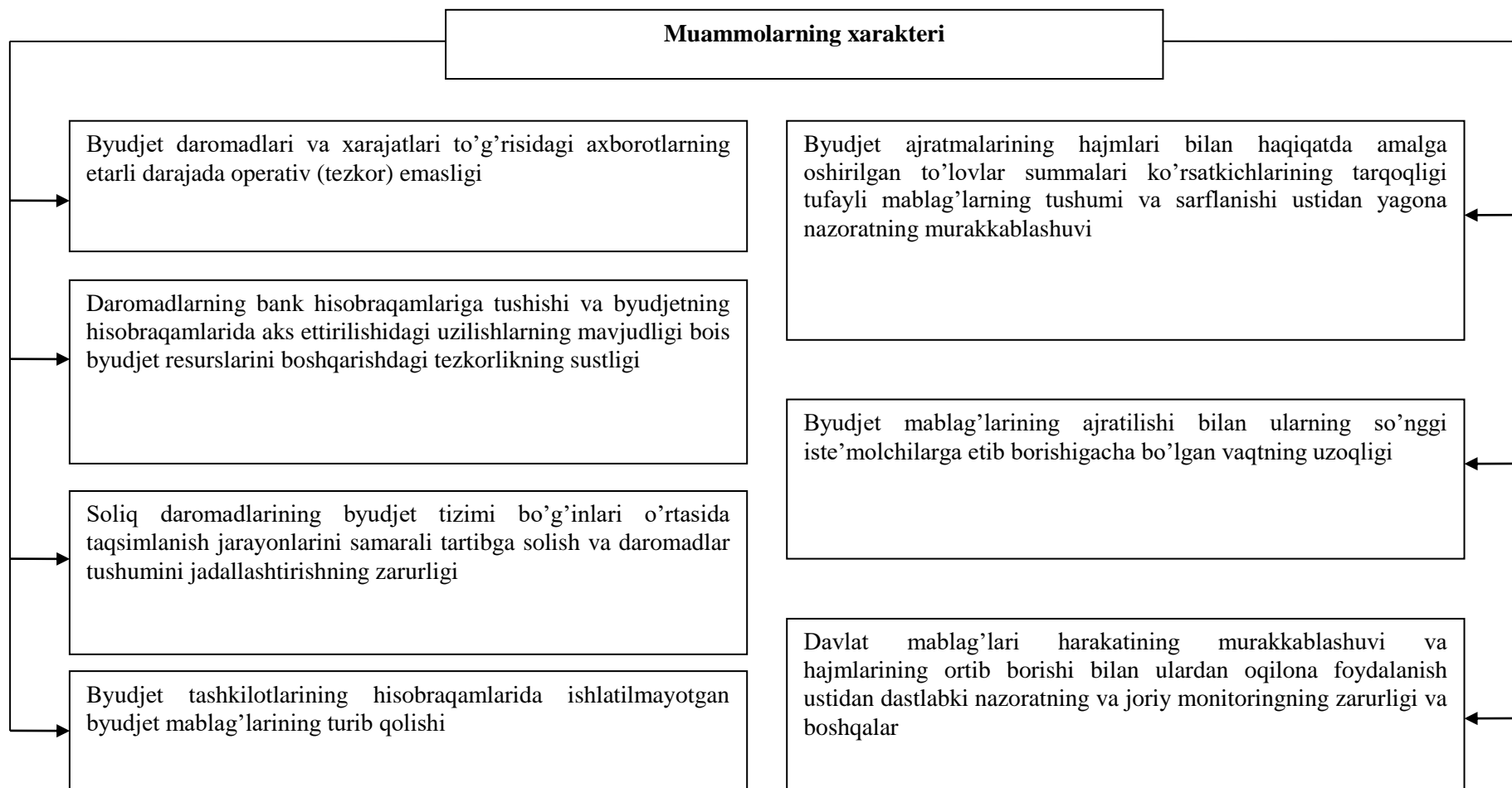
- qisqa fursatlarda davlat moliyaviy resurslarining real hajmini va uning istiqbol ko'rsatkichlarini aniqlash;
- davlat byudjetining ham daromadlari, ham xarajatlari qismi kassali ijrosining har kungi detallashtirilgan monitoringini o'tkazish;
- tasdiqlangan byudjet mablag'lari doirasida byudjet tashkilotlarining tovarlar va xizmatlar etkazib beruvchilar oldida majburiyatlar qabul qilish bosqichida (shartnomalar, kontraktlar tuzish) dastlabki nazorat qilish;

¹. Steven M. Bragg. "TREASURY MANAGEMENT" The Practitioner's Guide

– taqsimlovchilar tomonidan suiste'mol qilish va noto'g'ri ishlatishning oldini olish maqsadida joriy nazorat qilish;

– byudjet tashkilotlari majburiyatlarini olgandan keyin pul mablag'larini g'aznachilik hisobraqamidan to'g'ridan-to'g'ri ta'minotchilarning hisobraqamiga o'tkazish natijasida pul oqimlari harakati bo'yicha jarayonlarni qisqartirish;

– g'aznachilikning bir pog'onasidan ikkinchi pog'onasiga pul mablag'larini o'tkazishni soddalashtirish natijasida byudjet mablag'larini tezkor ishlatish.

2-rasm. Davlat byudjeti g'azna ijrosi joriy qilingunga qadar yuzaga kelgan muammolar¹

¹ Pulatov D., Nurmuxamedova B., "G'aznachilik" Darslik. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2014. 314 b.

Xorijiy davlatlar amaliyotini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat tuzilishi turlicha bo'lgan mamlakatlarda davlatga qarashli mablag'lar Moliya vazirligining tarkibiy qismi bo'lgan G'aznachilik ning yagona hisobraqamida to'planadi. Davlat qarzlarini boshqarish g'aznachilikka yuklatilgan. G'aznachilik muomalaga qimmatli qog'ozlar chiqarishni, hajmini va to'lov muddatini nazorat qiladi, ularning tarkibiga bog'liq barcha masalalarni echadi. G'aznachilik davlat qarzlarini boshqarishda turli bosqichlarda qatnashadi. G'aznachilik bajarilgan hisob-kitob operatsiyalari uchun javob beradi.

AQShda g'aznachilik tizimida moliyaviy aktivlar va davlat qarzlarining barcha turlari bo'yicha hisob-kitob yuritiladi. G'aznachilik ning bosh kitobida moliyaviy aktivlarning hisobi olib boriladi. G'aznachilik davlatning ichki va tashqi, qisqa va uzoq muddatli qarzlarni boshqarish va moliyaviy majburiyatlar uchun javob beradi, qarzar bo'yicha to'lovni amalga oshiradi.

Davlatning Byudjet siyosatini yuritishda Turkiya Moliya vazirligi xalqaro tajribalarni amaliyotda keng miqyosda qo'llaydi. Xalqaro moliya tashkilotlari bilan hamkorlikni rivojlantiradi. Davlat moliya tizimini birlashtirish, moliyaviy aktivlar va kutilayotgan to'lovlar yig'ma hisobot ma'lumotlarini tezkor olishni ta'minlaydi. Turkiyaning Byudjet amaliyotida o'rta muddatli Byudjet uslubi ko'llaniladi, Byudjet g'aznachilik usulida ijro qilinadi. Turkiya G'aznachilik Qo'mitasi davlat xarajatlari hamda davlat qarzlari bilan bog'liq xarajatlarni uzluksiz mablag'lar bilan ta'minlaydi. Buning uchun g'aznachilikning axborot tizimi Byudjetni tayyorlash, Byudjetga tushgan mablag'lar hisobi va xarajatlar qismining ijrosi borasidagi barcha masalalar bo'yicha tarmoqlar departamenti bilan aloqada faoliyat yuritadi⁹.

Turkiya davlati qadimdan yaratilgan va faoliyat yuritib kelayotgan g'aznachilik tizimiga ega. Hozirgi kunda g'aznachilik tizimida zamon talablariga ko'ra islohotlar o'tkazilmoqda va davlat Byudjetini boshqarish rivojlantirilmoqda. Turkiyada «5018 - Buxgalteriya hisobini yuritish va nazorat Qonuni» (5018 – *Sayili Kamu Mali yonetimi ve control Kanuni. Agustos. 2007. Ankara*) va «4749 –

⁹ Ali Hashim Bair Allan. Treasury reference model. World Bank & IMF. March. 2010. 347 r.

Davlat moliyasi va qarzlari haqida Qonuni»ning qabul qilinishi Turkiya davlat Byudjetini yangi bosqichga ko'tarilishini ta'minladi. Buxgalteriya hisobini yuritishning samarasini oshirish maqsadida vazirlik qoshida «5018 - Buxgalteriya hisobini yuritish va nazorat Qonuni» ijrosi doirasida Standartlashtirish Kengashi tuzilgan. Barcha buxgalteriya hisobini takomillashtirish masalalari hal qilish Standartlashtirish Kengashiga yuklatilgan. Turkiya G'aznachilik Qo'mitasi Moliya vazirligi bilan birga faoliyat yuritadi. Byudjetning xarajatlar qismining ijrosi, G'aznachilik Yagona Hisobraqamii yuritilishi, davlat mablag'laridan xarajatlar to'lovini o'z vaqtida to'liq amalga oshirish, g'aznachilik operatsiyalarini moliyaviy nazorat qilish Turkiya G'aznachilik Qo'mitasi funksiyalariga kiradi. Davlatdan mablag' oladigan Byudjet tashkilotlarining xarajatlari Turkiya G'aznachilik Qo'mitasi tomonidan to'lab beriladi. Davlat moliyasi va iqtisodiy taraqqiyot masalalari bilan bir necha vazirlik shug'ullanadi. G'aznachilik risklarni boshqarish tadbirlari, moliyaviy nazorat va audit Byudjet «tiniqligi»ni ta'minlashga yordam beradi. Turkiya G'aznachilik Qo'mitasining asosiy vazifasi davlat xarajatlari, davlat qarzlari bilan bog'liq Byudjet xarajatlarini uzluksiz mablag'lar bilan ta'minlash va moliyaviy nazorat qilishdir.

2. Davlat byudjeti g'azna ijrosining mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari

O'zbekiston Respublikasida davlat moliyasini boshqarish tizimida olib borilayotgan islohotlar, qator vazifalar bilan birgalikda, davlat byudjetining g'azna ijrosiga bosqichma-bosqich o'tishni va uning faoliyat mexanizmlarini takomillashtirishni nazarda tutadi. Bunda zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida davlat mablag'larining harakati to'g'risidagi ma'lumotlarni jamlash, qayta ishlash, uzatish usullarini o'zlashtirish asosida davlat moliyasini boshqarishning samarali usul va vositalarini shakllantirish va muvofiq holda ishlashini ta'minlash zarur bo'ladi.

Mamlakatimizda davlat byudjetining g'azna ijrosini samarali tadbiriq etishga faqatgina barqaror rivojlanish ko'rsatkichlariga erishganimizdan keyingina

muvaffaq bo'lindi. O'zbekiston hukumati davlat moliyasini boshqarish tizimida ham kengqamrovli islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib kelmoqda. Bu islohotlarning ijobiy natijalarini davlat byudjeti g'azna ijrosining muvaffaqiyatli joriy etilishida ko'rishimiz mumkin.

Davlat byudjetining g'azna ijrosi - davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining barcha daromadlarini, shuningdek, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha tushumlarini yagona g'azna hisobraqamga jamlash va ularning barcha xarajatlarini shu hisobraqamdan amalga oshirishni nazarda tutadi. Bu esa davlat byudjeti, byudjetdan tashqari fondlar, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari, davlat qarzlari va ularga xizmat ko'rsatish jarayonlarining tezkor nazoratini va monitoringini olib borish, davlat mablag'larining samarali ishlatilishini ta'minlash, davlat moliyaviy resurslarining harakati to'g'risida operativ tarzda ma'lumotlarni jamlash imkonini beradi.

Davlat byudjeti g'azna ijrosining *asosiy tamoyillari* - kassaning yagonaligi hamda buxgalteriya hisobi va hisobotini tashkil etishning yagonaligidan iborat. Davlat byudjetining g'azna ijrosi qonun xujjatlarida belgilab qo'yiladigan maxsus vakolatli moliya organi hamda uning Qorag'alpog'iston Respublikasi, viloyatlar, tumanlar, shaharlardagi hududiy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat moliyasini boshqarish - davlat o'z vazifalarini samarali bajarishini ta'minlash, moliyaviy resurslarni safarbar qilishda ma'lum samaraga erishish, yagona tizim asosida moliyaviy resurslarni taqsimlash va ishlatish va nihoyat iqtisodiy barqarorlashtirish va jamiyat rivoji uchun sharoit yaratish borasida davlat tomonidan ko'riladigan tadbirlar yig'indisidir.

Davlat moliyasini boshqarishning institutsional tarkibida, boshqa vakolatli organlar bilan bir qatorda, G'aznachilik ham alohida muhim o'rin egallaydi.

G'aznachilik - byudjetdan mablag' oluvchilarning majburiyatlarini ijroga qabul qiladi va byudjet tashkilotlariga etkazib berilgan tovar mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar uchun G'aznachilik ularning nomidan va ularning topshirig'iga binoan vakolatni o'z zimmasiga oladi va byudjet

mablag'larining maqsadli ishlatilishini ta'minlash va nazorat qilish asosida to'lovlarni amalga oshiradi¹⁰.

Davlat byudjeti g'azna ijrosi deganda davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa byudjetdan tashqari fondlarning mablag'lari to'planadigan va ushbu mablag'lar doirasida aniq belgilangan yo'nalishlar bo'yicha xarajatlar amalga oshiriladigan yagona g'azna hisobraqami orqali davlat byudjetining ijro etilishi hamda shu orqali davlat moliyasini maqsadli va samarali boshqarishni tashkil etish tushuniladi.

3.G'aznachilik faoliyatining tashkiliy elementlari

G'aznachilik faoliyat ko'rsatishi uchun uning quyidagi tashkiliy elementlari mavjud bo'lishi va o'zaro bog'liqlikda amal qilishi zarur. Ular (2-rasm):

1. G'aznachilikning yagona hisobraqami;
2. G'aznachilikning bosh kitobi;
3. G'aznachilik organlari;
4. G'aznachilikning axborot tizimi;
5. G'aznachilikda byudjet mablag'larini boshqarish.

G'aznachilikning yagona hisobraqami. O'zbekiston Respublikasining "Davlat byudjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq solikli va soliqsiz davlat tushumlarini to'plash, saqlash va davlat xarajatlari amalga oshirish uchun G'aznachilik tomonidan G'aznachilikning yagona hisobraqami ochiladi. "Yagona g'azna hisobraqami G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisobraqami bo'lib, bu hisobraqamda Davlat byudjeti mablag'lari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari kiritiladi. Yagona g'azna hisobraqamidan davlat byudjetida mablag'lari nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari to'lanadi, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari amalga oshiriladi"¹¹. G'aznachilik alohida

¹⁰ Williams M. Government: Cash Management Its Interaction with Other Financial Policies. International Monetary Fund Fiscal Affairs Department Technical Guidance Note. 2010. -201 p

¹¹ Pulatov D., Nurmuxamedova B., "G'aznachilik" Darslik. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2014. 314 b.

operatsiyalarni, shuningdek, davlat maqsadli fondlarining mablag'leri bilan operatsiyalarni amalga oshirish uchun g'aznachilikning yagona hisobraqami doirasida subschyotlarini ochish huquqiga ega. Bu subschyotlardagi qoldiqlar g'aznachilikning yagona hisobraqami qoldig'ining ajralmas qismi hisoblanadi.

G'aznachilikning bosh kitobi. G'aznachilikning bosh kitobi – byudjet ijrosi g'azna usulining asosiy elementlaridan biridir. G'aznachilik Bosh kitobi bilan davlat moliyaviy resurslarining hisob-kitobi yuritiladi va moliya tizimining axborot tizimi faoliyat ko'rsatadi. G'aznachilikning Bosh kitobi byudjet operatsiyalari buxgalteriya hisobini yuritishning kompyuterlashtirilgan tizimidir. G'aznachilikning Bosh kitobida davlat tashkilotlari va muassasalari bilan bo'ladigan barcha moliyaviy operatsiyalar o'z ifodasini topadi. G'aznachilikning Bosh kitobi G'aznachilikning yagona hisobraqami va subschyotlari bilan bo'ladigan operatsiyalardagi barcha buxgalteriya provodkalarini aks ettiradi. G'aznachilikning Bosh kitobi ham respublika byudjetidan, ham mahalliy byudjetlardan mablag' bilan ta'minlash hisob-kitobining o'z vaqtida yuritilishini ta'minlaydi.

G'aznachilik organlari. G'aznachilik Moliya Vazirligi tarkibidagi davlat organi hisoblanadi. G'aznachilikning Qoraqalpog'iston Respublikasi G'aznachilik Boshqarmasi, Toshkent shahar va viloyatlar Boshqarmalari, shahar va tumanlarda G'aznachilik bo'limlari kabi hududiy organlari faoliyat qiladi. G'aznachilikka O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi rahbarlik qiladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining buyrug'iga muvofiq G'aznachilikning hududiy organlari tuziladi va tugatiladi. G'aznachilik organlarining xarajatlarini moliyalashtirish respublika byudjetidan amalga oshiriladi.

G'aznachilikning axborot tizimi. G'aznachilikka yagona axborot tizimi xizmat qiladi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, “Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizimi” (DMBAT) deb ataladi. Byudjet operatsiyalari bo'yicha kodlashtirilgan va tasniflangan ma'lumotlar DMBAT ga avtomatik ravishda yuklanadi, bu esa daromadlarni tasniflar, xududiy belgilari, byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar bo'yicha aniqlash imkonini beradi. Daromadlar avtomatik ravishda tegishli byudjetlarga

belgilangan normativlar asosida o'tkaziladi. Daromadlarning yillik va oylik prognoz qilish bilan bog'liq tadbirlar o'zgarishsiz qolsa-da, tushumlarni o'tkazish endilikda banklar tomonidan emas, DMBAT tomonidan amalga oshiriladi.

G'aznachilikda davlat byudjeti mablag'larini boshqarish shundan iboratki, G'aznachilik yagona g'azna hisobraqamidan va G'aznachilikning boshqa bank hisobraqamlaridagi davlat byudjeti mablag'larini, davlat byudjetining xarajatlarini belgilangan muddatlarda amalga oshirish uchun yo'naltirish, shuningdek, davlat byudjetining vaqtincha bo'sh turgan mablag'larini bank depozitlari va boshqa aktivlarga vaqtincha joylashtirish hamda ular hisobidan respublika byudjetiga, Qorag'alpog'iston Respublikasi byudjetiga, mahalliy byudjetlarga, shuningdek, davlat maqsadli jamg'armalariga byudjet ssudalari berish yo'li bilan boshqarib boradi. G'aznachilik tomonidan dotatsiyalar va ssudalarni o'tkazish yagona g'azna hisobraqamidan yoki G'aznachilikning boshqa bank hisobraqamlaridan davlat byudjetida mablag'lar ajratish nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobraqamlariga o'tkaziladi.

3- MAVZU: MOLIYA ORGANLARIDA BYUDJET NAZORATINI TASHKIL ETILISHI

Reja:

1. Moliya organlarida byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasini nazorat qilish.

2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va moliya organlari tomonidan davlat moliyaviy nazorat qilinishini amalga oshirish chora-tadbirlari.

3. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining tasdiqlanishi hamda rasmiylashtirilishi to'g'riligini tekshirish.

4. Byudjet tashkilotlari, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasini va shtat jadvallarini

ro'yxatdan o'tkazish.

5. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzish va tasdiqlashni tekshirish.

1.Moliya organlarida byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasini nazorat qilish

Byudjet tashkiloti - zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun Davlat byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkilotidir. Davlat funktsiyalarini amalga oshirish uchun belgilangan tartibda davlat hokimiyati organlarining qaroriga ko'ra tashkil etilgan, Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan saqlab turiladigan notijorat tashkilot byudjet tashkilotidir.

Davlat byudjetidan va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlaridan mablag'lar oladigan yuridik yoki jismoniy shaxs byudjet mablag'lari oluvchidir. Byudjet mablag'lari oluvchini Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari mablag'lari hisobidan moliyalashtirish shartlari byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlari bilan belgilanadi. Byudjet mablag'lari oluvchi byudjet tashkiloti maqomiga ega bo'la olmaydi.

Byudjet mablag'lari oluvchilarga maktablar, oliy o'quv yurtlari, ilmiy-tadqiqot institutlari, shifoxonalar, polik-linikalar, bolalar bog'chalari va boshqalar kiradi. O'zbekiston Respublikasida Davlat byudjetidan mablag' oluvchi byudjet tashkiloti - zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun Davlat byudjetidan mablag' ajratiladi. Byudjet xarajatlarini rejalashtirish davlatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy vazifalari bilan bog'liq.

O'zbekistonda byudjet tashkilotlari barqaror ravishda rivojlantirilmoqda. Jamiyat a'zolariga ijtimoiy xizmat ko'rsatish vazifasini byudjet tashkilotlari

amalga oshirish bilan shug'ullanadi. Byudjetdan mablag' oluvchilar bir qancha shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarni ta'minlashga xizmat qiladi. Jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlari deganimizda, birgalikda ta'minlanadigan ehtiyojlarni tushunamiz, bu ehtiyojlarni ta'minlash uchun davlat byudjeti mablag'lari talab etiladi. Jamiyatda millatning ijtimoiy ehtiyojlarini ta'minlash Davlat byudjeti xarajatlarida namoyon bo'ladi. Byudjet tashkilotlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini yo'lga qo'yish – jamiyatning barcha a'zolarining umumiy ehtiyojlarini qondirish, pul mablag'larini taqsimlash va ishlatish borasidagi iqtisodiy munosabatlar yig'indisidir.

Byudjet tashkilotlari xarajatlarini byudjet bo'yicha rejalashtirish asoslari mamlakat Konstitutsiyasi va qonunlar bilan belgilanadi. Byudjetni rejalashtirish davlat hokimiyati va boshqaruv organlari tomonidan amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlarining xarajatlarini rejalashtirish turli darajadagi byudjetlarni tuzish va ijro etish tartibi, huquqiy bazasi va tashkiliy asosi, byudjet jarayonida nazorat, mamlakat byudjetini tuzishning nazariyasi va uslubiyoti masalalarini ham o'z ichiga oladi. Byudjet tashkilotining xarajatlari - byudjet tashkilotining sarflari bo'lib, uning mablag'larini kamayishiga olib boradi. Xarajatlar majburiyatlari - qonunlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solingan, byudjet tashkiloti va ta'minotchining shartnomalari va kelishuvlari bilan davlat boshqaruv organlariga, yuridik va jismoniy shaxslarga turli darajadagi byudjetlar va byudjetdan tashqari mablag'laridan xarajatlarni to'lashdir.

Byudjet xarajatlarida tarmoqlar, idoralar, mintaqalar, dasturlar bo'yicha davlatning pul mablag'lari fondini taqsimlash bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlari namoyon bo'ladi. Byudjet xarajatlariga iqtisodiyot xarajatlarini moliyalashtirish, ijtimoiy-madaniy (ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat sohasining byudjet tashkilotlari) tadbirlarni, mamlakatni qo'riqlash, boshqaruv-huquq tartibot organlarini saqlash va boshqa xarajatlar kiradi.

O'zbekiston Respublikasida byudjet tashkilotlari xarajatlar smetasi va byudjet majburiyatlarini limiti chegarasida xarajatlarni amalga oshirish uchun to'lov va boshqa hujjatlarni tayyorlaydi. Byudjet ijrosini amalga oshiruvchi organ (g'aznachilik) rejalashtirilgan hujjatlarni nazorat qiladi. Byudjetdan mablag'

oluvchilar byudjet xarajatlarini amalga oshirish uchun g'aznachilik bo'linmalariga quyidagilarni:

a) byudjet mablag'lari bo'yicha - doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olinguniga qadar – birinchi chorak uchun oylar kesimida moliya bo'limlarida ro'yxatga olingan vaqtinchalik xarajatlar smetalari nusxalarini; doimiy xarajatlar smetalari moliya organlarida ro'yxatga olingandan so'ng – moliya organlarida ro'yxatga olingan, oylar kesimida doimiy xarajatlar smetalari;

b) byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha - moliya organlarida ro'yxatga olingan, byudjetdan tashqari mablag'larning kelib tushishi va ishlatilishining cheklanishi oylar kesimida ko'rsatilgan vaqtinchalik va aniqlangan xarajatlar smetalari nusxalarini taqdim etadilar.

Byudjet tashkilotlari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi yoki uning hududiy moliya organlari bilan kelishgan holda mavsumiy yoki shoshilinch tadbirlar (birinchi sinf o'quvchilari uchun maktab anjomlari, kam ta'minlangan oilalar bolalari uchun qishki kiyimlar xarid qilish, epidemiyaga qarshi, yuqumli kasalliklarga qarshi kurash)ni mablag' bilan ta'minlash uchun IV guruh mablag'lari hisobiga tezkorlik bilan xarajat qilishlari mumkinligi ham belgilandi. IV guruh hisobiga maxsus avtotransportlardan tashqari avtomobillar va boshqa avtotransport vositalarini, import ofis mebeli, audio-video texnika, ofislar uchun gilamlar xarid qilishga faqat O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishgan holda yo'l qo'yilishi mablag'lardan noo'rin foydalanishni oldini oldi.

Tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan xarajatlar smetalari zarur hollarda tegishli tashkilotlarning rahbarlari ishtirokida ko'rib chiqiladi. Bunda xarajatlar smetalarini ko'rib chiquvchi tashkilotlar quyidagilarga majbur:

⇒ qonunchilik talablariga, shuningdek kelgusi yil smetalarini tuzish bo'yicha ko'rsatmalarga qat'iy amal qilishni taminlash;

⇒ iqtisod qilish tartibiga amal qilgan holda xarajatlar smetalarida talab etilmaydigan tadbirlar uchun mablag'lar ajratishga yo'l qo'ymaslik;

⇒ alohida tadbirlarni o'tkazish muddatlari va ularni moliyalashtirish imkonini taminlashni hisobga olgan holda xarajatlar smetasi bo'yicha ajratilgan mablag'larni choraklarga taqsimlashni taminlash.

2.O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va moliya organlari tomonidan davlat moliyaviy nazorat qilinishini amalga oshirish chora-tadbirlari

O'zbekiston Respublikasining "2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, Moliya vazirligiga respublika byudjetidan ajratiladigan mablag'lar tarkibida nazarda tutilgan quyidagi mablag'lar birinchi darajali byudjet mablag'larini taqsimlovchilar uchun respublika byudjetidan ajratiladigan mablag'larni hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlariga beriladigan byudjetlararo transfertlarni ko'paytirish orqali Moliya vazirligi tomonidan qayta taqsimlanadi¹²:

ish haqi, pensiyalar, stipendiyalar va nafaqalar miqdorlarini, ayrim xizmatlarning tariflarini va byudjet tashkilotlarining xodimlariga homiladorlik va tug'ish nafaqalarini oshirish bilan bog'liq xarajatlar uchun mablag'lar;

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti topshiriqlariga muvofiq hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha xarajatlar uchun mablag'lar;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshiriladigan xarajatlar;

fermer xo'jaliklari tomonidan iste'mol qilinadigan elektr energiyasi xarajatlarining o'rnini qoplash uchun subsidiyalar;

advokatlar tomonidan ko'rsatiladigan yuridik yordam uchun haq to'lash xarajatlari;

«Obod qishloq», «Obod mahalla» dasturlarini amalga oshirishda ob'ektlarni loyihalashtirish, qurish (rekonstruktsiya qilish) va jihozlash uchun qo'shimcha

¹²O'zbekiston Respublikasining "2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuni. 2019 yil 9 dekabr. 22-modda. Byudjet jarayonining shaffofligini ta'minlash.

kapital qo'yilmalar hamda O'zbekiston Respublikasi Investitsiya dasturidagi taqsimlanmagan mablag'lar.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligiga respublika byudjetidan ajratiladigan mablag'lar tarkibiga kiritilgan nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlariga subsidiyalar Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining byudjetlararo transfertlari miqdorlarini ko'paytirish orqali O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan qayta taqsimlanadi. Birinchi darajali byudjet mablag'larini taqsimlovchilar qayta tashkil etilgan taqdirda ushbu Qonunga o'zgartishlar kiritilmaydi. Ob'ektlarni loyihalashtirish, qurish (rekonstruktsiya qilish) va jihozlash uchun kapital qo'yilmalarni amalga oshirish uchun nazarda tutilgan mablag'larni joriy xarajatlarga yo'naltirish taqiqlanadi.

“Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining navbatdagi yil uchun loyihalari Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan ushbu Qonun kuchga kirgandan keyin bir hafta muddatda, mazkur Qonunga muvofiqlashtirilgan holda tegishli ravishda Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlariga kiritiladi”¹³.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari tomonidan tegishli ravishda Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlari to'g'risida uch kun muddatda qaror qabul qilinadi. Navbatdagi yil uchun tumanlar va shaharlar byudjetlarining loyihalari tumanlar va shaharlar hokimliklari tomonidan Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlari to'g'risidagi qarorlar qabul qilingandan keyin uch kun ichida tegishli ravishda xalq deputatlari tumanlar va shaharlar Kengashlariga kiritiladi.

¹³O'zbekiston Respublikasining “2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida”gi Qonuni. 2019 yil 9 dekabr. 18-modda. Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetini, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarini, tumanlar va shaharlar byudjetlarini ko'rib chiqish va qabul qilish tartibi.

Xalq deputatlari tumanlar va shaharlar Kengashlari tomonidan tumanlar va shaharlarning byudjetlari to'g'risidagi qarorlar uch kun ichida qabul qilinadi. Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar Kengashlari tegishli ravishda hududiy byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning byudjet mablag'laridan samarali foydalanilishi hamda erishilgan natijalar to'g'risidagi hisobotlarini eshitishga haqli. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari Moliya vazirligiga O'zbekiston Respublikasining konsolidatsiyalashgan byudjeti bo'yicha hisobotni tuzish uchun mahalliy byudjetlar ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni taqdim etadi.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksiga¹⁴ muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlari tomonidan davlat moliyaviy nazorati amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlari o'z vakolatlari doirasida:

- ✓ quyi turuvchi moliya organlari tomonidan byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosining ta'minlanishi ustidan;
- ✓ byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar tomonidan smeta-shtat intizomiga rioya etilishining ta'minlanishi ustidan;
- ✓ aksiz solig'i to'g'ri hisoblanishi va o'z vaqtida to'lanishi ustidan;
- ✓ aktsiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarning aktsiz markalari bilan to'liq tamg'alanishi va olingan aktsiz markalari sonining ishlab chiqarilayotgan mahsulot hajmiga muvofiqligi ustidan;

¹⁴ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 172-modda. Davlat moliyaviy nazorati printsiplari. 175-modda. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlari tomonidan amalga oshiriladigan davlat moliyaviy nazorati.

✓ byudjet tashkilotlari tomonidan byudjet hisobini yuritish va moliyaviy hisobotni tuzishning, shuningdek quyi turuvchi hududiy moliya organlari tomonidan byudjet hisobotini tuzishning to'g'riligi ustidan

✓ ijtimoiy nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam tayinlanishi hamda o'z vaqtida to'lanishi ustidan davlat moliyaviy nazoratini amalga oshiradi.

“Moliya organlari va byudjet mablag'larini taqsimlovchilar byudjet tashkilotlari hamda byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalariga doir hisob-kitoblarni talab qilishga haqlidir”¹⁵.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 19 martdagi “Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlrining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida”gi 5969-son farmoniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida yuridik shaxs tashkil etmagan holda, 10 trln so'm miqdoridagi Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi tashkil etildi. Quyidagilar Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi mablag'laridan foydalanishning asosiy yo'nalishlari etib belgilandi¹⁶:

a) koronavirus infeksiyasining tarqalishiga qarshi kurashish bo'yicha quyidagi tadbirlarni moliyalashtirish, shu jumladan:

davolash va boshqa muassasalarni koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashish uchun zarur bo'ladigan dori vositalari va tibbiy buyumlar, himoya vositalari va test tizimlari bilan ta'minlash;

xavf-xatar ostida bo'lgan yoki virus yuqtirganlar bilan muloqotda bo'lgan shaxslarni karantinda saqlash bilan bog'liq xarajatlarni qoplash;

koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashishda ishtirok etayotgan tibbiyot xodimlarini moddiy rag'batlantirish, respublika sanitariya-epidemiologiya

¹⁵ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 18-bob. Xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini tuzish hamda tasdiqlash, ularni ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

¹⁶O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlrining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida”gi 5969-son farmoni. 2020 yil. 19 mart.

xizmati tomonidan himoya choralarini amalga oshirish xarajatlari uchun qo'shimcha mablag'lar ajratish;

yuqumli kasalliklarni aniqlash, profilaktika qilish va davolash bo'yicha tadbirlarga jalb etilgan davolash va boshqa muassasalarni qurish, ta'mirlash, rekonstruktsiya qilish va jihozlash;

b) aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish, shu jumladan quyidagilar uchun qo'shimcha mablag'lar ajratish:

kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha choralarni kuchaytirish va nafaqa oluvchilar sonini oshirish, shu jumladan O'zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi orqali;

boshqalar;

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksida¹⁷ xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini tuzish hamda tasdiqlash, ularni ro'yxatdan o'tkazish tartibi belgilangan. Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalarini tuzish tartibi mavjud.

Xarajatlar smetalari byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar tomonidan, yil oylari bo'yicha taqsimlangan holda:

- xarajatlarning birinchi — uchinchi guruhlari bo'yicha xarajatlarning moddalariga ko'ra ajratib;

- xarajatlarning to'rtinchi guruhi bo'yicha xarajatlarning moddalariga ko'ra ajratmasdan tuziladi.

Xarajatlar smetasiga xarajatlarning moddalari bo'yicha to'rtinchi guruh xarajatlari yoyilmasi, shuningdek davlat ehtiyojlari uchun ustuvor ravishda kichik tadbirkorlik sub'ektlaridan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) guruhlarning ro'yxati bo'yicha xarajatlar yoyilmasi ilova qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining diplomatik muassasalari bo'yicha xarajatlar smetalari har bir diplomatik muassasa bo'yicha

¹⁷ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 18-bob. Xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini tuzish hamda tasdiqlash, ularni ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

alohida-alohida xorijiy va milliy valyutalarda tuziladi. Byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalari uch nusxada tuziladi.

Byudjet mablag'larini taqsimlovchi o'z tasarrufidagi tashkilotlardan kelib tushgan xarajatlar smetalarini moliya yili uchun byudjet mablag'larini taqsimlovchiga byudjetdan ajratiladigan mablag'lar hajmi doirasida ko'rib chiqadi va byudjet mablag'larini taqsimlovchining O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga taqdim etiladigan jamlanma xarajatlar smetasini tuzadi. Xarajatlar smetasining, jamlanma xarajatlar smetasining va ularga doir ilovalarning shakllari, shuningdek ularni tuzish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalarini tasdiqlash tartibi mavjud.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi tashkilot bosh buxgalteri (uning o'rinbosari) va moliya-iqtisod bo'linmasi boshlig'i (shtat jadvaliga muvofiq moliyaviy-iqtisodiy masalalar bo'yicha mutaxassis) tomonidan imzolanadi hamda tashkilot rahbari yoki u vakolat bergan shaxs tomonidan tasdiqlanadi.

Byudjet mablag'larini taqsimlovchining jamlanma xarajatlar smetasi byudjet mablag'larini taqsimlovchining bosh buxgalteri (uning o'rinbosari) va moliya-iqtisod bo'linmasi boshlig'i (shtat jadvaliga muvofiq moliyaviy-iqtisodiy masalalar bo'yicha mutaxassis) tomonidan imzolanadi hamda byudjet mablag'larini taqsimlovchining rahbari yoki u vakolat bergan shaxs tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining diplomatik muassasalari bo'yicha xarajatlar smetalari O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining bosh buxgalteri va moliya-iqtisod boshqarmasi boshlig'i tomonidan imzolanadi hamda O'zbekiston Respublikasi tashqi ishlar vaziri va O'zbekiston Respublikasi moliya vaziri yoki ular vakolat bergan shaxslar tomonidan tasdiqlanadi.

Kapital qurilish ob'ektlari bo'yicha xarajatlarning smetalari buyurtmachi tomonidan tasdiqlangan qurilishlarning manzilli ro'yxatlari va ob'ektlarning titul ro'yxatlari asosida tuziladi.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalarini, byudjet mablag'larini taqsimlovchining jamlanma xarajatlar smetalarini tasdiqlash joriy moliya yilining 10 martidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksida¹⁸ byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalarini tuzish, tasdiqlash hamda ro'yxatdan o'tkazish tartibining huquqiy asosi berilgan. Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalari joriy moliya yilining 25 dekabrigacha tuziladi, tasdiqlanadi va ro'yxatdan o'tkaziladi.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutiladigan byudjetdan ajratiladigan mablag'lar o'tgan moliya yilining oxirgi choragidagi byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan ortiq bo'lmasligi lozim. Vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutiladigan byudjetdan ajratiladigan mablag'lar qonun hujjatlarida belgilangan tadbirlarni amalga oshirish uchun xarajatlar summasiga aniqlashtirilishi mumkin.

Ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan xarajatlar smetasida birinchi chorak uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutilgan byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan kam bo'lmasligi kerak.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar tomonidan vaqtinchalik xarajatlar smetalarini, shuningdek markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari tomonidan jamlanma vaqtinchalik xarajatlar smetalarini tuzish va tasdiqlash mazkur Nizomga¹⁹ muvofiq shaklda keyingi moliya yilining

¹⁸ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 104-modda. Byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalarini tuzish, tasdiqlash hamda ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallari tuzish,

birinchi choragini oyma-oy bo'lgan holda amalga oshiriladi. Bunda, vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutiladigan byudjetdan ajratiladigan mablag'lar o'tgan moliya yilining oxirgi choragidagi byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan ortiq bo'lmasligi lozim hamda qonun hujjatlarida belgilangan tadbirlarni amalga oshirish uchun xarajatlar summasiga aniqlashtirilishi mumkin.

Kelgusi moliya yilining birinchi choragi uchun byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning vaqtinchalik xarajatlar smetalari, shuningdek markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma vaqtinchalik xarajatlar smetalari joriy moliya yilining 25 dekabrigacha tuziladi va tasdiqlanadi. Vaqtinchalik xarajatlar smetalari xarajatlar smetasi tasdiqlangunga qadar amalda bo'ladi. Bunda, ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan xarajatlar smetasida birinchi chorak uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar vaqtinchalik xarajatlar smetasida nazarda tutilgan byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan kam bo'lmasligi kerak. Vaqtinchalik xarajatlar smetalari tuzish va tasdiqlash xarajatlar smetalari tuzish va tasdiqlash talablariga muvofiq tartibda amalga oshiriladi.

Vaqtinchalik xarajatlar smetasini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish xarajatlar smetalari tuzish, tasdiqlash hamda ro'yxatdan o'tkazish talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

Ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi mavjud bo'lmagan taqdirda, joriy moliya yilining 1 apreldan e'tiboran byudjet tashkiloti va byudjet mablag'lari oluvchining byudjetdan ajratiladigan mablag'lar hisobidan xarajatlari xarajatlar smetasi ro'yxatdan o'tkazilguniga qadar to'xtatib turiladi.

Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tuziladi, tasdiqlanadi hamda ro'yxatdan o'tkaziladi. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tuzish hamda tasdiqlash byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari uchun belgilangan tartibga o'xshash tartibda amalga oshiriladi.

tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr. 3-bob. Vaqtinchalik xarajatlar smetalari tuzish va tasdiqlash.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va jamlanma xarajatlar smetalari xarajatlar smetalari uchun belgilangan muddatlarda va tartibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazilishi lozim.

Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasining daromad qismi moliya yili boshidagi mablag'lar qoldig'i hamda daromadlarning manbalar kesimidagi prognozidan tashkil topadi. Qonun hujjatlariga muvofiq byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari hisobidan xodimlar soni saqlab turilgan taqdirda, byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasiga ko'rsatilgan xodimlar soni bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilishi lozim bo'lgan shtat jadvali ilova qilinadi.

3.Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining tasdiqlanishi va rasmiylashtirilishi to'g'riligini tekshirish

Byudjet tashkilotining shtat jadvali 1 yanvar holatiga ko'ra har bir byudjet tashkiloti bo'yicha mazkur tashkilot uchun belgilangan mehnatga haq to'lash shartlariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shakl bo'yicha tuziladi²⁰. Yangidan tuzilayotgan byudjet tashkilotining shtat jadvali, agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo'lsa, byudjet tashkiloti faoliyat ko'rsata boshlashidan ikki oy oldin tuziladi va kuchga kiradi.

Shtat jadvalida ko'rsatilgan lavozimlarning nomlari va xodimlar soni, mehnatga haq to'lash bo'yicha razryadlar, bazaviy stavkalar:

Xizmatchilarning asosiy lavozimlari va ishchilar kasblari klassifikatorida, namunaviy shtatlarda hamda qonun hujjatlari bilan tasdiqlangan mehnatga haq to'lash bo'yicha tarif razryadlarida, bazaviy stavkalarda nazarda tutilgan lavozimlarga;

tasdiqlangan namunaviy shtatlarda nazarda tutilgan xodimlar soniga;

²⁰ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 106-modda. Byudjet tashkilotining shtat jadvalini tuzish va tasdiqlash.

xodimlarning tasdiqlangan umumiy cheklangan soniga, shu jumladan byudjet tashkilotlarining byudjet mablag'lari va byudjetdan tashqari jamg'armalari hisobidan saqlab turilgan boshqaruv xodimlari soniga;

davlat boshqaruvi organlarining belgilangan tartibda tasdiqlangan boshqaruv, xizmatlar ko'rsatuvchi va texnik xodimlari sonining o'zaro nisbati normativlariga muvofiq bo'lishi kerak.

Ish haqining hisob-kitobi tarifikatsiya ro'yxatlariga muvofiq amalga oshiriladigan lavozimlar shtat jadvaliga lavozimlarning har bir guruhi bo'yicha stavkalar soni, oylik mehnatga haq to'lash jamg'armasi ko'rsatilgan, tarifikatsiya ro'yxati shtat jadvaliga ilova qilingan holda kiritiladi.

Ayrim byudjet tashkilotlari uchun tasdiqlangan namunaviy shtat normativlari va mehnatga haq to'lash bo'yicha razryadlar, bazaviy stavkalar mavjud bo'lmaganda, ularning shtat jadvallariga kiritiladigan lavozimlarning nomi va xodimlar soni hamda ularning mehnatga haq to'lash bo'yicha razryadlari, bazaviy stavkalari ushbu tashkilotlar tomonidan tashkilotning o'ziga xos xususiyatidan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda Moliya vazirligi bilan kelishuvga ko'ra belgilanadi.

Amaldagi mehnatga haq to'lash shartlarida nazarda tutilgan, ustamalar, qo'shimcha haq to'lash va xodimlarni moddiy rag'batlantirishga yo'naltiriladigan, bir yil uchun hisob-kitob qilingan mehnatga haq to'lash jamg'armasi byudjet tashkilotining shtat jadvalida alohida satr bilan ko'rsatiladi.

Byudjet mablag'lari oluvchilar — kapital qurilish bo'yicha buyurtmachilar xizmatlarining shtat jadvali ushbu moddaga muvofiq tuziladi. Byudjet tashkilotining shtat jadvali tashkilotning bosh buxgalteri (uning o'rinbosari) va moliya-iqtisod bo'linmasi boshlig'i (shtat jadvaliga muvofiq moliyaviy-iqtisodiy masalalar bo'yicha mutaxassis) tomonidan imzolanadi hamda tashkilot rahbari yoki u vakolat bergan shaxs tomonidan tasdiqlanadi. Byudjet tashkilotlarining shtat jadvallarini tasdiqlash joriy moliya yilining 10 martidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Byudjet tashkilotlarning O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksda²¹ belgilangan tartibda tasdiqlangan xarajatlar smetalari va shtat jadvallari ular moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin amalga kiritiladi. Joriy yilning 1 apreliyigacha:

byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning tasdiqlangan jamlanma xarajatlar smetalari va jamlanma shtat jadvallari, shuningdek xarajatlar smetalari va shtat jadvallari - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligida;

Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetidan, viloyatlarning viloyat byudjetlaridan va Toshkent shahrining shahar byudjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlarning tasdiqlangan xarajatlar smetalari va shtat jadvallari - Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligida, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalarida;

tumanlar va shaharlar byudjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlarning tasdiqlangan xarajatlar smetalari va shtat jadvallari - tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlarida ro'yxatdan o'tkazilishi kerak.

Byudjet tashkilotlarning O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining zaxira jamg'armasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining zaxira jamg'armalari, shuningdek tegishli byudjetning qo'shimcha manbalari mablag'lari hisobidan xarajatlari tegishli moliya organi tomonidan ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi.

Xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazishdan oldin moliya organlari²²:

byudjet tashkilotlari xodimlarining xarajatlar smetalari bo'yicha tasdiqlangan ish haqi summalarining shtat jadvallari bo'yicha tasdiqlangan ish haqiga muvofiqligini;

²¹ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 107-modda. Xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

²² O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 107-modda. Xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

shtat jadvalida nazarda tutilgan lavozimlar nomlarining va xodimlar sonining, mehnatga haq to'lash razryadlarining, bazaviy miqdorlarining belgilangan normativlarga muvofiqligini;

Byudjet tashkilotlari xodimlarini moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasining to'g'ri shakllantirilganligini;

Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining direktor jamg'armasi to'g'ri shakllantirilganligini;

xarajatlar smetasida tasdiqlangan stipendiyalar uchun xarajatlar summasining xarajatlar smetasiga doir hisob-kitoblarga muvofiqligini;

to'rtinchi guruhning moddalar bo'yicha yoyilmasidagi xarajatlar summasining xarajatlar smetasida tasdiqlangan summaga muvofiqligini tekshiradi.

Tegishli moliya organlari tashkilotlarning xarajatlar smetasini chuqur o'rganish maqsadida byudjet tashkilotlari hamda byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasini, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetasini tuzish va ijro etishning istalgan bosqichida qo'shimcha hisob-kitoblarini talab qilishga haqli. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallari, jamlanma xarajatlar smetasi va jamlanma shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazishdan oldin moliya organlari quyidagilarni²³:

byudjet tashkiloti xodimlariga ish haqi to'lovi uchun xarajatlar smetasi bo'yicha tasdiqlangan summalarining shtat jadvaliga binoan tasdiqlangan ish haqi summalariga muvofiqligini (bunda, xarajatlar smetasidagi ish haqi jamg'armasi xodimlar to'liq to'ldirilmaganligi dinamikasidan kelib chiqib, shtat jadvalidagidan kam miqdorda tasdiqlanishi mumkinligini nazarda tutish lozim);

ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan shtat jadvallarini belgilangan namunaviy shtatlar va shtat normativlariga muvofiqligi;

²³ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr. 3-§. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining tasdiqlanishi hamda ro'yxatdan o'tkazilishining rasmiylashtirilishi to'g'riligini tekshirish.

shtat jadvallarida belgilangan lavozimlar bo'yicha maoshlar hamda ularga qo'shimchalarning to'g'ri belgilanganligi;

Byudjet tashkilotlari xodimlarini moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasining to'g'ri shakllantirilganligini;

Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining direktor jamg'armasi to'g'ri shakllantirilganligini;

xarajatlar smetasida tasdiqlangan stipendiyalar uchun xarajatlar summasining xarajatlar smetasiga doir hisob-kitoblarga muvofiqligini;

byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha tushumlarni hisobga olgan holda «Boshqa xarajatlar» guruhi xarajatlari summasining xarajatlar smetasida tasdiqlangan summasiga muvofiqligini;

konsullik yig'implarining kelib tushishini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining diplomatik muassasalarini saqlash uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar xarajatlari hisob-kitobi to'g'riligini tekshirishi lozim.

4.Byudjet tashkilotlari, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasini va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish

Tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazishda moliya organlari ortiqcha shtatlarni chiqarib tashlashlari lozim. Aniqlangan kamchiliklar bartaraf etilganidan keyingina ro'yxatdan o'tkazishni amalga oshirish lozim. Yangidan tashkil etilayotgan jumladan, qayta tashkil etish natijasida tashkil qilingan tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish mazkur tashkilotlarni belgilangan tartibda tashkil qilinishi to'g'risidagi tegishli qaror ko'rsatilganidan so'ng amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlari, markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari yoki byudjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatga olish mazkur Nizomning 6-ilovasiga muvofiq shakldagi ro'yxatdan o'tkazish

kartochkasini berish yo'li bilan rasmiylashtiriladi. "Ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi yuridik shaxs maqomiga ega tashkilotlarga beriladi"²⁴.

Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan, boshqa tashkilotning tuzilmaviy bo'linmasi bo'lgan tuzilmalar o'zlari qarashli bo'lgan tashkilotlar bilan birga bitta ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi bo'yicha ro'yxatdan o'tkaziladi. Bunda, zarur hollarda, ro'yxatdan o'tkazish kartochkasidagi shtatlar bo'yicha ko'rsatkichlar tashkilotlar bo'yicha va ularning tuzilmalari bo'yicha alohida beriladi. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallari ro'yxatdan o'tkazilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar mazkur Nizomga muvofiq shakldagi Byudjet tashkilotlari, markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari va byudjetdan mablag' oluvchilarning ro'yxatga olingan (jamlanma) xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini hisobga olish jurnaliga kiritiladi.

Byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi ro'yxatdan o'tkazilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar mazkur Nizomning 7-ilovasiga muvofiq shakldagi Byudjet tashkilotlari, markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari va byudjetdan mablag' oluvchilarning ro'yxatga olingan (jamlanma) xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini hisobga olish jurnaliga ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi rasmiylashtirmasdan kiritiladi.

Ro'yxatdan o'tkazish kartochkalari, xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi hamda shtat jadvallari, shuningdek jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi va jamlanma shtat jadvallari quyidagi tarzda:

smetalar va shtat jadvallari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligida ro'yxatdan o'tkaziladigan tashkilotlar bo'yicha — moliya vazirining o'rinbosari, sohalarni moliyalashtiruvchi boshqarma va bo'lim boshliqlari tomonidan;

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr. 3-§. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining tasdiqlanishi hamda ro'yxatdan o'tkazilishining rasmiylashtirilishi to'g'riligini tekshirish.

hududiy moliya organlarida - Qoraqalpog'iston Respublikasi moliya vaziri yoki uning o'rinbosari, moliya organlari boshliqlari (mudirlari) yoki ularning o'rinbosarlari hamda moliya organlari byudjet bo'limlari va moliya organlarining tegishli (bo'limlari) sektorlari boshliqlari tomonidan imzolanadi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining har bir diplomatik muassasalari bo'yicha xarajatlar smetasi O'zbekiston Respublikasi tashqi ishlar vaziri va moliya vaziri yoki ular vakolat bergan shaxslar tomonidan tasdiqlanadi. Ro'yxatdan o'tkazilgan (jamlanma) xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining bir nusxasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining sohalarni moliyalashtiruvchi tegishli boshqarmalarida (bo'limlarida) va hududiy moliya organlarida alohida papkalarda saqlanadi. Dasturiy majmuaga ulanmagan byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning axborot tizimiga belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi, vaqtinchalik xarajatlar smetasi ko'rsatkichlarini kiritish:

O'zbekiston Respublikasi respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar bo'yicha - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining sohalarni moliyalashtiruvchi tegishli boshqarmalari (bo'limlari);

Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetidan, viloyatlarning viloyat byudjetlaridan va Toshkent shahrining shahar byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar bo'yicha - Qoraqalpog'iston Respublikasining Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalarining tegishli bo'limlari;

tuman va shahar byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar bo'yicha - tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlari tomonidan amalga oshiriladi.

Tashkilotlar rahbarlarining xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazish masalalari bo'yicha arizalari mazkur hujjatlar ro'yxatdan o'tkazilgan hududiy moliya organining rahbari tomonidan o'n kunlik muddatda ko'rib chiqiladi. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazgan hududiy

moliya organining qarori bo'yicha norozilik to'g'risidagi arizalar yuqori turuvchi moliya organlari tomonidan ko'rib chiqiladi. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining o'rinbosari qarori bo'yicha norozilik to'g'risidagi ariza O'zbekiston Respublikasi moliya vaziri tomonidan ko'rib chiqiladi. Xarajatlar smetasi tasdiqlangan xarajatlar bo'yicha quyidagi xarajatlar guruhiga ajratgan holda umumiy tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi: ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar; ish beruvchilarning ajratmalari; boshqa xarajatlar.

Markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari tomonidan, jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi va jamlanma shtat jadvallari ro'yxatdan o'tkazilgandan so'ng mazkur smetalar bo'yicha moliyalashtiriladigan bo'ysunuvdagi tashkilotlarga 10 ish kuni ichida quyidagi ma'lumotlar taqdim etiladi:

shtat jadvallari va mazkur tashkilot xodimlari ish haqi stavkalari;

ishlab chiqarish ko'rsatkichlari (o'quvchilar, sinflar, bolalar, koykalar, koyka-kun, bola-kunlari va boshqalar soni), bepul yoki imtiyozli oziq-ovqat oluvchi o'quvchilar soni, birinchi sinf o'quvchilarining soni, bepul qishki kiyim va poyafzal ajratiladigan, aholini kam ta'minlangan qatlamidan boshlang'ich sinflarda o'quvchilari soni va boshqa tarmoq ko'rsatkichlari;

byudjet ajratilgan mablag'lar doirasida sotib olishga mo'ljallangan jihozlar va asbob-uskunalar ro'yxati;

joriy va kapital ta'mirlash bo'yicha asosiy ishlar ro'yxati.

Ma'lumotlar tegishli moliya organlari tomonidan tasdiqlangan shakllarda taqdim etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining zaxira jamg'armasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining zaxira jamg'armalari, shuningdek moliya yili boshidagi mavjud erkin qoldiqlar va tegishli byudjet tizimi byudjetlari ijrosi bo'yicha qo'shimcha olingan daromadlar hisobidan tashkilotlar xarajatlarini moliyalashtirish (to'lash) mazkur Nizom talablariga muvofiq tuzilgan

va tegishli moliya organida ro'yxatdan o'tkazilgan xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi.

Namunaviy shtatlar belgilangan tashkilotlarning shtat jadvali namunaviy shtatlarga muvofiq hamda xarajatlar smetasida nazarda tutilgan mehnatga haq to'lash jamg'armasi doirasida ro'yxatdan o'tkazish uchun qabul qilinadi. Tashkilotlarga ish hajmiga ko'ra namunaviy shtatlar qo'llanishi mumkin bo'lmagan yoki tashkilotlar uchun tasdiqlangan shtatlar normativlari (namunaviy shtatlar) mavjud bo'lmagan hollarda, shtatlarni tasdiqlash huquqi berilgan tegishli rahbarlar tomonidan ular uchun belgilangan mehnatga haq to'lash jamg'armasi doirasida tasdiqlangan shtatlar jadvali ro'yxatdan o'tkazish uchun qabul qilinadi. Tashkilotlar xodimlarining lavozim bo'yicha maoshlari va tarif stavkalari qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi hamda ro'yxatdan o'tkazish uchun xarajatlar smetasida nazarda tutilgan mehnatga haq to'lash jamg'armasi doirasida qabul qilinadi. Ish haqi miqdori tarifikatsiya bo'yicha belgilanadigan, ya'ni, attestatsiya natijalari bo'yicha beriladigan tegishli malaka toifasi mavjudligiga, ish vaqtining haqiqiy hajmiga va boshqalarga ko'ra belgilanadigan xodimlar mehnatiga haq to'lash jamg'armasi shtat jadvallarida ko'rsatiladi va u rahbar, bosh buxgalteri (buxgalter) tomonidan imzolanadigan tarifikatsiya ro'yxatidagi mehnatga haq to'lash jamg'armasiga muvofiq bo'lishi lozim.

Xarajatlar smetasi mazkur xarajatlar smetasida tasdiqlangan barcha guruhlar bo'yicha xarajatlarni, xarajatlar yoyilmasiga va ularning hisob-kitoblariga to'liq mos kelishini tekshirgan holda ro'yxatdan o'tkazish uchun qabul qilinadi. Tegishli moliya organlari tashkilotlarning xarajatlar smetasini chuqur o'rganish maqsadida byudjet tashkilotlari hamda byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasini, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetasini tuzish va ijro etishning istalgan bosqichida qo'shimcha hisob-kitoblarini talab qilishga haqli.

Xarajatlar smetasi va shtat jadvallari, jamlanma xarajatlar smetasi va jamlanma shtat jadvallarini ro'yxatdan o'tkazishdan oldin moliya organlari quyidagilarni²⁵:

byudjet tashkiloti xodimlariga ish haqi to'lovi uchun xarajatlar smetasi bo'yicha tasdiqlangan summalarining shtat jadvaliga binoan tasdiqlangan ish haqi summalariga muvofiqligini (bunda, xarajatlar smetasidagi ish haqi jamg'armasi xodimlar to'liq to'ldirilmaganligi dinamikasidan kelib chiqib, shtat jadvalidagidan kam miqdorda tasdiqlanishi mumkinligini nazarda tutish lozim);

ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan shtat jadvallarini belgilangan namunaviy shtatlar va shtat normativlariga muvofiqligi;

shtat jadvallarida belgilangan lavozimlar bo'yicha maoshlar hamda ularga qo'shimchalarning to'g'ri belgilanganligi;

Byudjet tashkilotlari xodimlarini moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasining to'g'ri shakllantirilganligini;

Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining direktor jamg'armasi to'g'ri shakllantirilganligini;

xarajatlar smetasida tasdiqlangan stipendiyalar uchun xarajatlar summasining xarajatlar smetasiga doir hisob-kitoblarga muvofiqligini;

byudjet tashkilotlari byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha tushumlarni hisobga olgan holda «Boshqa xarajatlar» guruhi xarajatlari summasining xarajatlar smetasida tasdiqlangan summasiga muvofiqligini;

konsullik yig'implarining kelib tushishini hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining diplomatik muassasalarini saqlash uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar xarajatlari hisob-kitobi to'g'riligini tekshirishi lozim.

Byudjet tashkilotlarning Byudjet kodeksida²⁶ davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalarini tuzish, tasdiqlash va

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr. 3-§. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarining tasdiqlanishi hamda ro'yxatdan o'tkazilishining rasmiylashtirilishi to'g'riligini tekshirish.

ro'yxatdan o'tkazish belgilangan tartib asosida amalga oshiriladi. Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasi davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larini oluvchilar tomonidan ularning bir yil uchun tasdiqlangan parametrlari doirasida oyma-oy bo'lingan holda tuziladi va tasdiqlanadi.

Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasining va unga doir ilovalarning shakllari, shuningdek smetani tuzish tartibi davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan tasdiqlanadi. Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalarini tasdiqlash joriy yilning 10 martidan kechiktirmay amalga oshiriladi. Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha tasdiqlangan xarajatlar smetalarini ro'yxatdan o'tkazish davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan joriy yilning 1 apreldan kechiktirmay amalga oshiriladi.

5. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzish va tasdiqlash

Byudjetdan tashqari jamg'armalarga ega bo'lgan byudjet tashkilotlari mazkur Nizomga muvofiq shaklda byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasini har yili tuzadi va tasdiqlaydi. Bunda, byudjetdan tashqari mablag'lar tushumlari va xarajatlarini rejalashtirish byudjet tashkilotlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan daromadlar manbai va xarajatlar yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Byudjet tashkilotlari quyidagi byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha smetalar tuzadilar:

Byudjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi;

Tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi;

²⁶ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz . 108-modda. Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish

vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari;

byudjet tashkilotlariga undiriladigan ota-onalar to'lovlari hisobidan shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lar, shu jumladan o'quvchilar va tarbiyalanuvchilar davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarining kuni uzaytirilgan guruhlarida, maktab-internatlarda, olimpiya zaxiralari kollejlari va boshqa ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotganligi uchun, o'quvchilar bolalar musiqa va san'at maktablari hamda maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida ta'lim olganligi uchun, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olganlik uchun, statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun hamda qonun hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi to'lovlar;

Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilar uchun undiriladigan ota-onalar to'lovlari hisobidan shakllantiriladigan, shuningdek tibbiyot muassasalarida statsionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotganlar tarkibi ovqatlanishi uchun undiriladigan to'lovlar hisobidan shakllantiriladigan byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasi tuzilmaydi. Bu mablag'lar mazkur muassasalarning xarajatlar smetasida hisobga olinadi.

Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzish hamda tasdiqlash byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari uchun belgilangan tartibga o'xshash tartibda amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasida tushumlar manbaini ko'rsatgan holda byudjetdan tashqari mablag'lar tushumlarining hajmi va mazkur mablag'lardan foydalanish yo'nalishlari qonun hujjatlari talablaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasining daromad qismi moliya yili boshidagi

mablag'lar qoldig'i hamda daromadlarning manbalar kesimidagi prognozidan tashkil topadi.

Qonun hujjatlariga muvofiq byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari hisobidan xodimlar soni saqlab turilgan taqdirda, byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetasida ko'rsatilgan xodimlar soni bo'yicha shtat jadvali ilova qilinadi. Bunda, mazkur shtat jadvali byudjet tashkilotining shtat jadvaliga o'xshash holda tuziladi hamda tegishli byudjet mablag'larini taqsimlovchi tomonidan yoki moliya organida mazkur Nizomga muvofiq muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. Byudjetdan tashqari jamg'armalar bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tegishli byudjet mablag'larini taqsimlovchilar tomonidan yoki moliya organlarida xarajatlar smetasi uchun belgilangan muddatlarda va tartibda ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi va Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi bundan mustasno.

4- MAVZU: BYUDJET TASHKILOTLARIDA SMETA-SHTAT INTIZOMI ASOSIDA XARAJATLAR SMETASINI NAZORAT QILISH

Reja:

- 1. Xarajatlar smetasining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va xarajatlar smetasining turlari.**
- 2. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish va tasdiqlash.**
- 3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida»gi 74-son buyrug'i.**
- 4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabrdagi «Byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida»gi 414-son Qarori.**
- 5. Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan byudjet tashkilotlarini mablag'**

bilan ta'minlash manbalarini nazorat qilish.

1. Xarajatlar smetasining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va xarajatlar smetasining turlari

Xarajatlar smetasi - byudjet tashkilotlarining asosiy moliyaviy rejasi bo'lib, tashkilotlar tomonidan joriy moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan hujjat bo'lib, unda tashkilotlar uchun xarajatlar moddalari bo'yicha ko'zda tutilgan byudjetdan ajratilgan mablag'lar (xarajatlar rejasi) aks ettiriladi.

Xarajatlar moddasi - byudjet tasnifining qismi bo'lib, Davlat byudjeti xarajatlarining iqtisodiy tayinlanishi va to'lovlarni aniq turlarini ifodalaydi. Byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish smeta asosida amalga oshiriladi.

Xarajatlar smeta asosida moliyalashtirish quyidagi imkoniyatlarga ega:

- ⇒ tadbirni to'la moliyalashtirish imkonini beradi;
- ⇒ moliyalashtirish muddatiga rioya etadi;
- ⇒ tejamkorlikka rioya etishga majbur qiladi;
- ⇒ rejalashtirish tamoyiliga amal qiladi.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari byudjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida moliya yili uchun tasdiqlangan xarajatlar smetasi asosida tayinlash sertifikatini muayyan davrga va summaga rasmiylashtirish orqali, shuningdek byudjet mablag'lari oluvchining tovar etkazib beruvchi (ish bajaruvchi, xizmat ko'rsatuvchi) bilan tuzilgan, ro'yxatdan o'tkazilgan shartnomasi asosida:

- respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan tashkilotlar bo'yicha - qonun hujjatlarida belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi yoki uning Hududiy bo'linmalari tomonidan;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetidan yoki mahalliy byudjetlardan moliyalashtiriladigan tashkilotlar bo'yicha - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining hududiy bo'linmalari tomonidan to'lanadi. Tayinlash sertifikatlarini tayyorlash, rasmiylashtirish, berish, ijro etish va hisobga olish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi. "O'zbekiston

Respublikasi Davlat byudjetida turuvchi tashkilotlarning xarajatlar smetasi va shtatlar jadvalini tuzish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risida" Nizom O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 19 noyabrda 2157-son bilan ro'yxatdan o'tdi.

Xarajatlar smetasining turlari quyidagilardan iborat:

– individual smeta - yuridik shahs maqomiga ega bo'lgan alohida byudjet tashkilotlari bo'yicha tuziladigan smeta.

– jamlanma smeta - yuridik shahs maqomiga ega bo'lmagan va tegishli davlat boshqaruv organlar huzuridagi markazlashgan buxgalterlar bilan xizmat ko'rsatadigan bir turdagi kichik-kichik tashkilotlar bo'yicha tuziladigan smeta.

– byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smeta-tashkil bo'lish manbalari va bu mablag'larni qonunchilikga muvofiq foydalanish yonalishlari ko'rsatilgan byudjetdan tashqari daromadlar tushumlarining prognoz hajmlari aks ettiriladi.

Xarajatlar smetasi amal qilish vaqtiga ko'ra guruhlanadi:

✓ vaqtinchalik xarajatlar smetasi- tashkilotlarning xarajatlar smetasi tasdiqlangunga va ro'yxatdan o'tkazilgunga qadar amal qiluvchi hujjat bo'lib, unda byudjet tashkilotlari uchun ko'zda tutilgan, qonunchilikga o'zgartirishlarni hisobga olgan holda, har oyda avvalgi moliya yilining ohirgi choragidagi byudjetdan ajratilgan mablag'larning uchdan bir qismidan ortiq bo'lmagan miqdordagi byudjetdan ajratilgan mablag'lar (xarajatlar rejasi) aks ettiriladi.

✓ tashkilotlarning smetasi moliya organlaridan tomonidan tasdiqlanib ro'yhatdan o'tkazilgandan so'ng doimiy smetaga aylanadi.

Xarajatlar smetasi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti xarajatlarning iqtisodiy tasnifiga muvofiq xarajatlar guruhlari bo'yicha, 4 guruh xarajatlarning to'liq yoyilmasini va hisob-kitoblarini o'z ichiga olgan holdagi ilova bilan birgalikda, shuningdek 2157- sonli Nizomga muvofiq shakl bo'yicha tuziladi. Ilova xarajatlar smetasining ajralmas qismi bo'lib, smetaning prognoz hisob-kitoblarini asoslaydi va hisobot tuzish maqsadida foydalaniladi.

Xarajatlar smetasini tuzish bo'yicha ishlarni tashkil etish davomida O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi

vazirliklari, idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga bo'ysunuvchi tashkilotlarga tegishli xalq deputatlari Kengashi sessiyasining byudjetni tuzish tartibi va muddati to'g'risidagi qaroridan va moliya organing ushbu masala bo'yicha ko'rsatmalaridan kelib chiqib, kelgusi yil uchun smetalarni tuzish tartibi va muddatlari to'g'risida ko'rsatmalar beradilar.

Tashkilotlarning xarajatlar smetasi uch nusxada tuzilib, tashkilotning rahbari yoki uning o'rinbosari (birinchi imzo huquqiga ega shahs), tashkilot bosh hisobchisi yoki uning o'rinbosars (ikkinchi imzo huquqiga ega shahs), shuningdek moliya iqtisod bo'limi boshlig'i tomonidan imzolanadi hamda belgilangan tartibda moliya organidan ro'yxatdan o'tgandan so'ng: birinchi nusxasi- tashkilotda qoladi; ikkinchi nusxasi- tegishli moliya organiga taqdim qilinadi; uchinchi nusxasi- yuqori tashkilotga taqdim qilinadi (zarur hollarda).

Xarajatlar smetasi – tashkilotga ajratilgan byudjet mablag'larining hajmi, maqsadli yo'nalishi va yil choraklarini namoyon etadi. Yakka (individual) smetalar, umumlashgan smetalar va yig'ma smetalar mavjud. Xarajatlar smetasi uch bo'limdan iborat:

- birinchi bo'limda tashkilotning manzili, nomi, uning yuqori tashkiloti, byudjet tasnifi bo'yicha moliyalashtiriladigan bo'lim, bob, paragraf ko'rsatiladi;
- ikkinchi bulimda tashkilotning joriy xarajatlari ko'rsatiladi, ya'ni tashkilot tomonidan xisoblangan va smetada ko'zda tutilgan byudjet mablag'larining yillik hajmi va choraklar bo'yicha taqsimoti ko'rsatiladi;
- uchinchi bo'limda, boshqa guruh xarajatlarining yoyilmasi va boshqa hisob-kitoblar ilova qilinadi.

Ish haqi bo'yicha xarajatlar quyidagilarni e'tiborga olinadi. Har bir byudjet yili uchun Direktor fondining foizlarda aniqlangan aniq miqdori Moliya vazirligi tomonidan davlat byudjeti parametrlarini ishlab chiqish chog'ida aniqlanadi. Byudjet tasnifining "Ta'lim" yoki "Sog'likni saqlash" bo'limi tegishli paragraflari bo'yicha mehnatga haq to'lashga mo'ljallangan byudjet xarajatlari hajmidan kelib chiqqan holda o'rnatiladi. O'zbekiston Respublikasining barcha umumta'lim maktablari yoki kasalxonalar uchun yagona bo'lib hisoblanadi.

Smeta xarajatlari ish beruvchilarning ajratmalari quyidagicha rejalashtiriladi::

⇒ mazkur xarajatlarda mehnat haqi fondiga nisbatan foizlarda hisoblanadigan yagona ijtimoiy to'lov summasi aks ettiriladi;

⇒ xarajatlar kod bo'yicha ko'rsatilgan summaga nisbatan o'rnatilgan foizlarda hisoblanadi;

⇒ yagona ijtimoiy to'lov miqdori mehnat haqi fondiga nisbatan 25 foiz qilib belgilandi.

Byudjet tashkilotlarining IV guruh moddalari bo'yicha xarajatlarni rejalashtirish va hisob-kitob qilishning o'ziga hos xususiyatlari mavjud:

- ◆ amaldagi narhlar va tariflar asosida hisoblab chiqariladi;
- ◆ natural shaklda ajratilgan limitlar asosida aniqlanadi;
- ◆ hisoblagichlarning ko'rsatkichlari bo'yicha o'tgan yildagi haqiqiy xarajatlar inobatga olinadi;
- ◆ har bir birlik uchun o'rnatilgan xarajat me'yorlariga rioya etiladi;
- ◆ energo-yoqilg'i va boshqa resurslarni iqtisod qilish rejimiga rioya etiladi.

2.Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish va tasdiqlash

O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarmalari, bo'limlari va xarajatlar smetalarini tasdiqlash huquqiga ega bo'lgan boshqa tashkilotlar, ularga etkazilgan ajratilgan mablag'lar hajmlari, belgilangan tartibda rejalashtirilgan yil uchun tasdiqlangan Davlat byudjeti parametrlari doirasida o'z qarmog'idagi tashkilotlarning kelib tushgan xarajatlar smetalarini sinchiklab ko'rib chiqadi.

Xarajatlar smetasini tasdiqlash O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesining yoki tegishli viloyatlar, shaharlar, tumanlar Xalq deputatlari kengashlari sessiyalarining byudjet haqidagi qarori qabul qilingan kundan boshlab ikki hafta muddat ichida va tegishli byudjetlarda turuvchi tashkilotlar uchun xarajatlar tasnifi moddalari bo'yicha bo'lingan holda amalga oshiriladi hamda smetalarni tasdiqlagan tashkilot rahbari (yoki rahbar o'rinbosari) imzosi bilan, tasdiqlangan kuni ko'rsatilgan holda,

shuningdek ushbu tashkilotning muhri smetaning barcha nusxalariga bosilib, bir paytning o'zida harajatlar smetasi bo'yicha umumiy summasini yuqori o'ng burchagida shtatdagi xodimlarning mehnatga haq to'lash jamg'armasining umumiy summasini ajratib ko'rsatgan holda rasmiylashtiriladi.

Smetalarni tegishli byudjet qabul qilingandan keyin 2 hafta ichida tasdiqlanishi kerak. Tashkilotlarning xarajatlar smetalari, shuningdek markazlashgan xarajatlar smetalari tasdiqlangan dan so'ng choraklar (oylar) kesimidagi xarajatlarni yillik umumlashmasi byudjet tasnifining bo'limlari, kichik bo'limlari, boblari va iqtisodiy tasnifi bo'yicha choraklarga (oylarga) bo'lingan xolda aniqlanadi va tegishli moliya organiga taqdim etiladi. Byudjet tashkilotlarning belgilangan tartibda tasdiqlangan xarajatlar smetasi va shtatlar jadvali, shuningdek amaldagi xarajatlar smetasi va shtatlar jadvaliga kiritiladigan o'zgarishlar ular moliya organlarida ro'yxatdan o'tkazilgandan so'ng amalga kiritiladi.

Umumiy va individual smetalarni ko'rib chiqish va tasdiqlash tartibi quyidagilardan iborat:

- ✓ smeta bo'ysinuviga ko'ra tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limlari rahbarlari tomonidan ko'rib chiqiladi va tasdiqlanadi;

- ✓ Smeta uch nusxada tuziladi va maktab direktori hamda hisobchi xodim tomonidan imzolanadi.

- ✓ Smetaning bir nusxasi tashkilotda qoladi, ikkinchi nusxasi moliyalashtiruvchi organga, uchinchi yuqori turuvchi tashkilotga (Tuman (shahar) XTB) topshiriladi.

Tashkilotlarning tasdiqlangan smetasi va shtatlar jadvalini ro'yxatdan o'tkazish mazkur tashkilotni moliyalashtirish amalga oshiriladigan tegishli byudjetning parametrlari tasdiqlangan paytdan boshlab qirq kundan kechiktirmay (ammo, moliya yilining 10 fevralidan kechikmagan holda) tegishli moliya organlari tomonidan amalga oshiriladi. Moliya organlarining rahbarlari, qarmog'ida quyi tashkilotlari bor bo'lgan yuqori tashkilotlar rahbarlari bilan kelishgan holda, har bir tashkilotni ro'yhatdan o'tkazish muddatlarini belgilangan

muddatda ro'yhatga olishni butunlay tugatishni hisobga olgan holda belgilaydilar. Xarajatlar smetasi umumiy tarzda tasdiqlangan xarajatlar bo'yicha guruhlarga ajratilgan holda ro'yhatdan o'tkaziladi.

3.O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yhatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida»gi 74-son buyrug'i

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2014 yil 14 noyabrdagi 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yhatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksiga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkiloti va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini, daromadlar va xarajatlar smetalarini, vaqtinchalik xarajatlar smetalarini, shuningdek byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetasi hamda shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yhatdan o'tkazish tartibini belgilaydi.

Byudjet tashkiloti va byudjet mablag'lari oluvchilarning O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti hisobidan xarajatlari byudjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida va ularning xarajatlar smetalarida ko'rsatilgan maqsadlarda amalga oshiriladi. Byudjet tashkilotlari xarajatlarni qoplash uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lardan tashqari boshqa daromad manbalari mavjud bo'lganda, mazkur ko'rsatilgan mablag'lar bo'yicha ham daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzadi.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar xarajatlar smetalarini, daromadlar va xarajatlar smetalarini, shuningdek shtat jadvallarini normativ-huquqiy hujjatlar asosida mustaqil ravishda tuzadilar. Umumta'lim maktablari,

maktabgacha ta'lim muassasalari va tibbiyot muassasalarining xarajatlar smetalari, daromadlar va xarajatlar smetalari hamda shtat jadvallari markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari tomonidan tuziladi, ro'yxatga olinadi, shuningdek tegishli jamlanma smetalariga va shtat jadvallariga umumlashtiriladi.

Xarajatlar smetalari, daromadlar va xarajatlar smetalari, shtat jadvallari, shuningdek jamlanma xarajatlar smetalari va shtat jadvallari bir moliya yili muddatiga, mavsumiy yoki yil mobaynida tuzilgan tashkilotlar bo'yicha esa, ularning mazkur moliya yilidagi faoliyat ko'rsatish davriga tuziladi va amal qiladi.

Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda vaqtinchalik xarajatlar smetasi asosida amalga oshiriladi.

Xarajatlar smetalarini, daromadlar va xarajatlar smetalarini tuzishda mehnatga haq to'lash miqdorlari va shartlari, tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun narx va tariflar: barcha tashkilotlar (mavsumiy yoki moliya yili mobaynida yangidan tuzilayotgan tashkilotlardan tashqari) bo'yicha - mazkur smetalar tuzilayotgan moliya yilining 1 yanvarida amalda bo'lgan shartlarda;

mavsumiy yoki moliya yili mobaynida yangidan tuzilayotgan tashkilotlar bo'yicha - mazkur tashkilot faoliyat ko'rsatishi boshlangan oyning birinchi sanasi holatiga ko'ra hisobga olinadi.

Byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida yuzaga keladigan barcha qo'shimcha xarajatlarga byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalariga byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tegishli o'zgartirishlar kiritiladi. Xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi, vaqtinchalik xarajatlar smetalari, jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi, jamlanma vaqtinchalik xarajatlar smetalari, shuningdek shtat jadvallari va jamlanma shtat jadvallari so'mda tuziladi.

«UzASBO» dasturiy majmuasiga ulangan byudjet tashkilotlari, byudjet mablag'lari oluvchilar, byudjet mablag'larini taqsimlovchilarning va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi, vaqtinchalik xarajatlar smetalari, shtat jadvallari, jamlanma

xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi, jamlanma vaqtinchalik xarajatlar smetalari va jamlanma shtat jadvallarini ko'rib chiqish va ro'yxatdan o'tkazish uchun dasturiy majmua orqali O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Axborot tizimiga jo'natadi. Xarajatlar smetasi, daromadlar va xarajatlar smetasi, vaqtinchalik xarajatlar smetalari, shtat jadvallari, jamlanma xarajatlar smetasi, jamlanma daromadlar va xarajatlar smetasi, jamlanma vaqtinchalik xarajatlar smetalari va jamlanma shtat jadvallari rahbarning elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi va har biriga xos «QR» kodlar qo'yilib, axborot tizimida ro'yxatga olinadi»²⁷.

Moliya organlari va byudjet mablag'larini taqsimlovchilar byudjet tashkilotlari hamda byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetalariga, shuningdek markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlarining jamlanma xarajatlar smetalariga doir hisob-kitoblarni talab qilishga haqlidir. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining har bir diplomatik muassasalari bo'yicha xarajatlar smetasi xorijiy va milliy valyutalarda har bir diplomatik muassasa bo'yicha alohida shaklda tuziladi.

Xarajatlar smetasi byudjet tashkilotlari, markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari va byudjet mablag'lari oluvchilar tomonidan ularga tegishli moliya yili uchun etkazilgan byudjetdan ajratiladigan mablag'lar hajmi doirasida tuziladi. Byudjet tashkilotlari, markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari va byudjet mablag'lari oluvchilarga tegishli moliya yili uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar hajmini etkazish tegishli moliya organlari yoki byudjet mablag'larini taqsimlovchilari tomonidan byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi. Byudjet mablag'larini taqsimlovchilarga tegishli moliya yili uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar hajmini etkazish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi. Xarajatlar smetasini tuzish bo'yicha ishlarni tashkil etish davomida O'zbekiston

²⁷ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr.

Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, davlat qo'mitalari va idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga bo'ysunuvchi tashkilotlarga byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlari va moliya organining mazkur masala bo'yicha ko'rsatmalaridan kelib chiqib, kelgusi yil uchun smetalarni tuzish tartibi va muddatlari to'g'risida ko'rsatmalar beradi.

“O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari, davlat qo'mitalari va idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari bo'ysunuvidagi byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning rahbarlari hamda tegishli xodimlarining kengashini chaqiradilar va xarajatlar smetasini tuzish tartibi va muddatlari to'g'risida yo'l-yo'riqlar ko'rsatadilar, ularga tashkilotlarning xarajatlar smetasini tuzish tartibi masalalari bo'yicha qonun hujjatlari talablarini tushuntiradilar, byudjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasi hisob-kitoblarini qonun hujjatlariga muvofiq kelishi majburiyligi, xarajat qilishda smeta-shtat intizomiga va tejamkorlik rejimiga rioya qilish haqida ko'rsatmalar beradilar, shuningdek xarajatlar smetasini tuzish hamda blankalarni to'ldirish texnikasi masalalari bo'yicha yo'l-yo'riqlar ko'rsatadilar”²⁸. Xarajatlar smetasi bo'yicha xarajatlarni hisoblab chiqarish iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirish dasturlari ko'rsatkichlariga va tejamkorlikning qat'iy rejimini hisobga olgan holda mablag'larga bo'lgan ehtiyojga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Xarajatlarni hisoblab chiqarishda quyidagilarga amal qilinishi zarur:

belgilangan tartibda tasdiqlangan ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirish dasturlariga;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan ularga taqdim etilgan byudjet sohasidagi vakolatlari doirasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga;

belgilangan tartibda tasdiqlangan byudjet tashkilotlari xarajatlarning normativlariga;

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr. 2-bob. Xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish va tasdiqlash. 1-§. Xarajatlar smetasini tuzish va tasdiqlash.

tovar va xizmatlarning davlat tomonidan tartibga solinadigan narxlari va tariflariga.

Jumladan:

xarajatlar smetasiga ish haqi uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'lar qonun hujjatlari bilan belgilangan lavozim maoshlari va bazaviy mehnatga haq to'lash stavkalari, ularga qo'shimcha haq to'lash va ustamalar hamda amaldagi namunaviy shtatlar va shtat normativlariga rioya etilgan holda kiritiladi. Ishbay shaklida bajariladigan ishlar uchun ish haqi, moliya yiliga xarajatlar smetasida nazarda tutilgan shunday ishlarning hajmidan kelib chiqib xarajatlar smetasiga kiritiladi;

pedagog xodimlar ish haqi uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'larni aniqlashda qonun hujjatlarida belgilangan bazaviy mehnatga haq to'lash stavkalaridan, daftarlarni tekshirganlik, sinf rahbarligi va boshqalar uchun qo'shimcha haq to'lashni hisobga olgan holda o'quv rejasiga muvofiq tuzilgan tarifkatsiyalardan kelib chiqilishi lozim;

tibbiyot xodimlari ish haqi uchun byudjetdan ajratiladigan mablag'larni aniqlashda qonun hujjatlariga muvofiq bazaviy mehnatga haq to'lash stavkalari va shartlarini hisobga olgan holda tuzilgan tarifkatsiyalardan kelib chiqilishi lozim;

stipendiya xarajatlari stipendiyalar miqdorlari va stipendiya bilan ta'minlash tartibiga muvofiq hisoblanadi;

yagona ijtimoiy to'lovni to'lash xarajatlari xarajatlar smetasiga belgilangan stavkalardan va qonun hujjatlariga muvofiq yagona ijtimoiy to'lov to'lanadigan barcha to'lov summalaridan kelib chiqqan holda kiritiladi;

ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha sug'urta mukofotini to'lash xarajatlari xarajatlar smetasiga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ish beruvchining barcha xodimlarining o'tgan yilgi ish haqining haqiqiy xarajatlaridan kelib chiqqan holda kiritiladi;

xo'jalik xarajatlari, jumladan, kommunal xizmatlar uchun xarajatlar har bir tashkilotga ko'rsatiladigan xizmatga o'tgan hisobot davridagi haqiqiy xarajattan

kelib chiqib yoki belgilangan limit (jismoniy hajmlar) doirasida hamda narx va tariflarni hisobga olgan holda hisoblanadi;

telefon va boshqa telekommunikatsiya xizmatlari xarajatlari abonent raqamlari soni va xizmatlar uchun tasdiqlangan tariflaridan kelib chiqib hisoblanadi. Bunda, limitdan ortiqcha foydalanilgan aloqa xizmatlari, shu jumladan shaharlararo (xalqaro) so'zlashuvlar uchun, Internet xizmatlari va boshqa aloqa xizmatlari xarajatlari byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetasida tegishli moliya organlari bilan kelishilgan holda ularning faoliyat xususiyatlaridan va mazkur xizmatlarga bo'lgan talabidan (zaruriyatidan) kelib chiqib nazarda tutiladi;

davolash, bolalar va boshqa ijtimoiy soha byudjet tashkilotlarida ovqatlanishga ketadigan xarajatlar byudjet tashkilotlarining har bir turi uchun tasdiqlangan ovqatlanish kunining natural me'yorlaridan va o'rtacha yillik sonidan kelib chiqib hisoblanadi;

dori-darmonlarga ketadigan xarajatlar kuniga bir bemorga hisoblangan dori-darmonlar me'yoriga qarab belgilanadi;

ijtimoiy-madaniy tashkilotlarni ayrim guruhi uchun kiyim-kechak, poyabzal, choyshab, ko'rpa-to'shak anjomlari va boshqa yumshoq anjomlar sotib olishga ketadigan xarajatlar mavjud moddiy ta'minotning me'yorlari asosida ajratilgan mablag'lar doirasida hisoblanadi;

suv, o'rmon xo'jaligi va boshqa tashkilotlarni saqlash xarajatlari ularning bajarayotgan ish me'yori va hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

qo'riqlash faoliyati xizmatlarining to'lovi bilan bog'liq xarajatlar mazkur xizmatlarni etkazib beruvchilarning tariflariga muvofiq aniqlanadi;

tashkilotlarning binolar, inshootlar, transport vositalaridan foydalanish, binolar va transport vositalari, shuningdek boshqa mulk ijarasi bilan bog'liq xarajatlari qonun hujjatlarida belgilangan xarajatlar me'yori, limitlar va natural ko'rsatkichlardan kelib chiqib aniqlanadi;

xizmat safarlariga xarajatlar tashkilotlarning oldiga qo'yilgan vazifalaridan, shuningdek qonun hujjatlarida belgilangan me'yorlardan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

epizootik kasalliklarga qarshi tadbirlar va qishloq xo'jaligi zararkunandalariga (chigirtkalar, tut parvonasi va boshqalar) qarshi kurashish bilan bog'liq xarajatlar prognoz ish hajmlari va kimyoviy preparatlarga bo'lgan ehtiyojlar, shuningdek bajariladigan ish turlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2014 yil 14 noyabrdagi 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizomga muvofiq shaklda tuziladi. Byudjet tashkilotining shtat jadvalida va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatining jamlanma shtat jadvalida mehnatga haq to'lash shartlarida nazarda tutilgan, bir yilga hisob-kitob qilingan ustamalar to'lashga, qo'shimcha haq to'lash va xodimlarni moddiy rag'batlantirishga yo'naltiriladigan mehnatga haq to'lash jamg'armasi alohida satrda ko'rsatiladi²⁹:

qonun hujjatlariga muvofiq shakllantiriladigan Byudjet tashkilotlari va muassasalarini moddiy rag'batlantirish maxsus jamg'armasi (tibbiyot muassasalari, barcha tipdagi umumta'lim maktablari va o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari bundan mustasno);

mukofotlash, moddiy yordam ko'rsatish, ko'p yillik mehnati uchun bir martalik rag'batlantirish uchun mehnatga haq to'lash jamg'armasi;

ko'p yillik mehnati va maxsus unvonlarga (malaka darajasi, darajali unvon, diplomatik martaba va boshqalar) oylik ustamalar va qo'shimcha haq to'lashni belgilash uchun mehnatga haq to'lash jamg'armasi;

mehnat ta'tilidagi shaxslarning o'rnini bosuvchi xodimlarning mehnatiga haq to'lash uchun mehnatga haq to'lash jamg'armasi;

Umumta'lim, o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining direktor jamg'armasi va boshqalar.

Markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatlari bo'ysunuvidagi byudjet tashkilotlarining jamlanma shtat jadvalini mazkur Nizomga muvofiq tartibda

²⁹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 74-son buyruq bilan tasdiqlangan «Byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlar smetasi va shtat jadvallarini tuzish, tasdiqlash va ro'yxatdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom. 2014 yil. 14 noyabr.

tuzadi. Byudjet tashkilotining shtat jadvalini va markazlashtirilgan moliya-buxgalteriya xizmatining jamlanma shtat jadvalini tasdiqlash joriy moliya yilining 10 martidan kechiktirmay amalga oshiriladi. Bunda, byudjet mablag'larini taqsimlovchi bo'ysunuvidagi byudjet tashkilotlari shtat jadvallarini byudjet mablag'larini taqsimlovchi tomonidan belgilangan, biroq joriy moliya yilining 10 martidan kechiktirmay tasdiqlaydi.

Quyidagilar smeta-shtat intizomini buzishdir³⁰:

noto'g'ri ma'lumotlar asosida va normativlarga nisbatan oshirib ko'rsatilgan byudjetdan ajratiladigan mablag'larni xarajatlar smetasiga kiritish;

xodimlarning belgilab qo'yilgan cheklangan umumiy soniga, xodimlarning toifalari o'rtasidagi o'zaro nisbat normativlariga, namunaviy shtat normativlariga rioya etmaslik;

byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalarini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibiga rioya etmaslik;

tarifikatsiya ro'yxatlarini tuzishning belgilangan tartibi va normativlariga rioya etmaslik.

4.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabrdagi «Byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida»gi 144-son Qarori

Iqtisodiyotning barcha sohalarida islohotlarni amalga oshirish borasida qo'yilgan vazifalar byudjet tashkilotlariga ham taalluqlidir. Shu munosabat bilan byudjet tashkilotlarining rivojlanishi, pul mablag'larining shakllantirilishi va taqsimlanishi, pul mablag'larining qaysi maqsadlarga sarflanishini rejalashtirish hamda byudjet tashkilotlariga yangi manbalardan mablag'lar jalb etish jarayonlari o'zgardi. Byudjet tashkilotlarini isloh qilishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabrdagi "Byudjet tashkilotlarini harajatlarini moliyalashtirish (to'lash)" tartibi to'g'risida"gi 414-son Qaroriga muvofiq, 2000

³⁰ O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi. 2013 yil. 26 dekabr. www.lex.uz O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligi. 188-modda. Smeta-shtat intizomini buzish.

yil 1 yanvardan byudjet tashkilotlari xarajatlarini mablag' bilan ta'minlashning yangi tartibi joriy etildi. Byudjet tashkilotlari xarajatlarini moliyalashtirishning mazkur tartibi quyidagilarni nazarda tutadi:

- ❖ byudjet mablag'laridan tejab, samarali va aniq foydalanish hamda byudjet intizomini mustahkamlash uchun byudjet tashkilotlari rahbarlarining mustaqilligini kengaytirish va mas'uliyatini oshirish;

- ❖ byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlarni mablag' bilan ta'minlash mexanizmini soddalashtirish va byudjet mablag'laridan foydalanishda yuqori natijalarga erishish maqsadida mavjud mablag'larni oqilona taqsimlash uchun shart-sharoitlar yaratish;

- ❖ byudjet tashkilotlari xodimlari mehnatini rag'batlantirish, ular faoliyati samaradorligini oshirish va kadrlarning o'rnashib qolishi uchun shart-sharoitlar yaratish.

Mazkur tartibga muvofiq byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash normativlar bo'yicha (faoliyat turiga ko'ra) xarajatlarning quyidagi guruhlarini mablag' bilan ta'minlash usulida amalga oshirilishi ko'zda tutildi. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar (bolali oilalarga nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, stipendiyalar va boshqalar); II. Ish haqiga qo'shimchalar; III. Kapital qo'yilmalar (Davlat investitsiya dasturida nazarda tutilgan aniq ro'yxatlarga muvofiq); IV. Boshqa xarajatlar.

Byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari quyidagi yo'nalishlar bo'yicha ishlatiladi. Byudjet tashkilotning kreditor qarzlari uzishga hamda byudjet tashkilotining moddiy texnika bazasini mustahkamlashga (75foizi) va uning xodimlarini moddiy rag'batlantirishga (25foizi) yo'naltirish mumkin. Ushbu miqdor 2002 yil 1 yanvargacha 15 foiz qilib belgilangan edi, huqumat tomonidan moddiy rag'batlantirishni kuchaytirish maqsadida 2002 yil 1 yanvardan boshlab 25 foiz belgilandi. Mazkur tartibga asosan xarajatlarning I va II guruhlariga kiritilgan byudjet tashkilotlari birinchi navbatda xarajatlarni moliyalashtirish va II xarajatlarning guruhiga tegishli mablag' o'tkazmasdan IV guruh xarajatlarini amalga oshirish taqiqlanadi. Bu o'z navbatida tashkilotlarining

byudjet va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar oldidagi kreditor qarzdorliklarni keskin kamaytirishga va keyinchalik umuman bartaraf qilishga imkon yaratdi.

Byudjet tashkilotlarini xarajatlarini moliyalashtirishning yangi Tartibi "Boshqa xarajatlar" IV guruhi bo'yicha mablag'lar belgilangan limitlar doirasida quyidagi navbatga rioya qilgan holda sarflanishi shart³¹: ozik-ovqat, dori-darmon; kommunal xizmatlar; boshqa xarajatlar.

G'azna ijrosiga o'tgan byudjet mablag'lari oluvchilarning xarajatlari Moliya vazirligining G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari tomonidan yagona g'azna hisob raqamidan, shuningdek yuqorida ko'rsatilgan xarajatlar guruhlarining har bir moddasi bo'yicha hududiy g'aznachilik hisob raqamidan amalga oshiriladi.

Byudjet tashkilotlari tomonidan mablag'larning sarflanishini, shu jumladan Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'laridan maqsadli foydalanilishini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Nazorat-taftish bosh boshqarmasi, uning hududiy organlari va hududiy moliya organlari, shuningdek vazirlik va idoralarning ichki audit va moliyaviy nazorat xizmatlari hamda uning hududiy bo'limlari tomonidan qonun hujjatlari bilan berilgan vakolatlarga muvofiq amalga oshiriladi. Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan mablag'lardan maqsadli va oqilona foydalanish ustidan dastlabki va joriy nazoratni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va tegishli hududiy moliya organlari quyidagi huquqlarga ega³²:

byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilardan rejalashtirish, moliyalashtirish (to'lash), tegishli tashkilot tomonidan byudjet va smeta-shtat intizomiga rioya etilishini nazorat qilish uchun zarur bo'lgan hisobot ma'lumotlarini so'rash;

³¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Byudjet tashkilotlarini harajatlarini moliyalashtirish (to'lash)" tartibi to'g'risida"gi 414-son Qarori. 1999 yil. 3 sentyabr.

³² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Byudjet tashkilotlarini harajatlarini moliyalashtirish (to'lash)" tartibi to'g'risida"gi 414-son Qarori. 1999 yil. 3 sentyabr.

kredit muassasalaridan ularning ustavlariga muvofiq byudjet tashkilotlarining operatsiyalari va hisobvaraqlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish;

tashkilotlar tomonidan mablag'lar g'ayriqonuniy sarflanganda, byudjet va smeta-shtat intizomi buzilishi hollari aniqlangan taqdirda, shuningdek moliyaviy hisobotlar va boshqa belgilangan hisobot taqdim etilmaganda, bu haqda tegishli vazirliklar (idoralar), hokimliklar rahbarlarini xabardor qilgan holda byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilarning O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidan xarajatlarini moliyalashtirish (to'lash)ni cheklash va zarur hollarda to'xtatib qo'yish;

byudjet tashkilotlarining moliyaviy faoliyati bo'yicha davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish;

aniqlangan qonunbuzishlarni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar bajarilishini tekshirish;

jinoyat alomatlari bo'lgan huquqbuzarliklar aniqlangan taqdirda tekshirish materiallarini huquqni muhofaza qilish organlariga berish.

5.Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash manbalarini nazorat qilish

Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash manbalarini: faoliyat turi bo'yicha tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotishdan; byudjet tashkilotlari tomonidan vaqtincha foydalanilmayotgan binolarni va davlatning boshqa mol-mulkini boshqa tashkilotlarga ijaraga berishdan; yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan byudjet tashkilotlariga homiylik. Homiylik (beg'araz) yordami berilishidan qo'shimcha daromadlar olish hisobiga kengaytirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mazkur manbalardan qo'shimcha daromad olayotgan byudjet tashkilotlari 2000 yil 1 yanvardan boshlab 2023 yil 1 yanvargacha Davlat byudjetiga undiriladigan soliqlar, Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar va davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalardan ozod qilinsin, bo'shab qolgan mablag'lar moddiy-texnika va ijtimoiy bazasini mustahkamlashga, shuningdek, ularning xodimlarini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda moddiy rag'batlantirishga maqsadli yo'naltiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish Davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida» 2007 yil 19 sentyabrdagi PF-3923-son Farmoniga muvofiq tibbiyot muassasalariga berilgan soliq imtiyozlari natijasida bo'shab qoladigan mablag'lar tibbiyot muassasasini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlash bilan bir qatorda, tibbiyot maqsadidagi ehtiyot qismlar, sarflash materiallari va boshqa buyumlarni sotib olishga yo'naltirilishi mumkin.

Byudjet tashkilotlariga Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasini shakllantirish huquqi beriladi, jamg'arma:

hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag'lar bundan mustasno;

faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

byudjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi;

belgilangan tartibda byudjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag'lar;

homiyligidan olingan mablag'lar hisobidan shakllantiriladi.

Byudjet tashkilotlari tomonidan xodimlarning mehnat intizomini buzganligi uchun O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi 181-moddasining birinchi qismi 2-bandiga muvofiq qo'llanilgan jarimalar byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasini shakllantirish manbai bo'lib hisoblanmaydi hamda jarimalar summasi tegishli byudjet daromadiga o'tkaziladi. Bu ish haqi xarajatlari O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan byudjetdan mablag' oluvchilarga ham tatbiq etiladi.

Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari³³:

avvalo vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga;

byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga; ijtimoiy rivojlantirish va xodimlarni moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki Vazirlar Mahkamasining qarorlarida nazarda tutilgan boshqa maqsadlarga.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tegishli vazirliklar va idoralar bilan birgalikda: tijorat banklarida joriy hisobvaraqlar ochgan holda yuridik shaxs maqomi beriladigan byudjet tashkilotlari ro'yxatini 1999 yil 1 oktyabrgacha belgiladi; byudjet tashkilotlari faoliyati turini hisobga olgan holda byudjetdan mablag' bilan ta'minlash normativlarini 1999 yil 1 noyabrda belgilangan tartibda tasdiqlandi; byudjet tashkilotlarini 2000 yil 1 yanvardan boshlab mablag' bilan

³³ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Byudjet tashkilotlarini harajatlarini moliyalashtirish (to'lash)" tartibi to'g'risida"gi 414-son Qarori. 1999 yil. 3 sentyabr.

ta'minlashning yangi shartlariga o'tkazishga tayyorlash bo'yicha zarur tadbirlarni amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi byudjet va smeta-shtat intizomiga rioya qilinishi ustidan qattiq nazoratni ta'minlanadi, bunda:

byudjet mablag'laridan, shu jumladan Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'laridan noo'rin foydalanilishi;

byudjetdan ajratiladigan mablag'larning xarajatlar guruhlari va moddalari bo'yicha tasdiqlangan limitlardan oshib ketishi;

smeta-shtat intizomi buzilishi;

xarajatlarni mablag' bilan ta'minlashning belgilangan navbatiga, ularni to'lash muddatlari va to'liqligiga rioya qilmaslik hollarining oldini olinishi.

Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari faqat: avvalo vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalarni va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga; byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga; ijtimoiy rivojlantirish va byudjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki Vazirlar Mahkamasining qarorlarida nazarda tutilgan boshqa maqsadlarga.

Byudjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha to'lanmagan nafaqalar muddati o'tkazib yuborilgan kreditorlik qarz mavjud bo'lsa, Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari tejab qolingan byudjet mablag'lari doirasida ushbu qarzlarni to'lashga (ishlar, xizmatlar tovarlar ishlab chiqarish va sotish bo'yicha jami xarajatlar o'rni qoplangandan so'ng) sarflanadi. Agar kreditorlik qarzi byudjet tashkilotining xarajatlari vaqtincha etarli miqdorda mablag' bilan ta'minlanmaganligi munosabati bilan paydo bo'lgan taqdirda, kreditorlik qarzning Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hisobiga to'langan miqdori joriy moliya yiliga belgilangan xarajatlar limiti doirasida byudjetdan qoplanadi.

Byudjet tashkilotida vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha to'lanmagan nafaqalar va kreditorlik qarz mavjud bo'lmasa yoxud ushbu qarzarlar mazkur Tartibda belgilangan doirada va shartlarda to'langan taqdirda tovarlar (ishlar,

xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha jami xarajatlarning o'rni to'ldirilgandan keyin Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasining qolgan mablag'lari (homiyluk yordami, beg'araz yordam miqdori bundan mustasno):

tushgan barcha mablag'larning kamida 75 foizi (sog'liqni saqlash va suv xo'jaligi byudjet tashkilotlarida O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi tizimidagi madaniyat markazlarida kamida 50 foizi) moddiy-texnika bazani mustahkamlashga;

ko'pi bilan 25 foizi (sog'liqni saqlash va suv xo'jaligi byudjet tashkilotlarida O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi tizimidagi madaniyat markazlarida kamida 50 foizdan ortiq bo'lmagan miqdorda) byudjet tashkilotlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi tizimidagi yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan idoraviy mansub tashkilotlarning byudjetdan tashqari jamg'armalariga tushadigan mablag'larning 10 foizi O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligining byudjetdan tashqari «Sport» maxsus hisob raqamiga o'tkazilganidan so'ng qolgan mablag'larning kamida 75 foizi moddiy-texnik bazani mustahkamlashga hamda ko'pi bilan 25 foizi byudjet tashkilotlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va moddiy rag'batlantirish tadbirlariga sarflanadi.

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan byudjet tashkilotiga ko'rsatilgan homiyluk mablag'larining barcha summasi, agar homiy bilan maxsus o'zgacha hol kelishilmagan bo'lsa, byudjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga sarflanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasiga ajratilgan mablag'lar ushbu qarorlarda nazarda tutilgan maqsadlarga sarflanadi. Ushbu band xalq ta'limi muassasalariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Moliya organlari, g'aznachilik bo'linmalari va byudjet tashkilotlari rahbarlari byudjet va smeta-shtat intizomiga rioya qilinishi uchun byudjet, mehnat, ma'muriy va jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan tartibda shaxsan javob berishlari to'g'risida ogohlantiriladilar. Bunda byudjet tashkilotlarining

qo'shimcha daromadlar olish bo'yicha faoliyati byudjet mablag'lari hisobiga bajarilayotgan ishlar, ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmi va sifatiga zarar etkazmasligi kerak.

Byudjet tashkilotlarining rahbarlari byudjet, mehnat, ma'muriy, jinoyat qonunchiligiga muvofiq byudjet va smeta-shtat intizomi buzilishi, shu jumladan Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasiga o'tkazilishi kerak bo'lgan tejab qolingan byudjet mablag'lari summasining noto'g'ri aniqlanganligi uchun shaxsan javob beradilar.

5-MAVZU. G'AZNACHILIKDA DAVLAT XARIDINI TASHKIL

ETISH

Reja

- 1. Davlat xaridi to'g'risida tushuncha. Uning ob'ektlari va sub'ektlari**
- 2. Davlat xaridlarini amalga oshirishda G'aznachilikning o'rni**
- 3. Davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish**
- 4. G'aznachilik sharoitida davlat xaridini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish**

1. Davlat xaridi to'g'risida tushuncha. Uning ob'ektlari va sub'ektlari

Ma'lumki, davlat sektorining mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashdagi roli katta ahamiyatga ega. Uning uzluksiz va samarali faoliyati uchun tegishli tovarlar, xizmatlar va ishlar bilan o'z vaqtida ta'minlab turish zarur bo'ladi. Davlat xaridlari esa ayni shu maqsadda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Davlat xaridlari – bu davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan tovarlar, bajariladigan ishlar va xizmatlarga aytiladi, ya'ni davlat xaridi davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarni qisman yoki to'liq davlat mablag'lari evaziga sotib olinishidir. O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksida “davlat xaridlari – byudjet tizimi byudjetlarining mablag'lari hisobidan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) xarid

qilish” deb ta’rif berilgan.

Davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan tovarlar, bajariladigan ishlar va xizmatlarga quyidagilar kiradi:

tovarlarga – xom-ashyo, materiallar, uskunalar, qattiq, suyuq va gaz holatidagi predmetlar, elektr energiyasi, shuningdek, tovarlarni etkazib berish bo’yicha xizmatlar qiymati (agar u tovarning bahosidan yuqori bo’lmasa) kiritiladi;

ishlarga – qurilish, ta’mirlash, bino, inshoot va ob’ektlarni qurish yoki ta’mirlash bilan bog’liq faoliyat turlari, shuningdek, gruntlarni qazish, yangidan qurish, jihozlash, qurilish-montaj ishlari uchun qurilish maydonlarini tayyorlash va boshqa qurilish ishlari (masalan, geodeziya, burg’ulash bo’yicha ishlar, aero va sun’iy yo’ldosh orqali sur’atga olish, seysmik tadqiqotlar o’tkazish (agar ushbu xizmatlar bahosi asosiy ishlar bahosidan yuqori bo’lmasa)) kiradi;

xizmatlarga – tovar va ishlarga taalluqli bo’lmagan barcha xarid predmeti kiritiladi.

Davlat xaridi davlat infratuzilmasini moddiy va moliyaviy jihatdan ta’minlash maqsadida amalga oshiriladi. Davlat infratuzilmasini umumiy tarzda ikkita yirik tarkibiy qismga ajratish mumkin³⁴:

- iqtisodiy infratuzilma (transport, aloqa, kommunal xizmatlar, kundalik iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish uchun birlamchi bo’lgan infratuzilmalar);

- ijtimoiy infratuzilma (maktablar, kasalxonalar, kutubxonalar yoki boshqacha aytganda, jamiyat a’zolarining kundalik hayoti, ijtimoiy ehtiyoji uchun zarur bo’lgan birlamchi infratuzilmalar). Ijtimoiy sohalar uchun davlat xaridini amalga oshirish zarurati umumjamiyat manfaatlaridan kelib chiqadi va u mavjud qonuniy-me’yoriy aktlar orqali tartibga solinadi.

O’zbekistonda davlat xaridining hajmi YaIMning 11 foizini tashkil etgani holda, uni iqtisodiy o’sishga ta’sir etuvchi muhim omil ekanligini ko’rsatadi³⁵. Davlat xaridi YaIMning shakllanishiga to’g’ridan-to’g’ri ta’sir ko’rsatadi. Shuni inobatga olib, davlat xaridini amalga oshirish sohasida olib borilgan oqilona siyosat

³⁴ Burxonov U. Davlat xaridi. T.: “nfoCOM.UZ”. 2010. 10-bet.

³⁵ *О проблемах управления государственными закупками в Республике Узбекистан и направлениях совершенствования. Аналитическая записка. UNDP. Ташкент-2008. 3-стр.*

makroiqtisodiy siyosatga jiddiy ta'sir etuvchi instrument sifatida yuzaga chiqadi.

Davlat xaridini iqtisodiyotning ma'lum sohalarida amalga oshirish orqali, o'sha sohalar rivojiga va aholi bandligi hamda daromadlari darajasiga ijobiy ta'sir etiladi. Jumladan:

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlar tomonidan ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarni sotib olishda tanlov jarayonlarini joriy etish orqali, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ta'sir etishi mumkin;

- sotib olinayotgan tovarlarning sifat talabini xalqaro andoza talablariga tenglashtirish orqali milliy ishlab chiqaruvchi korxonalar mahsulot sifatini oshirishga ta'sir etishi mumkin;

- ochiq tenderlarni e'lon qilish orqali raqobatni rivojlantirishga ta'sir etish mumkin bo'ladi.

Yuqorida sanab o'tilgan holatlarda faqatgina mamlakat darajasida davlat xaridini boshqarishning samarali mexanizmlari mavjud bo'lgan sharoitda, ya'ni xaridni oqilona rejalashtirish va uning iqtisodiyotga ta'sirini to'g'ri baholash orqali erishish mumkin.

O'zbekiston hukumati davlat xaridi instrumentlaridan turli ko'rinishlarda foydalanib kelmoqda. Masalan, o'rta maxsus ta'lim tizimidagi islohotlar nafaqat o'quv binolari sonining ortishiga olib keldi, balki respublikada kapital qurilish sohasining rivojiga katta turtki berdi. 2000 yillar boshida qurilish kompaniyalari nochor ahvolda bo'lgan bo'lsalar, hozir ular qurilish-montaj ishlari va loyihalarning turli-tumanligi va sifati bo'yicha xorijiy kompaniyalar bilan raqobat qila oladilar. Shuning bilan bir vaqtda, O'zbekistonda ishlab chiqarilayotgan qurilish materiallarining turlari ham kengaydi. Kapital qurilish sohasiga davlat buyurtmasi aholi bandligini oshirishda ham muhim o'rin egallaydi. Xuddi shunday misollarni sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish tarmoqlari bo'yicha ko'plab keltirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida davlat xaridining sub'ektlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1. Davlat buyurtmachilari – byudjetdan mablag' oluvchilar va byudjet

hamda davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larini taqsimlovchilar:

- byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar;
- davlat maqsadli jamg'armalari ning ijroiya direktsiyalari;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, viloyatlar hokimliklari va

Toshkent shahar hokimligi qoshidagi yagona buyurtmachi xizmati;

- hukumat kafolati ostida xalqaro grant yoki qarz kreditlar olgan hamda ushbu mablag'lar hisobidan davlat xaridini amalga oshirayotgan tashkilotlar;

- davlat mulki ishtirokida faoliyat yuritayotgan xo'jalik sub'ektlari.

2. Tashqi nazorat organlari – O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi;

3. Hukumat – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi;

4. Davlat va xo'jalik boshqaruv organlari – nazoratni tashkil etuvchi

organlar:

- Moliya vazirligi;

- Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiya va savdo vazirligi;

- Davarxitekqurilish tashkiloti.

5. Tovarlar va xizmatlar etkazib beruvchilar – tovarlar (xizmatlar, ishlar) etkazib beruvchi xo'jalik sub'ektlari.

6. Xaridni amalga oshirish jarayoniga ko'maklashuvchi tashkilotlar:

- xizmat ko'rsatuvchi banklar;

- birjalar;

- transport-ekspeditorlik kompaniyalari;

- maslahat, ekspertiza va boshqa tashkilotlar;

- amaldagi qonunchilik asosida ekspert baholash xizmatini amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlar.

Davlat moliyasini samarali boshqarishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash, davlat xaridlarini amalga oshirish jarayonida raqobat va shaffoflikni yanada kuchaytirish hamda davlat ehtiyojlari uchun zarur bo'lgan sifatli tovar, ish va xizmatlarni etkazib berishda kichik biznes sub'ektlarining keng ishtirokini yanada rivojlantirish maqsadida Respublikamizda yangi samarali elektron davlat xaridlari tizimi tobora takomillashib bormoqda.

Byudjet tashkilotlari tomonidan rejalashtirilayotgan va amalga oshirilayotgan davlat xaridlari byudjet tashkilotlarining davlat xizmatlarini sifatli amalga oshirishi va etkazishi hamda bu xizmatlardan foydalanuvchi aholining talablari qondirilishiga qaratilishi lozim. Shu sababli, davlat xaridini tashkil etishning samarali mexanizmlarini joriy etishda, uni tashkil etish bo'yicha rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, bu sohada rivojlangan davlatlar amaliyotini o'rganish hamda ularning ijobiy tajribalarini mamlakatimiz davlat xaridi tizimini shakllantirishda foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Davlat xaridlari bo'yicha etarlicha yaxshi mutaxassislarining xaridni amalga oshirish bosqichlarini to'g'ri tashkil etish borasidagi amaliyotini hamda tashkil etish bo'yicha boshqa mamlakatlar tajribasini taxlil qilish asosida ushbu tizimni isloh qilish zarur. Rakobatbardosh davlat xaridi tizimi bozor ikisodiyotining ajralmas kismi hisoblanadi va bozor iktisodiyoti bilan birgalikda rivojlanadi.

Davlat mablag'larini boshqarish sohasida byudjet mablag'larini samarali foydalanish to'g'risidagi turli mamlakatlarda ishlab chikilgan kontseptsiyalar, yangi yondoshuvlar davlat xaridi bilan bog'liq. Davlat xaridini tashkil etishda AQSh tajribasini tahlil qiladigan bo'lsak, AQSh hukumati mudofaani ta'minlashga, ta'limga, shifoxonalar, yo'l qurilishi va boshqa umumjamiyat ehtiyojlarni moliyaviy ta'minlash uchun davlat xarajatlarni amalga oshiradi. AQShda shtatlar hukumati va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlari tovarlar va xizmatlar sotib olish uchun federal hukumatga nisbatan ham ko'proq xarajatlarni amalga oshiradi.

Federal hukumat ijtimoiy to'lovlari, o'z ichiga, ijtimoiy ta'minot va ishsizlik nafaqasini oladi.

Tovarlar va xizmatlar xaridining katta qism federal hukumat tomonidan amalga oshiriladi va ushbu xarajatlarning yirik ulushi mudofaa ehtiyojlari uchun amalga oshiriladi. Shtatlar hukumatlari va o'z-o'zini boshqarish organlari tomonidan tovar va xizmatlar xaridi, aksincha ta'lim, yo'l qurilishi, shifoxonalar

ta'minotiga sarflanadi. Umuman, davlat sektori mamlakatda ishlab chiqarilgan mahsulotning qariyb 20 foizini xarid qiladi.

Ko'plab horijiy mamlakatlarda davlat xaridlari sohasida turli vakolatlar yuklatilgan maxsus idora va tashkilotlar tashkil etilgan bo'lib, ular turli funktsiya va vazifalarni bajaradi.

Davlat xaridlari tizimining monitoringini tashkil etish bo'yicha horijiy tajribani o'rganar ekanmiz, dunyodagi eng etuk xaridlar tizimi ichida AQSh, Buyuk Britaniya va Avstraliya xarid tizimini ko'rsatish mumkin. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan deyarli barcha davlatlarda davlat xaridlari bo'yicha maxsus mas'ul organ agentlik, boshqarma yoki alohida tashkilot sifatida faoliyat yuritadi. AQSh federal xaridlar monitoringi Federal xarid siyosati Boshqarmasiga yuklatilgan. Shuningdek, davlat xaridini amalga oshiruvchi har bir tashkilotlarda "Kontrakt ofitseri" mavjud. Uning asosiy funktsiyasi davlat xaridini bajarilishini monitoringini yuritadi.

Shuningdek, AQSh davlat xaridlari tizimida alohida sertifikatga ega jamoat buxgalterlari muhim rol o'ynaydi. Bu buxgalterlar harajatlar smetasining o'zgarishi va xaridlar rejasining o'zgarishlariga o'z vaqtida inobatga olishlari lozim bo'ladi. Ular davlat buyurtmachilariga kvartallik

hisobotlarni taqdim etadilar.

Barcha davlat shartnomalari butun tsikl davomida o'rganilishi lozimligi belgilanadi:

- davlat kontrakti zaruratining asoslanishi,
- ta'minot strategiyasi,
- joylashuv strategiyasi,
- davlat kontraktlarini bajarilishining tashkiliy tuzilmasi,
- texnik topshiriqlar, shartnomalar loyihalar,
- davlat shartnomalari bajarilishi bosqichlari natijalari,
- davlat shartnomalari bajarilishi natijalari,
- tashkil etilgan ob'ektlardan foydalanish natijalari.

Monitoring tizimi quyidagi guruhdagi davlat kontraktlarining tasniflanishga asoslangan (Gordon Murray, 2009):

- standart kontraktlar,
- yirik, bir yilda 40-50 yirik loyihalar bajariladi;
- juda yirik, bir yilda 15-20 juda yirik kontraktlar bajariladi.

Bu loyihalar monitoringi maxsus tashkil etilgan ixtisoslashgan loyihalar tahlili Guruhi tomonidan amalga oshiriladi (Major Projects Review Group (MPRG)). Ko'pgina horij mamlakatlarida davlat xaridlarini rejalashtirish va shartnomalar bajarilish jarayoni bo'yicha alohida kontrakt tizimlari mavjud. Milliy kontrakt tizimlarining xarakterli xususiyatlari davlat ehtiyojlarini ta'minlash uchun rejalashtirish metodikalarini qo'llash, narxlar monitoringini yuritish, tipovoy kontraktlar kutubxonalarini, kontraktlar bajarilishi nazorat mexanizmlarini yaratish, davlat kontraktlarini bajarilishi jarayoni monitoringi va informatsion ta'minoti va ixtisoslashgan resurslar va manbalar bilan ta'minlash metodikalari bo'yicha bir-biridan tubdan farq qiladi.

Bir qator mamlakatlarda milliy kontraktlar tizimining tashkiliy asosini tashkil qiluvchi hokimiyatning maxsus organlari tashkil etilgan. Yuqoridagi jadvaldan ko'rinadiki, AQSh va Buyuk Britaniya mamlakatlarida yaxlit milliy kontraktlar tizimi faoliyat yuritadi. Ushbu organlarning vazifalari davlat xaridlari jarayonini rejalashtirish bosqichidan boshlab, joylashtirish, shartnomalar tuzish va bajarilishi hamda nazorat bosqichlarining monitoringini yuritadi.

Ittifoqi mamlakatlarida davlat xaridni tashkil etishda milliy mahsulot etkazib beruvchilar va pudratchilarga 5-10 foiz miqdorida imtiyozlar takdim etiladi. Ayrim xollarda bunday imtiyozlar ancha yukori xam bulimi mumkin. Xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, davlat xaridi byudjetning xarajatlar qismida katta salmoqni egallaydi, shu bilan birga iqtisodiyotni boshqarishning muhim instrumenti hisoblanadi.

2. Davlat xaridlarini amalga oshirishda G'aznachilikning o'rni

Davlat xaridini tashkil etish bo'yicha mutlaqo yangi tamoyillarga asoslangan

tizim shakllantirilmoqda va tabiiy ravishda, bu sohada o'z echimini kutayotgan qator muammolarni ko'rsatish mumkin, jumladan:

- davlat xaridini amalga oshirishning mavjud tizimi respublika miqyosida davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarni sotib olish uchun qilinadigan xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermaydi;

- me'yoriy-huquqiy bazaning etarli darajada rivojlanmaganligi, xususan, O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari to'g'risida qonun qabul qilinmaganligi;

- davlat xaridini amalga oshiruvchi va uning nazoratini ta'minlovchi malakali kadrlarning etishmasligi;

- xarid tizimining hamda uning mexanizmlarining ochiq-oydin emasligi va boshqalar.

Davlat xaridlarini amalga oshirishda g'aznachilik tizimidan foydalanishni kengaytirish borasida alohida mexanizm ishlab chiqilishi va amalda qo'llanilishi, kichik biznes korxonalarini tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni xarid qilish, ko'rsatilayotgan ish va xizmatlarga doir davlat buyurtmalarini joylashtirish bo'yicha ochiq elektron tizimning bosqichma-bosqich joriy etilishi natijasida davlat byudjeti mablag'laridan maqsadli va samarali foydalanishga erishiladi.

Davlat xaridi tizimini isloh etish kompleks yondashuvni talab etadi. Islohotlar faqatgina maxsus qarorlar qabul qilish va davlat xaridi bo'yicha vakolatli agentlikni tashkil etish bilan chegaralanib qolmasdan, balki turli davlat organlarining hamkorlikdagi harakatini yo'lga qo'yish, ular o'rtasida vakolatlarni to'g'ri taqsimlash, tizimda kuchlar nisbati tengligini ta'minlovchi o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini shakllantirishni talab etadi.

Davlat ehtiyojlari uchun xaridni amalga oshirish mexanizmining samarali bo'lishi, ko'p jihatdan, davlat xaridi borasida qaror qabul qilayotgan davlat xizmatchilarining malaka darajasi, professional tayyorgarligi va haqqoniyligiga bog'liq. Ko'pgina davlatlarda davlat xaridi bilan shug'ullanadigan xodimlarni tayyorlash va malakasini oshirish bevosita hukumatning zimmasiga yuklatilgan vazifa hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi PQ-1475-sonli "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes sub'ektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi qarorida ko'rsatilgan vazifalarning bajarilishini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasi tashkil qilindi va uning ishchi organi etib O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi deb belgilandi.

Qarorga ko'ra, Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari qo'yidagilardan iborat:

– tovarlar(ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan davlat byudjeti va boshqa markazlashtirilgan manbalar mablag'larining maqsadli va ratsional ishlatilishi, shuningdek davlat xaridlari sohasida qonun hujjatlariga rioya qilish ustidan tizimli nazoratni amalga oshirish;

– davlat xaridlari samaradorligi ustidan doimiy monitoringni amalga oshirish, ularni takomillashtirish bo'yicha zarur choralarni ishlab chiqish va qabul qilish;

– davlat xaridlari jarayoniga kichik biznes sub'ektlarini faol va keng qo'lamda jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish;

– tender (konkurs) va birja savdolarida ishtirok etuvchi barcha sub'ektlar vakillarining malakasini oshirishga imkon yaratish, umumqabul qilingan xalqaro norma va standartlarni joriy qilish.

Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasining ishchi organi etib tayinlangan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat³⁶:

– davlat xaridlari bo'yicha axborot bazasini yaratish va doimiy ravishda yangilab borish, davlat xaridlarini amalga oshirishda narxlarni shakllantirish jarayonini nazorat qilish;

³⁶ Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasining ishchi organi to'g'risida Nizom. O'zR VMning "Davlat xaridlarini tashkil etishga doir normativ-huquqiy bazani takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. 2011 yil 1 aprel, 100-son. 1-ilova

– Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasining qonun hujjatlari bilan uning vakolatiga kiritilgan masalalar bo'yicha materiallarini va qarorlari loyihalarini tayyorlash;

– davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridlari jarayonida ishtirok etuvchi boshqa tashkilotlar va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan Hukumat komissiyasi qarorlari bajarilishini nazorat qilish;

– davlat xaridlari sohasidagi qonun hujjatlarini takomillashtirishda qatnashish.

3. Davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish

2010 yilda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi yakunlari va 2011 yilga ustuvor yo'nalishlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yig'ilishida so'zga chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov belgilab o'tdiki: "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlariga kredit olish, xom-ashyo resurslariga, shuningdek davlat xaridlari tizimiga keng yo'l ochib berishli zarur"³⁷.

Qo'yilgan vazifalarni bajarish uchun qonunchilik asoslarini yaratish maqsadida 2011 yilning 7 fevralida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1475-sonli "Davlat xaridlari tizimini maqbullashtirish va ularga kichik biznes sub'ektlarini jalb qilishni kengaytirish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Ushbu me'yoriy hujjat bilan, maxsus kvotalar ajratish hisobiga davlat xaridlarini olishga qatnashish uchun kichik biznesga yo'l ochishni amalda ta'minlash imkonini beruvchi aniq mexanizm paydo bo'ldi. Bundan tashqari, u mahsulot, ish va xizmatlarga davlat buyurtmalarini iqtisodiyotning mazkur sektori korxonalarini o'rtasida joylashtirishning oshkora elektron tizimini bosqichma-bosqich yo'lga qo'yishni ko'zda tutadi. Shuningdek, Qarorning joriy qilinishi

respublika byudjeti hamda mahalliy byudjetlar mablag'laridan samarali foydalanish va tovar bozorlarida sof raqobatni rivojlanishga imkon yaratadi.

Ta'kidlash lozimki, qaror nafaqat kichik biznes sub'ektlarini davlat xaridlariga yo'l ochishni, balki ularga ustuvorlikni ham belgilaydi. Bunda, Qaror talabi bo'yicha davlat xaridlari bo'yicha tenderlar o'tkazilganda kichik biznes sub'ektlariga, sharoitlar teng bo'lgan boshqa hollarda, ustunlik beriladi hamda uchta ishtirokchidan kam bo'lgan holda, konkurs takliflari tanlovini o'tkazish taqiqlanadi, qonun hujjatlarida ko'zda tutilgan hollar bundan mustasno.

2011 yil 1 apreldan ushbu tartib amaliyotga tadbiiq qilindi va davlat xaridlari bo'yicha tenderlar o'tkazilganda, sharoitlar teng bo'lgan boshqa hollarda, ustunlik tadbirkorlik sub'ektlarining ushbu toifasiga beriladi. Davlat xaridlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan davlat byudjeti va boshqa markazlashtirilgan manbalar mablag'larining maqsadli va oqilona ishlatilishi ustidan nazoratni amalga oshirish, ushbu sohadagi qonun hujjatlariga rioya qilishdan tashqari, hukumat Komissiyasiga, juda muhim, davlat xaridlari jarayoniga kichik biznes sub'ektlarini faol va keng miqyosda jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish vazifasi ham yuklatilgan.

Qaror nafaqat kichik biznes sub'ektlarini davlat xaridlariga yo'l ochishni, balki ularning ishlab chiqarish faoliyatini kengroq qo'llab-quvvatlashni ham ko'zda tutadi, buning uchun O'zbekiston tovar xom-ashyo birjasi qoshida maxsus Mahsulotni sotishni rivojlantirish markazini tashkil qilish rejalashtirildi.

Yana ahamiyatga ega bo'lgan jihat, bunda kichik biznes sub'ektlari o'tkazilayotgan tenderlar bo'yicha to'liq ma'lumotlarni olishlari mumkin. Ya'ni yuqoridagi qarorga asosan, markazlashtirilgan mablag'lar hisobiga davlat xaridlarini amalga oshiruvchi barcha tashkilotlar ko'zlanayotgan xaridlar bo'yicha e'lonlarni, zarur tovarlar (ishlar, xizmatlar) etkazib beruvchini aniqlash kunidan 30 kun oldin, maxsus axborot portalida joylashtirishlari lozim. Mazkur portal Mahsulotni sotishga ko'maklashishni rivojlantirish markazida tashkil qilinadi.

Davlat xaridlarining o'zi O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasida tashkil qilinadigan elektron savdolar orqali amalga oshiriladi. Ularga barcha

manfaatdor tomonlarning qatnashishiga yo'l ochishni ta'minlash uchun har bir tuman bo'yicha kichik biznes sub'ektlari hamda byudjetdan mablag' oluvchilar uchun eng qulay joylarda savdo maydonchalari va brokerlik kontoralari tizimi tashkil qilinadi.

Shuningdek, konkurs savdolarini o'tkazishning o'zi muntazam ravishda nazorat qilinadi. Buning uchun Moliya vazirligi Nazorat-taftish Bosh boshqarmasi tarkibida Tender (tanlov) savdolari o'tkazilishi bo'yicha maxsus nazorat bo'limi tashkil qilinadi. Tender (tanlov) qatnashchilari o'rtasida korrupsion aloqalar, til birlashtirishlar, soxtalashtirishlar mavjudligi hamda soxta tender (tanlov) savdolari o'tkazilganlik alomatlari aniqlangan hollarda, mazkur Bo'lim o'rnatilgan tartibda ushbu savdolarini bekor qilish bo'yicha tegishli choralarni ko'radi.

Bunda, qarorga asosan, o'zining quyi tashkilotlari uchun markazlashtirilgan xaridlarni amalga oshiruvchi davlat va xo'jalik boshqaruv organlari rahbarlariga davlat xaridlarini tashkil qilish va amalga oshirish samaradorligi hamda yuqorida nomi keltirilgan Qaror talablari ijrosini ta'minlanishi uchun shaxsan javobgarlik yuklatiladi.

Qarorga muvofiq joriy etilgan yangi normalar nafaqat kichik biznes sub'ektlarini Davlat xaridlari tizimiga keng jalb qilinishini, balki respublikamizda yanada takomillashgan hamda umume'tirof etilgan xalqaro me'yorlarga ham to'liq javob beradigan tizimning yaratilishini ta'minlaydi.

G'aznachilik uchun davlat xaridlarini amalga oshirishni hamda joriy va dastlabki nazorat samaradorligini takomillashtirish va xalqaro tajribalardan samarali foydalanishga e'tibor qaratish, g'aznachilik operatsiyalarining nazoratini takomillashtirish muhim vazifa etib belgilangan.

Davlat byudjeti ijrosi, shu jumladan davlat xaridlarini amalga oshirish jarayoni ustidan nazoratni takomillashtirish maqsadida G'aznachilikning harakatlari birinchi navbatda byudjet tashkilotlarining byudjet va shartnomaviy intizom darajasini oshirishga yo'naltirilishi, byudjet tashkilotlarining ta'minotchi tashkilotlar bilan shartnomalarini G'aznachilik tomonidan ro'yxatga olinishi bu byudjet tashkilotlarining to'lashga qodirligi davlat tomonidan tasdiqlanadi va

ta'minotchi tashkilot uchun byudjet tashkiloti tomonidan shartnoma shartlari bajarilmaganda, davlat tomonidan to'lov kafolati beriladi.

4. G'aznachilik sharoitida davlat xaridini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat xaridlari bo'yicha hukumat komissiyasi tashkil qilindi. Hukumat komissiyasiga O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi tomonidan tashkil etiladigan elektron savdolarida amalga oshiriladigan davlat xaridlari bo'yicha tovarlar ro'yxatini aniqlash hamda kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhiga o'rnatilgan minimal ulushlar (kvota) miqdorini belgilab borish va boshqa vazifalar topshirilgan.

Byudjetdan mablag' oluvchilar O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi tomonidan tashkil etiladigan elektron savdolarida amalga oshiriladigan davlat xaridlari bo'yicha tovarlar ro'yxati, kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhi va ularga o'rnatilgan minimal ulushlar (kvota) miqdori to'g'risida maxsus tasdiqlangan jamlanma jadvalga muvofiq xarajatlarni amalga oshirishlari talab qilinadi. Byudjetdan mablag' oluvchilar 2011yilning 1 aprelidan boshlab yuqoridagi qaror bilan tasdiqlangan markazlashgan mablag'lar hisobiga davlat ehtiyojlari uchun to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tovarlar (ish, xizmat) guruhiga (PQ-1475-sonli qarorning 3-ilovasi) muvofiq faqatgina kichik biznes sub'ektlari bilan shartnomalar imzolashlari mumkin.

Shuningdek, byudjetdan mablag' oluvchilar 2011 yilning 1 aprelidan boshlab Hukumat komissiyasining 2011 yil 15 fevraldagi 1-sonli yig'ilish bayonnomasining³⁸ 2- ilovasiga muvofiq kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan tovar(ish, xizmat)lar bo'yicha davlat xaridlarini ularga

³⁸ www.treasury.uz

o'rnatilgan eng kam ulushlar (kvota) miqdorlaridan kam bo'lmagan tarzda kichik biznes sub'ektlari orqali amalga oshirishlari lozim.

Byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha maxsus axborot portaliga savdo o'tkazish yoki elektron savdo o'tkazish to'g'risida e'lonlarni joylashtirishda, e'lon shartida faqatgina kichik biznes sub'ekti qatnashishi mumkinligini ko'rsatib o'tishlari lozim. Bunda, portalning axborot bazasida tegishli ma'lumotlar bo'lmagan hollarda, tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchilar byudjetdan mablag' oluvchilarga ushbu e'lonlar bo'yicha savdoda qatnashish uchun tegishli statistika yoki soliq organlari tomonidan tasdiqlangan tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchining kichik biznes sub'ektiga kirishi to'g'risidagi ma'lumotni taqdim qilishlari lozim. O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi va uning hududiy bo'linmalari to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha maxsus axborot portaliga joylashtirilgan talabnomalar bo'yicha elektron savdolarda faqat kichik biznes sub'ektlari ishtirok etishlarini ta'minlaydi.

G'aznachilik organlarining yuridik majburiyatlarni ro'yxatdan o'tkazish va narxlar monitoringi bo'limi xodimlari byudjetdan mablag' oluvchilar taqdim qilgan faqat to'liq (100 foiz miqdorda) kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan xaridlar bo'yicha tuzilgan shartnomalarni "G'aznachilik" dasturiy majmuida ro'yxatga olishda tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchini kichik biznes sub'ektiga kirish yoki kirmasligini nazorat qiladi. Bunda, g'aznachilik organlarining yuridik majburiyatlarni ro'yxatdan o'tkazish va narxlar monitoringi bo'limi xodimi byudjetdan mablag' oluvchilarning yuqoridagi shartnomalarini "G'aznachilik" dasturiy majmuiga kiritishda, tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchini kiritishda, uning kichik biznes sub'ektiga kirishini ushbu dasturiy majmuada ko'rgandan so'ng oxirigacha rasmiylashtiradilar. Aks holda, ushbu shartnomalarni g'aznachilik bo'linmalari tomonidan byudjetdan mablag' oluvchiga ro'yxatdan o'tkazilmasdan qaytariladi. Shuningdek, byudjetdan mablag' oluvchilar kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan tovarlarga (ish, xizmat)

o'rnatilgan eng kam ulushlarga (kvota) muvofiq xarajatlarni amalga oshirishlarini monitoring qilib boradi.

Byudjetdan mablag' oluvchilarning elektron savdolarida ishtirok etishi tartibi. Moliya vazirligi G'aznachiligi va O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasining ma'lumotlar bazasini elektron bog'lash yo'li orqali byudjetdan mablag' oluvchilar birja tomonidan markazlashgan tartibda avtomatik tarzda buyurtmachi sifatida ro'yxatdan (akkreditatsiyadan) o'tkaziladi.

Byudjetdan mablag' oluvchilar O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasida tashkil etilgan elektron savdolarga mustaqil ravishda yoki agentlar (brokerlar) orqali qatnashadi.

Byudjetdan mablag' oluvchilar va agentlar o'rtasidagi munosabatlar ular o'rtasida tuzilgan topshiriq shartnomasiga asosan belgilanadi. Topshiriq shartnomasida quyidagi shartlar ko'zda tutilishi lozim:

1) Agentlarga xizmati uchun to'lovlar (O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi hamda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi tomonidan belgilangan miqdorda);

2) Birjaning vositachilik xizmati (elektron savdolarida tuzilgan bitim summasining 0,05 foizi miqdorida);

3) Savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlar maxsus axborot portaliga joylashtirilganligi uchun to'lovlar (e'lonlar agentlar orqali maxsus axborot portaliga joylashtirilgan hollarda – O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi hamda Moliya vazirligi va Iqtisodiyot vazirligi tomonidan belgilangan miqdorda).

Shuningdek, topshiriq shartnomasida shartnoma maqsadi, hisob-kitob qilish tartibi, buyurtmachi va agentning majburiyatlari, tomonlarning javobgarligi, shartnomaning amal qilish muddati va boshqa shartlar ko'rsatiladi. Topshiriq shartnomasida summa belgilanmaydi. Byudjetdan mablag' oluvchi va agent o'rtasida tuzilgan topshiriq shartnomalari asosiy shartnoma vazifasini o'taydi va ular Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalarida ro'yxatga olinmaydi, ya'ni faqatgina ularning hisobi yuritiladi. Byudjetdan mablag' oluvchilar agentlar bilan topshiriq shartnomasini tuzayotganda ularga rahbar va

bosh hisobchining imzo namunalari kartochkalarini keyinchalik birjaning hududiy bo'linmalariga etkazish uchun taqdim qiladilar.

Birja va agentlar xizmatlariga avans to'lovlari byudjetdan mablag' oluvchi tomonidan Moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalariga taqdim qilingan talabnomalar asosida aniqlanadi (birja va agentlar xizmati bo'yicha xarajatlar, tovar (ish, xizmat) olinayotgan modda bo'yicha, tegishli talabnomalarning jamlamalari asosida aks ettiriladi).

Avans to'lovini amalga oshirish uchun byudjetdan mablag' oluvchilar "Davlat byudjeti g'azna ijrosi Qoidalarini"ning 6-ilovasidan foydalanishlari lozim. Byudjetdan mablag' oluvchilar davlat xaridlari to'g'risida o'z vaqtida e'lon qilish uchun ular tomonidan xaridlar amalga oshirilishi rejalashtirilgan oydan ilgariroq xaridlar rejasini tuzishlari kerak.

Hukumat komissiyasi belgilagan, alohida tovarlar (ish, xizmat) bo'yicha O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasida tashkil etilgan elektron savdolar orqali amalga oshiriluvchi, davlat xaridlari bo'yicha xaridlar rejasini alohida bo'lishi lozim. Byudjetdan mablag' oluvchilar elektron savdolarida qatnashish to'g'risida davlat xaridlarini amalga oshirish uchun talabnomalarni maxsus axborot portaliga joylashtirishdan avval xarajatlar smetasida etarli mablag' mavjudligini hamda g'aznachilik bo'linmalari tomonidan xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat (XAOR) berilganligini inobatga olishlari lozim. Byudjetdan mablag' oluvchilarning bosh hisobchilari g'aznachilik bo'linmalari tomonidan berilgan XAORni har bir davlat xaridlari bo'yicha e'lonlar va talabnomalarga to'g'ri taqsimlanishi va ishlatilishiga javobgardirlar, shu bilan birga, tayyorlangan xaridlar rejasiga muvofiq O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi maxsus axborot portaliga e'lonlarni o'zlari mustaqil yoki agentlar orqali kiritadi.

Maxsus axborot portaliga e'lon joylashtirish tartibi. Byudjetdan mablag' oluvchilar maxsus axborot portalida (Davlatxarid.uz, Xarid.uz, Goszakupki.uz) byudjet mablag'lari hisobiga amalga oshirilayotgan har bir xarid to'g'risidagi e'lonni tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchilarni aniqlashdan kamida 30 kun avval joylashtirishlari lozim, oziq-ovqat mahsulotlarini xarid qilish uchun qayta e'lon

berish bundan mustasno. Bunda, byudjetdan mablag' oluvchilar joriy yilning tegishli choraklarida (g'aznachilik bo'linmalari tomonidan xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat (XAOR) berilganligini inobatga olingan holda) amalga oshirilishi rejalashtirilgan xarajatlar bo'yicha e'lonlar berishi mumkin. Etkazib beruvchilardan taklif bo'lmasligi (yoki savdolarida faqat bir nafar etkazib beruvchi qatnashishi) sababli, shuningdek etkazib beruvchilar tomonidan boshlang'ich narxdan ortiq bo'lgan narxlar taklif qilinganda, byudjetdan mablag' oluvchi hisoblangan buyurtmachi uchun oziq-ovqat mahsulotlarining davlat xaridi bo'yicha savdolar bo'lib o'tmagan deb e'tirof etilgan taqdirda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi yoki uning hududiy bo'linmalari bilan kelishilgan holda takroriy savdolar o'tkazmasdan buyurtma berishga yo'l qo'yiladi.

Takroriy savdolar o'tkazmasdan oziq-ovqat mahsulotlarining davlat xaridi bo'yicha buyurtma berish to'g'risidagi qarorni kelishish uchun byudjet mablag'larini oluvchi hisoblangan buyurtmachi g'aznachilikning tegishli organlariga ko'rsatib o'tilgan davlat xaridi bilan bog'liq hujjatlarning (shu jumladan savdo bayonnomasi (tiket) kseronusxasi) nusxalarini ilova qilgan va savdolarini bo'lib o'tmagan deb e'tirof etgan holda yozma murojaatni yuboradi. Takroriy savdolar o'tkazmasdan buyurtma berish to'g'risidagi qarorni kelishish muddati g'aznachilik organlariga kelishish to'g'risidagi murojaat tushgan kundan boshlab uch ish kunidan ortiq bo'lmasligi kerak.

Takroriy savdolar o'tkazmasdan etkazib beruvchi bilan kontrakt faqat ilgari maxsus elektron portalda joylashtirilgan e'londa nazarda tutilgan shartlarda ushbu buyurtma bo'yicha tuzilishi mumkin. Bunda, tuzilgan kontraktning narxi:

- savdolarida boshlang'ich narxdan past narxni taklif qilgan faqat bitta etkazib beruvchi qatnashgan hollarda yagona etkazib beruvchi – savdolar qatnashchisi narxidan;

- o'tkazilgan savdolarida etkazib beruvchilardan takliflar bo'lmagan yoki etkazib beruvchilar tomonidan taklif etilgan narxlar boshlang'ich narxlardan yuqori bo'lgan hollarda e'lon qilingan boshlang'ich narxning 10 foizidan ortiq bo'lmasligi kerak.

Savdo o'tkazish to'g'risidagi e'londa quyidagi ma'lumotlar ko'zda tutilishi kerak:

- byudjetdan mablag' oluvchining nomi va manzili;
- mablag' bilan ta'minlanish manbai;
- tovarni etkazib berish shartlari va mo'ljallangan etkazib berishni bajarish muddatlari;
- sotib olinadigan tovarni eng yuqori narxi (elektron savdolaridan tashqari hollarda - ixtiyoriy tarzda);
- savdo takliflarini qabul qilishning oxirgi muddati;
- savdo predmetining xarakteristikasi (spetsifikatsiyasi);
- tovarlarni etkazib berish joyi (manzili).

Byudjetdan mablag' oluvchi savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini hamda savdo (ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish savdolarini o'tkazishda) maqsadi bo'yicha hujjatlarni (loyiha-smeta hujjatlari va boshqalar) maxsus axborot portaliga mustaqil ravishda joylashtirish huquqiga ega. Byudjetdan mablag' oluvchilar savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini maxsus axborot portaliga mustaqil joylashtirish uchun O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi va uning hududiy bo'limlaridan (brokerlardan) *o'rnatilgan tartibda login va parollarni* olishlari lozim.

O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasi tomonidan byudjetdan mablag' oluvchilarga login va parollar berilishi hamda byudjetdan mablag' oluvchilar tomonidan savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlar matni maxsus axborot portaliga joylashtirilishi bepul amalga oshiriladi.

Byudjetdan mablag' oluvchilar savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlarda ayrim turdagi tovarlar bo'yicha bitta e'lon predmetida bir nechta tovarlar (ish, xizmat) ro'yxatini ko'rsatishi mumkin. Bunda, quyidagi bir nechta tovarlar bo'yicha umumlashtirilgan holda e'lon berilishi mumkin:

- kantselyariya mahsulotlari;
- oziq-ovqat mahsulotlari;

- dori-darmon vositalari (savdo o'tkazish to'g'risida e'lon berilgan hollarda);
- ta'mirlash ishlari;
- boshqa bir tipdagi tovar(ish, xizmat)lar (Hukumat komissiyasining ishchi organi bilan kelishilgan holda).

Bunda, byudjetdan mablag' oluvchi bir nechta tovarlar (ish, xizmat) ro'yxatini e'lon ilovasida alohida ko'rsatadi.

Byudjetdan mablag' oluvchi savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matnini maxsus axborot portaliga agent orqali joylashtirishi mumkin. Bunda, byudjetdan mablag' oluvchining savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon matni agent tomonidan maxsus axborot portaliga 1 kun ichida joylashtirilishi lozim.

Byudjetdan mablag' oluvchining savdo o'tkazish to'g'risidagi axborot portaliga joylashtirgan e'loni bo'yicha 30 kun davomida taklif tushmasa, lekin byudjetdan mablag' oluvchining o'zi savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lonlarni ommaviy axborot vositalarida (ixtisoslashgan jurnallar, gazetalar) joylashtirishi yoki tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchilarni pochta, telefaks va boshqacha shaklda xabardor qilish natijasida 3 ta va undan ortiq tijorat takliflari tushgan bo'lsa, u holda byudjetdan mablag' oluvchi axborot portalida qayta e'lon bermasdan, o'zi tanlov o'tkazishi mumkin. Elektron savdolarda qatnashadigan e'lon (talabnomalar) bundan mustasno. Byudjetdan mablag' oluvchilar g'aznachilik bo'linmalariga shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim qilishda (qonunchilikda ko'zda tutilgan hollar bundan mustasno) axborot portaliga joylashtirilgan, savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon kseronusxasini ilova qilgan holda taqdim qiladi.

Elektron savdoda qatnashish to'g'risida e'lon va talabnoma. Byudjetdan mablag' oluvchilar davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasi belgilagan alohida mahsulotlar (ish, xizmat) ro'yxati bo'yicha bir shartnoma summasi 300 AQSh dollaridan 100 ming AQSh dollarigacha teng miqdordagi summani tashkil etgan xaridlar bo'yicha tovarlarni (ish, xizmat) O'zbekiston respublika tovar xom-ashyo birjasining *elektron savdolari orqali* sotib oladilar.

Elektron savdo o'tkazish to'g'risidagi e'lon maxsus axborot portaliga faqatgina buyurtmachining agenti orqali joylashtiriladi va ushbu e'lon o'z navbatida elektron tizimda talabnoma ko'rinishida shakllanadi. Elektron savdolar o'tkazish to'g'risidagi e'londa quyidagi ma'lumotlar bo'lishi lozim:

- buyurtmachining nomi va manzili;
- savdolar maqsadini moliyalashtirish manbasi;
- birinchi va oxirgi savdo kuni (savdo muddati);
- savdolar maqsadining boshlang'ich narxi;
- savdolar maqsadining xarakteristikasi (savdo maqsadining spetsifikatsiyasi);
- lotning miqdori;
- tovarlarni etkazib berish muddati va sharti;
- tovarlarni etkazib berish joyi (manzili).

Qog'oz formatdagi savdolar bayonnomasi birja yoki birjaning mintaqaviy savdo maydoni va etkazib beruvchi (uning agenti) tomonidan ikki nusxada imzolanishi kerak, ulardan biri buyurtmachiga (uning agentiga) beriladi.

Buyurtmachi va savdolarida g'olib chiqqan etkazib beruvchi savdolar bayonnomasi asosida savdolar g'olibi aniqlangan paytdan boshlab besh ish kuni mobaynida har bir lot bo'yicha alohida kontrakt tuzishi shart.

Byudjetdan mablag' oluvchi tomonidan maxsus axborot portaliga (elektron savdo tizimiga) joylashtirilgan e'lon (talabnoma) bo'yicha tovar (ish, xizmat) etkazib beruvchilar bitta yoki umuman taklif tushmagan hollarda, savdo o'tkazilmagan deb hisoblanadi va bu to'g'risida savdo bayonnomasi (tiket) nusxasini O'zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi yoki uning hududiy bo'limlari 1 kun ichida tegishli byudjetdan mablag' oluvchilarga yoki ularning agentlariga taqdim qiladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat xaridlari tizimini samarali tashkil etish davlat xaridlariga kichik biznes sub'ektlarini yanada ko'proq jalb qilish, davlat ehtiyojlari uchun tovar va xizmatlarni sotib olishda maqbul narxlarni qo'llash, pirovardida byudjet mablag'laridan samarali foydalanish, davlat mablag'larining maqsadsiz

ishlatilishining oldini olish, byudjet xarajatlarining samarali ijrosini ta'minlashga qaratilgan.

6-MAVZU: O'ZBEKISTONDA G'AZNACHILIK TIZIMI TARAQQIYOTI ISTIQBOLLARI

Reja:

1. G'aznachilik yagona axborot tizimining shakllanishi va takomillashuvi

2. G'aznachilik sharoitida byudjet tasnifining takomillashuvi

3. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning "O'zASBO" avtomatlashtirilgan tizimi xususiyatlari

4. O'zbekiston Respublikasida G'aznachilik tizimi taraqqiyoti istiqbollari

1. G'aznachilik yagona axborot tizimining shakllanishi va takomillashuvi

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, byudjet tizimi va byudjet jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini joriy etish va rivojlantirish ushbu mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda. Byudjet tizimi katta hajmdagi axborot oqimlari kesishuvining markazi hisoblanadi. Byudjet jarayonining axborot oqimlari oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun asos bo'lib xizmat qilgani holda, ularni soddalashtirilgan tarzda qayta ishlash va avtomatlashtirish uchun bir tizimga solish va tartibga keltirish talab etiladi. Shu sababli mamlakatimiz hukumati tomonidan bu muammoning muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligini inobatga olib, davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimini shakllantirish yuzasidan tegishli qarorlar qabul qilingan va maxsus dasturlar ishlab chiqilgan.

Avtomatlashtirilgan axborot tizimi bu axborotlarni tezlik bilan qayta ishlash uchun mo'ljallangan iqtisodiy-matematik metodlar, modellar, dasturlar va texnologik vositalar yig'indisidir.

Byudjet jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimlari real vaqt rejimida byudjet jarayoni (shu jumladan, byudjet ijrosi) axborot oqimlarining kompleks hisobini olib borish va iqtisodiy tahlilini amalga oshirish imkonini berali, ma'lumotlarning haqqoniyligi va tezkorligini oshiradi va operativ tarzda tegishli oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilishga imkon yaratadi.

Tabiiyki, mamlakatimizda byudjet jarayonini boshqarishning avtomatlashtirilgan axborot tizimini tashkil etish va rivojlantirish bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan bo'lib, byudjet jarayonini boshqarishni to'liq avtomatlashtirish, ya'ni real vaqt (on-line) rejimida byudjet jarayoni axborot makonini yaratish maqsad qilib qo'yilgan.

Byudjet jarayonini boshqarishni avtomatlashtirishning dastlabki bosqichida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy bo'linmalarida "Global integratsiyalashgan axborot tizimi" (GIAT) va "Axborotni qayta ishlash korporativ axborot tizimi" dasturlari qo'llanib kelingan. Bu dasturlarning asosiy maqsadi qo'l mehnatini kamaytirish bilan bir qatorda, ishonchsiz ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lgan xatolar sonini kamaytirishga qaratilgan. Bu dasturlar moliya organlarining tor doiradagi vazifalarini qamrab olganligi, byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalari va boshqa moliyaviy rejalar va hujjatlar ko'rsatkichlarini kompyuterda jamlashga mo'ljallanganligi, dasturlar majmualari uyg'unlashtirilmaganligi, ma'naviy eskirgan sodda texnologiyalarga asoslanganligi, byudjet jarayonining barcha bosqichlarini qamrab olish imkoniyatining yo'qligi bilan xususiyatlanadi.

Mamlakatimizda Davlat moliyasini boshqarish(DMB)ni isloh etish strategiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri – davlat byudjeti g'azna ijrosining avtomatlashtirilgan axborot tizimini yaratish va takomillashtirish hisoblanadi. Bu strategik vazifani bajarish maqsadida "Davlat byudjetining g'azna ijrosi" dasturiy majmuasi yaratildi va bugungi kunda u davlat boshqaruvining barcha pog'onalarida byudjet ijrosini boshqarishning samarali va istiqbolli avtomatlashtirilgan axborot tizimiga aylanib bormoqda.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida "Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2007 yil 1 noyabrdagi PQ-721-sonli Qaroriga muvofiq ravishda mamlakatimiz hududlarida "Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish" loyihasi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Mazkur loyiha negizida amaldagi davlat moliya tizimining faoliyatini qamrab oluvchi informatsion tizimni takomillashtirish ko'zda tutilgan.

2009-2012 yillar mobaynida nomi yuqorida zikr etilgan qarorga muvofiq (PQ-721-sonli) mamlakatimizda "Davlat moliya tizimini boshqarishning informatsion tizimi" deb nomlangan zamonaviylashtirilgan amaliy dastur bilan ta'minlash rejalashtirildi. Mazkur dasturning amalga tadbiq etilishi orqali butun respublikamiz hududida davlat byudjetining g'azna ijrosini ta'minlash bilan bog'liq barcha jarayonlarni qamrab olish imkoniyati yaratilmoqda.

Ayni vaqtda byudjet tizimi byudjetlarining barchasi uchun birdek ochiq bo'lgan tranzit tarzida harakatlanishi mumkin bo'lgan daromad (tushum)lar kiritiladigan maxsus hisobraqamlar yopilib, ularning o'rniga "Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) majmuaviy dasturi bo'yicha davlat byudjetining daromadlar qismiga kelib tushadigan tushumlar uchun alohida shaxsiy hisobraqamlarning ochilishi joriy etildi.

Moliya vazirligi G'aznachiligi hamda uning joylardagi hududiy bo'linmalarining funktsional faoliyatini amaliy va normativ-huquqiy jihatdan ta'minlash uchun tegishli shart-sharoitlar yaratilmoqda. Moliya vazirligi G'aznachiligi o'z zimmasiga yuklatilgan funktsional faoliyatni amalga oshirishida joriy qonunchilik talablariga, shuningdek, ayni turdagi faoliyatga taalluqli jahon standartlari (MSBGUS, RSGF-2001)ga muvofiq ish yuritilishi ta'minlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining tashkiliy tuzilmalari "Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) majmuaviy dasturining amaliyotga bevosita tadbiq etilish vaqtiga kelib ma'lum darajada optimallashtirildi. Shu maqsadda mavjud tizim negizida moddiy-texnik,

informatsion va kadrlar bilan ta'minlanish jihatidan muayyan yangilanishlar qilindi.

“Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi” (DMBAT) majmuaviy dasturining turli modullari orasida tegishli informatsiyalar bilan almashinuv jarayonlari modullararo mexanizmlar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar paketning o'zak qismida hamda modul tizimining alohida sozlash tizimlarida joylashtirilgan. Modul paketining o'zak qismi normativ-spravochnik tipidagi informativ blokka ham ega. Ushbu informativ blok negizida bajariladigan operatsiyalar klassifikatori, G'aznachilik hamda bank bo'linmalari haqidagi spravochniklarda saqlab qo'yiladi.

“Daromadlarni boshqarish” moduli yordamida davlat byudjetiga kelib tushadigan soliq to'lovlari va boshqa xil majburiy to'lovlarning turlari va ularning qaysi byudjet bo'g'iniga tushirilishi lozimligiga qarab ro'yxatga olib borish, belgilab qo'yilgan normativlarga muvofiq turli darajali byudjetlarga tushiriladigan mablag'larning kundalik taqsimlanishi haqida ma'lumotlar olish, yagona g'azna hisobraqami (YaG'HR)ga tushayotgan mablag'lar haqidagi kundalik ma'lumotlarni jamlash, byudjetga kundalik kelib tushgan soliq to'lovlari va ularning taqsimoti haqida ma'lumotlar bilan tanishib borish mumkin bo'ladi.

Davlat byudjetining daromadlar qismiga tushadigan mablag'lar jumlasiga amaldagi qonunchilik me'yorlariga muvofiq joriy etilgan soliq to'lovlari hamda boshqa xildagi majburiy to'lovlar (ular haqidagi to'liq ma'lumot DMBAT dasturiy majmuaning spravochniklarida saqlanadi) kiritiladi. Soliq to'lovchi sub'ektlar byudjetga to'lanadigan to'lovlarni barcha bank bo'linmalarida amalga oshirishlari mumkin, o'z navbatida mazkur bank bo'linmalari qabul qilingan mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining Toshkent shahridagi Bosh boshqarmasi Hisob-kitob kassa markazi (HKM) da ochilgan YaG'HRga tegishli maxsus hisobraqamiga o'tkazib beradi. Byudjetga to'lanadigan to'lovlar naqd pul ko'rinishida yoki pul o'tkazish yo'llari bilan amalga oshirilishi mumkin. To'lov operatsiyalari pul o'tkazish yo'li bilan bajarilganida zimmasidagi majburiyatlarini bajaruvchi sub'ektning zarur rekvizitlari (daromadlar kirim qilinadigan shaxsiy

hisobraqamining kodi, soliq to'lovchining identifikatsion raqami (INN), kirim operatsiyalarining administratori (DSI, Bojxona organi)ning kodi, to'lovlar qachon amalga oshirilganligi haqidagi ma'lumot, YaG'HRning hisob-kitob raqami ochilgan agent-bankning kodi) aks ettirilishi shart.

Moliya vazirligi G'aznachiligining bo'linmalari "Daromadlarni boshqarish" modulining sozlovchi mexanizmlariga, qanday ish tartibiga sozlanganiga qarab, agent-bank beradigan ma'lumotlarni avtomatik tarzda yoki mexanik tarzda bajariladigan operatsiyalar yordamida qabul qilib olib, so'ngra olingan ma'lumotlar tegishli tartibda ishlanganidan keyin turli darajali byudjetlar bo'yicha taqsimlab beradilar. Tushgan daromadlarni turli darajali byudjetlar o'rtasida taqsimlab berish operatsiyasi amaldagi qonunchilik me'yorlariga muvofiq daromadlarni byudjetlar o'rtasida taqsimlash normativlariga asoslanib tayyorlangan maxsus spravochniklarga tayangan holda avtomatik tarzda bajariladi.

Davlat byudjetining kirim qismiga tushiriladigan mablag'larni turli darajali byudjetlar o'rtasida taqsimlab berish jarayonlari amaldagi normativlarga mos ravishda bajarilishi, shuningdek, "DMBAT" majmuaviy dasturining tegishli spravochniklari bo'yicha to'lanishi lozim bo'ladigan soliq summalarini to'g'ri belgilab berilishi ustidan qat'iy nazorat o'rnatish uchun G'aznachilikning bo'linmalarida mas'ul xodimlar tayinlanib, ular normativ-spravochnik materiallariga taalluqli o'zgarishlarni muntazam ravishda kuzatib borishi lozim.

Davlat byudjetining kirim qismiga tushadigan mablag'lar G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgani haqida ma'lumot olinganidan keyin to'plangan barcha daromadlar summasi haqidagi ma'lumotlar generatsiyalanib (bir erga jamlanib), tahlil qilinadi va shundan keyin jamlangan mablag'lar darajasiga qarab tegishli byudjetlar o'rtasida taqsimlanadigan byudjet mablag'lari miqdori aniqlanadi, buxgalteriya hisobini yuritish bo'yicha muayyan operatsiyalar bajariladi, avtomatik tarzda G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan absolyut summalar hamda har xil byudjetlarga ajratilgan mablag'lar haqidagi ma'lumotlar shakllantirilib saqlab qo'yiladi.

Ushbu modul G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan mablag'larni qayd qilish va ular bilan bog'liq turli xil kassa operatsiyalarini bajarish bo'yicha quyidagi vazifalarni bajarishga imkon beradi:

– G'aznachilikning YaG'HRga kelib tushgan kirimlar hisobini yuritish (jumladan, kundalik tartibda YaG'Hga kelib tushgan summalar hamda turli xil byudjetlarga qaerdan va kimning nomidan kelgani aniqlanmagan mablag'lar haqidagi tegishli ma'lumotlarni tahlil qilish va ishlash);

– belgilangan me'yordan ortiq miqdorlarda ilgariroq byudjetga o'tkazilgan mablag'larni qaytarib berish hamda turli xil byudjetlarga qaerdan va kimning nomidan kelgani aniqlanmay qolgan mablag'larni egasini aniqlab qaytarib berish;

– soliqning biron bir turi bo'yicha belgilangan me'yordan ortiq miqdorlarda byudjetga o'tkazilgan mablag'larni boshqa turdagi soliq to'lovlari bo'yicha mavjud qarzdorlik hisobiga o'tkazib tafovut o'rnini qoplash (amalda bo'lgan turli xil soliq to'lovlari bo'yicha balans hosil qilishga xizmat qiladi), shuningdek, tasniflanib ulgurilmagan kirimlarni turli xil darajadagi byudjetlarga ajratib berish.

– mamlakat miqyosida yig'iladigan soliq va boshqa xildagi majburiy to'lovlarni turli darajadagi byudjetlarga o'tkazib berish imkonini beradi; eng muhimi, to'planadigan mablag'larni bir xilda quyi darajali byudjetdan yuqoridagisiga va aksincha, yuqori darajadagi byudjetdan quyi darajadagi byudjetlarga o'tkazib bera oladi;

– o'zaro hisob-kitoblarni qayd etish asosida barcha kassa operatsiyalari haqidagi ma'lumotlarni jamlash uchun qulaylik tug'diradi, bunday imkoniyatning yaratilishi oqibat natijada aniq maqsadga yo'naltirilgan loyihalar bo'yicha xarajatlarni amalga oshirish vaqtida tomonlarning o'zaro hisob-kitoblarini qayd etish imkonini beradi;

– dastur ish jarayonida yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlab tuzatish imkonini ham beradi;

– byudjetga kelayotgan kirimlarni hamda ularni qaytarib berish bilan bog'liq kassa operatsiyalari bo'yicha turlicha hisobotlar tayyorlanadi, shuni hisobga olib, turli xil hisobotlarni tayyorlash mumkin bo'ladi;

– modul tizimi negizida normativ-spravochnik ma'lumotlarini o'rnatish va sozlash imkonini beradi (ushbu modul asosidagi funktsional vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishi uchun yuqorida aytib o'tilgan spravochniklar tizimga kiritib qo'yilishi kerak);

– modul tizimi negizida memorial orderlar haqidagi (jumladan, analitik buxgalteriya hisoblariga oid yozuvlar qayd etiladigan jamlangan (yig'ilgan, terma) memorial orderlarning tuzilgan vaqti, qayd qilish raqami haqidagi tegishli ma'lumotlarni) spravochnik o'rnatilishi mumkin bo'ladi;

– buxgalteriya hisoblar rejasining tuzilishi bilan bog'liq jarayonlar (xususan, byudjetning kirim qismi bo'yicha hisobga olinadigan barcha kassa operatsiyalarini bajarishga doir turli xildagi analitik materiallarning ro'yxati)ga oid rasmiy yozishma materiallari bo'yicha spravochnik o'rnatishga imkon beradi.

Tizim bo'yicha turli xil ma'lumotlarni qabul qilib olish hamda masofaga uzatish uchun maxsus *“Ma'lumotlarni qabul qilib ular bilan ishlash, uzatish”* deb nomlangan modul ham yaratilgan. G'aznachilikning turli bo'linmalari hamda agentlik vazifasini bajaruvchi bank tizimi o'rtasida operativ tarzda kerakli ma'lumotlar bilan almashinuv jarayonini yo'lga qo'yish uchun maxsus kommunikatsiya tizimlari yordamida yoxud kurerlar vositasida ta'minlanadigan aloqa tizimi o'rnatilishi kerak. Bunday aloqa tizimidan foydalanish vaqtida agentlik vazifasini bajaruvchi bank tomonidan yozib beriladigan rasmiy hujjatlarning ko'chirma nusxasi G'aznachilikka elektron variantda yuboriladi. Ayni vaqtning o'zida agentlik vazifasini bajaruvchi bank tomonidan yozib beriladigan rasmiy hujjatlarning ko'chirma nusxalarini jamlab qo'yiladigan, harakati nazorat qilinadigan va o'zaro aloqadorlik munosabatlarida bo'lgan har ikki tomondan yuboriladigan rasmiy hujjatlar jumlasiga avtomatik tarzda kiritiladi. Yuqorida aytib o'tilgan operatsiyalarning avtomatik tarzda bajarilishini *“Ma'lumotlarni qabul qilib ular bilan ishlash, uzatish”* deb nomlangan modul ta'minlab beradi.

Davlat byudjetining daromad va xarajatlari moddalar bo'yicha amalga oshirilgan kassa operatsiyalariga asoslanib *“Bosh kitob”* deb nomlangan modul

tomonidan G'aznachilikda yuritiladigan Bosh kitobda qayd etilishi uchun alohida ma'lumot tayyorlanadi. Bu xildagi ma'lumotlar har kuni kun davomida muntazam ravishda G'aznachilikka yuborib turiladi. G'aznachilik tarkibiga kiruvchi barcha bo'linmalardan kerakli ma'lumotlarni yig'ib olganidan keyin har kun davomida bir marotabadan jamlangan ma'lumotlar Bosh kitobda qayd etiladi va bajarilgan ishlar asosida joylarga tasdiqlangan ma'lumotlar yuboriladi. Yaratilgan modul kommunikatsiya tizimidagi aloqalar nisbatan yomon ishlaganida, G'aznachilikning hududiy bo'linmalaridan yuboriladigan ma'lumotlarning kelishi nisbatan sust kechganida ham bir maromda ishlab turishga qodir.

G'aznachilikning har bir hududiy bo'linmasidan keladigan, u erda amalga oshirilgan kassa operatsiyalari haqidagi ma'lumotlarga asoslanib hisobotlarni generatsiyalovchi alohida modul yordamida har xil hisobotlar (byudjetning daromad qismiga kelib tushgan tushumlar, daromadlarning turli darajadagi byudjetlar o'rtasida taqsimlanishi, byudjetning xarajat qismi bo'yicha amalga oshirilgan operatsiyalar, byudjetdan xarajatlari amalga oshirilgan loyihalar, shuningdek, har qanday yig'ma va konsolidatsiyalangan hisobotlar) tayyorlash imkoniyati bo'ladi. Tadbiq etilayotgan informatsion tizim yuqorida aytib o'tilgan asosiy funktsiyalardan tashqari, byudjetdan xarajatlari amalga oshiriladigan tashkilotlarga byudjetdan tashqari manbalardan ajratib beriladigan mablag'larning qabul qilinishi va sarflanishi haqidagi to'liq ma'lumotlarni avtomatik tarzda hisobga olib keyinchalik nazorat qilib borishga imkoniyat yaratib beradi.

2. G'aznachilik sharoitida byudjet tasnifining takomillashuvi

Ma'lumki, byudjet qurilishi mamlakatning davlat byudjeti va byudjet tizimini, uning bo'g'inlari o'rtasidagi byudjetlararo munosabatlarni tashkil qilish shakllarini, byudjet tasnifini, byudjet tizimiga kiradigan barcha darajadagi byudjetlar faoliyatining huquqiy asoslarini, byudjet mablag'larini shakllantirish va sarflashdagi tartib-qoidalar va boshqalarni belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining *7-moddasida* qayd etilgan *byudjet tizimining yagonaligi* tamoyiliga muvofiq, barcha darajadagi byudjetlarni

shakllantirish va ijro etishda yagona byudjet tasnifi qo'llaniladi. Barcha darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlari tasniflash ob'ektlariga tegishli raqam(kod)lar berish bilan guruhlanadi hamda tasnif ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi.

Byudjet tasnifi davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari hamda ulardan mablag' oluvchi tashkilotlarga qo'llaniladi hamda davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010 yil 11 oktyabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq, yangi byudjet tasnifi 2011 yil 1 yanvardan amalga kiritildi.

Ushbu yo'riqnomaga ko'ra, *byudjet tasnifi* O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarining guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- davlat byudjeti daromadlarining tasnifi;
- davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatidan, tashkiliy va iqtisodiy tasnifi;
- davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Byudjet tasnifi davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi va byudjet ma'lumotlarining xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

- Byudjet tasnifini tuzishning *asosiy tamoyillari* quyidagilar hisoblanadi:
- *to'liqlilik* – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;
- *yagonalik* – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– *o'zaro muvofiqlik* – byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo'llanilmasligi kerak, ya'ni byudjet tasnifining har bir kodi o'ziga xos bo'lishi shart.

Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi barcha darajadagi byudjetlar daromadlari, davlat maqsadli jamg'armalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlarining guruhlanishidan iborat.

21 koddan iborat bo'lgan daromadlar tasnifi tuzilmasi to'rt qismli ko'rinishga ega:

- mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi;
- daromadlar turi;
- hududiy tasnif.

Daromadlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				Daromadl ar turi			Tashki liy tasnif	Hududiy tasnif	
	X		X		XX	XX	XXX	XX	X
	XX							XX	XX

Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi (DMBAT) tatbiq etilguniga qadar O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni tuzishda faqatgina "Daromadlar turi" kodi qo'llaniladi.

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) byudjetga tushayotgan daromadlarni tegishli mablag'lar manbasi va byudjetlar darajalariga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlari turiga) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

7 ta raqamli daromadlar turi (7–13 kodlar) quyidagilardan iborat:

- *bo'lim*;
- *paragraf*;

– *daromad turi.*

Bo'lim daromadlarni ularning olish manbalari bo'yicha guruhlanishini bildiradi, masalan:

- 3 100 000 “Soliqlar”;
- 3 200 000 “Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar”;
- 3 300 000 “Grantlar”;
- 3 400 000 “Boshqa daromadlar”;
- 3 500 000 “Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar”.

Paragraf soliq yoki boshqa turdagi daromadlarni soliqqa tortish bazasi bo'yicha daromadlarning guruhlanishini bildiradi.

1. “Soliqlar” (3 100 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

- 3 110 000 “Daromad, foyda va kapital o'sishiga soliqlar”;
- 3 130 000 “Mol-mulkka solinadigan soliq”;
- 3 140 000 “Tovarlar va xizmatlarga soliqlar”;
- 3 150 000 “Xalqaro savdo va operatsiyalarga soliqlar”;
- 3 160 000 “Boshqa soliqlar”;

2. “Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar” (3 200 000) 3 210 000 “Ijtimoiy ta'minotga ajratmalar/badallar” paragrafini o'z ichiga oladi.

3. “Grantlar” (3 300 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

- 3 310 000 “Xorijiy davlatlar hukumatlaridan”;
- 3 320 000 “Xalqaro tashkilotlardan”;
- 3 330 000 “Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklaridan”.

4. “Boshqa daromadlar” (3 400 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

- 3 410 000 “Mol-mulkdan daromadlar”;
- 3 420 000 “Tovarlar va xizmatlar sotilishi”;
- 3 430 000 “Jarimalar, penyalar va neustoykalar”;
- 3 440 000 “Ixtiyoriy transfertlar, grantlar bundan mustasno”;
- 3 450 000 “Aniqlab bo'lmaydigan va boshqa daromadlar”.

5. “Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo’yicha tushumlar” (3 500 000) quyidagi paragraflarni o’z ichiga oladi:

- 3 510 000 “Tranzaksiyalardan aktivlarga tushadigan tushumlar”;
- 3 520 000 “Majburiyatlarga tranzaksiyalar bo’yicha tushumlar”.

Tegishli bo’lim va paragrafning yanada detallashtirilishi va tavsifi 2146-sonli “O’zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo’llash bo’yicha yo’riqnoma”ning 2-ilovasiga muvofiq daromadlar turi bo’yicha amalga oshiriladi.

Tegishli byudjetning daromadlar ijrosi to’g’risidagi hisobotlar daromadlar tasnifining mumkin bo’lgan barcha elementlarini qo’llagan holda shakllantiriladi.

Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg’armalari o’rtasidagi byudjet darajalari bo’yicha tushumlarning taqsimlanishi qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

Tashkiliy tasnif (14–16 kodlar) byudjetga tushayotgan daromadlarni ularni boshqaruvchi tegishli tashkilotlarga (O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi, O’zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo’mitasi, O’zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va sh.k.) tegishli ekanligini aniqlash maqsadida qo’llaniladi va O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

O’zaro hisob-kitoblar bo’yicha yuqori (quyi) byudjetning quyi (yuqori) byudjet oldidagi majburiyatining qaytarilishi hisobiga quyi byudjetlarga dotatsiya, subventsiya, byudjet ssudalari va mablag’lari kelib tushganda O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga birlashtirilgan koddan foydalaniladi.

Hududiy tasnif (17–21 kodlar) tushayotgan daromadlarni mazkur daromadlarni to’layotgan tegishli hududlarga mansub ekanligini aniqlash maqsadida qo’llaniladi.

Xarajatlar tasnifi. Davlat byudjeti, davlat maqsadli va boshqa byudjetdan tashqari jamg’armalar xarajatlari tasnifi barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o’zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o’zini o’zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishga byudjet mablag’larining yo’naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlar tasnifi quyidagilardan iborat:

- mablag’lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi;
- hududiy tasnif;
- xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi;
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi;
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi (xarajatlar guruhi bo’yicha);
- tashkiliy tasnif;

Xarajatlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko’rinishga ega:

Mablag’lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi			Tashkiliy tasnif	Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi			Hududiy tasnif	
	XX				XX	XX	XXX	X	X	XX	X	XX

DMBAT to’liq tatbiq etilguniga qadar xarajatlar smetasini va xarajatlar smetasi ijrosi to’g’risidagi hisobotni (davlat byudjeti ijrosi to’g’risidagi hisobotni qo’shgan holda) tuzishda “Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi”, “Tashkiliy tasnif” va “Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi” kodlari qo’llaniladi.

Mablag’lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) amalga oshirilayotgan xarajatlarning qaysi mablag’lar manbasi va byudjetlar darajasiga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg’armasi turiga va sh.k.) mansubligini aniqlash maqsadida qo’llaniladi.

Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi (7–13 kodlar) barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o’zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o’zini o’zi boshqarish sektori birliklari asosiy funktsiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga byudjet va byudjetdan tashqari mablag’larni yo’naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi ikki darajadan iborat:

Vazifa jihatdan tasnifning birinchi darajasi (bo'limlar) davlatning asosiy vazifasini bajarish uchun moliyaviy resurslarning yo'nalishini aks ettiradi. Kichik bo'limlar vazifa jihatdan tasnifning ikkinchi darajasi hisoblanib, davlat vazifalarining bajarilishida byudjet mablag'larining bo'limlar doirasidagi yo'nalishini aniqlashtiradi.

Vazifa jihatdan tasnifning kichik bo'limlarining tuzilishi davlatning asosiy vazifalarini aniqlashtirish tamoyiliga asosan qurilgan.

Vazifa jihatdan tasnifning kodi 7 ta raqamdan iborat bo'lib, shundan 4 ta raqam – bo'lim, 3 ta raqam esa – kichik bo'limdir.

Vazifa jihatdan tasnifning bo'limlari va kichik bo'limlari yagona bo'lib, byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi O'zbekiston Respublikasi barcha darajadagi byudjetlari xarajatlarini xo'jalik belgilariga, ishlab chiqarish elementlariga ko'ra farqlashni nazarda tutadi, davlat boshqaruvida amalga oshirilayotgan xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib byudjet xarajatlari yo'nalishlarini belgilab beradi. Davlat byudjetining iqtisodiy xarajatlar tasnifining tuzilmasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Toifa	Modda va kichik modda	Element
xx	xx	xxx

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi toifalar, moddalar va kichik moddalar kodlarini o'z ichiga olgan 7 raqamdan iborat.

toifa – 2 ta raqam;

modda – 1 ta raqam;

kichik modda – 1 ta raqam;

element – 3 ta raqam.

Misol uchun: 41 00 000 “Ishchilar mehnatiga haq to'lash” toifasi mehnat qonunchiligiga muvofiq byudjet tashkilotlari ishchilariga bajargan (bajarilayotgan)

ishiga pul yoki natura ko'rinishda taqdirlash lozim bo'lgan xarajatlarni aks ettiradi. Mazkur toifaga ijtimoiy sug'urta dasturiga ishchilar nomidan ish beruvchilarning amalga oshiradigan "Ish haqi" (41 10 000) va "Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar" (41 20 000) moddalari kiradi.

41 10 000 "Ish haqi" moddasi ish beruvchi tomonidan davlat xizmatchilariga beriladigan barcha to'lovlarni o'z ichiga oladi va unga 41 11 000 "Pul shaklidagi ish haqi" kichik moddasi ham kiradi.

41 11 000 "Pul shaklidagi ish haqi" kichik moddasi quyidagi elementlardan iborat: 41 11 100 "Asosiy ish haqi", 41 11 200 "Ish haqiga ustama va qo'shimcha to'lovlar", 41 11 210 "Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'rnak ko'rsatgan xodimlarini rag'batlantirishning Direktor jamg'armasi mablag'lari", 41 11 220 "Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustama va qo'shimchalar".

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi ularni moliyalashtirishning *ichki va tashqi manbalari* bo'yicha guruhlanishidan iborat.

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi quyidagilardan tashkil topadi:

- bo'lim;
- paragraf.

Bo'lim – davlat byudjeti taqchilligini uni moliyalashtirish manbalari bo'yicha guruhlanishidan iborat.

Paragraf – davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish turlari bo'yicha guruhlashdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, byudjet amaliyotida amalga oshirilayotgan tadbirlar amaldagi byudjet tasnifini ham takomillashtirishni taqozo etadi. G'aznachilik tizimi samarali faoliyat qilishi uchun byudjet daromadlari va xarajatlarining mukammal ishlab chiqilgan funktsional va iqtisodiy tasnifi bo'lishi lozim. Davlat mablag'lari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarning buxgalteriya hisobini bank tizimidan G'aznachilikka o'tkazilishi bilan barcha operatsiyalar yagona

G'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettiriladi. Bunda konsolidatsiyalashgan byudjetni ijro etishda, davlat moliyasi bilan amalga oshiriladigan barcha jarayonlarni o'z vaqtida va aniq hisobini yuritishda G'aznachilikning hisob-kitob schyotlari byudjet daromadlari va xarajatlarining tasniflash tizimiga mos kelishi kerak bo'ladi. Bundan tashqari, G'aznachilikning ma'lumotlar bazasida barcha ma'lumotlar byudjet tasnifiga asosan guruhlanadi.

3. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning “O'zASBO” avtomatlashtirilgan tizimi xususiyatlari

Davlat byudjetini ijro etish jarayonida bo'ladigan byudjet operatsiyalari hisobi, yuklatilgan vazifalardan kelib chiqqan holda, buxgalteriya hisobining quyidagi turlariga bo'linadi:

- byudjet (davlat byudjeti (respublika va mahalliy byudjetlar), davlat maqsadli jamg'armalari) ijrosi operatsiyalari hisobi;

- byudjet tashkilotlari xarajatlar smetasini ijro etish operatsiyalari hisobi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 24-bob, 161-moddasiga ko'ra, *byudjet hisobi* byudjet tizimi byudjetlarini ijro etishda hisobga olinadigan, pulda ifodalangan aktivlar va majburiyatlarning, shuningdek mazkur aktivlar va majburiyatlarni o'zgartiruvchi operatsiyalarning holati to'g'risidagi axborotni to'plash, ro'yxatdan o'tkazish va umumlashtirishning tartibga solingan tizimidir.

Byudjet hisoboti byudjet hisobi ma'lumotlari asosida belgilangan shakllar bo'yicha tuziladigan aktivlar va majburiyatlarning holati to'g'risidagi ma'lumotlarning umumlashtirilgan tizimidir.

Byudjet hisobi va byudjet hisobotining yagona metodologiyasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan Byudjet Kodeksi, Byudjet hisobining standartlari, shuningdek boshqa qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi. Byudjet hisobining standartlari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Byudjet tizimi byudjetlari ijrosining byudjet hisobi:

- moliya organlari;

- g’aznachilik bo’linmalari;
- davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlari;
- byudjet tashkilotlari;
- davlat maqsadli jamg’armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan yuritiladi.

Davlat byudjetining va davlat maqsadli jamg’armalari byudjetlarining ijrosi bo’yicha byudjet hisobi kassa usuli bo’yicha yuritiladi.

Davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish strategiyasi qator yo’nalishlar bilan birgalikda, yangi byudjet tasnifi va buxgalteriya hisobining yangi hisoblar rejasiga asoslangan yagona byudjet va hisob tizimini yo’lga qo’yishni nazarda tutadi. Bu strategik vazifani bajarish doirasida byudjet hisobining va byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi, takomillashgan va kompyuterlashgan tizimi bosqichma-bosqich tatbiq etilmoqda. Bu vazifalarni amalga oshirish doirasida O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2013 yil 30 apreldagi 63-sonli “O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tizimida hamda byudjet tashkilotlarida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini yanada takomillashtirish va joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi buyrug’iga muvofiq, Moliya vazirligining tegishli tuzilmalariga quyidagi vazifalar yuklatildi:

- 2013 yil 1 iyulgacha muddatda “O’zASBO” Kompyuter dasturi (KD) ni puxta ishlab chiqish;
- 2013 yil 1 oktyabrgacha bo’lgan muddatda shtat, tarmoq ko’rsatkichlari, binolar, inshootlar va quvvati ko’rsatkichlari va byudjet tashkilotlarining boshqa zarur parametrlarini shakllantirishni nazarda tutuvchi “Pasportizatsiya” modulini ishlab chiqish va kiritish, doimiylik asosda “O’zASBO” KD modullarini takomillashtirib borish va amaldagi qonunchilik hujjatlariga kiritiladigan o’zgartirishlarga muvofiqlashtirish bo’yicha metodologik qo’llab-quvvatlash choralarini ko’rish;
- 2013 yil 1 iyulgacha bo’lgan muddatda “O’zASBO” KDni zarur hollarda, amaldagi me’yoriy-huquqiy hujjatlarga tegishli o’zgartirishlar va

qo'shimchalar kiritish yoki yangilarini qabul qilish natijalari bo'yicha puxta ishlab chiqishni hisobga olib, uni qo'llash bo'yicha Qo'llanma ishlab chiqish;

– 2013 yil 1 iyulgacha bo'lgan muddatda Toshkent shahrining Yunusobod va Sergeli tumanlarida “O'zASBO”ni test sinovidan o'tkazish uchun ushbu tumanlarning mahalliy byudjetlaridan mablag' oluvchilarning hammasini “O'zASBO” KDga ulash.

“O'zASBO” Kompyuter dasturi (KD) davlat byudjetidan byudjet mablag'lari oluvchilarning, shu jumladan respublikaning barcha mintaqalarida joylashgan byudjet tashkilotlarining moliyaviy-hisob bo'limi xodimlari tomonidan buxgalteriya hisobi bo'yicha operatsiyalarni yuritishni avtomatlashtirish jarayoni uchun mo'ljallangan dastur bo'lib, byudjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobini kompleks avtomatlashtirishni ta'minlaydi.

“O'zASBO” Kompyuter dasturi byudjet tashkilotlariga bepullik asosida amalga oshiriladi.

“O'zASBO” KD:

– byudjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobining to'liq tsiklini o'z ichiga olgan buxgalteriya hisobi bo'yicha operatsiyalarni avtomatlashtiradi;

– “Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha Yo'riqnomasi”ning va byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisoboti bo'yicha boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarning talablariga to'liq muvofiqlikni ta'minlaydi;

– Moliya vazirligining ma'lumotlar markazida byudjet tashkilotlari ma'lumotlarining markazlashtirilgan tarzda saqlanishi va yuqori ishonchliligini ta'minlaydi;

– “G'aznachilik-4” Kompyuter dasturi va boshqa mavjud kompyuter dasturlari bilan integratsiyalashuv uchun keng imkoniyatlar beradi;

– Moliya vazirligi va moliya organlari bilan o'zaro ta'sirlashuv asosida byudjet tashkilotlari mablag'larini jiddiy tejaydi;

– byudjet tashkilotlari xodimlariga dasturdan foydalanish huquqini beradi, ular Moliya vazirligining Axborot-hisoblash markazidan olingan “O’zASBO” KDga kirish uchun loginlar va parollarga muvofiq Moliya vazirligining dasturiy maydonchasidan (<http://www.mdm.uz>) foydalanishlari mumkin.

Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi o’ziga xos xususiyatlarga ega bo’lib, ular byudjet qonunchiligi, Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo’yicha yo’riqnoma, shuningdek, byudjet tashkilotlaridagi buxgalteriya hisobi va hisoboti bo’yicha boshqa me’yoriy hujjatlar, ularning tarmoq spetsifikasi bilan belgilanadi. Bu xususiyatlarga quyidagilar kiradi:

- byudjet tasnifi moddalari kesimida buxgalteriya hisobini tashkil qilish;
- xarajatlar smetasining ijro etilishini nazorat qilish;
- byudjetlarni ijro etishning g’aznachilik tizimiga o’tish;
- hisobda kassa xarajatlari va haqiqiy xarajatlarni ajratish;
- byudjet sohasi (sog’liqni saqlash, ta’lim, ilm-fan va h.k.) muassasalarida hisobning tarmoq xususiyatlarini inobatga olish.

“O’zASBO” KDni joriy etish bo’yicha ishlar natijasida quyidagi maqsadlarga erishiladi:

- barcha byudjet tashkilotlari uchun yagona “O’zASBO” KD versiyasi yaratilgan va qo’llaniladi, bu unga o’zgarishlarni markazlashtirilgan tarzda kiritish, shuningdek ma’lumotlarni ishonchli saqlash va rezervlashni ta’minlaydi;
- barcha mintaqalarda joylashgan byudjet tashkilotlarining buxgalteriya hisobi va hisoboti bo’yicha ma’lumotlar bazasi tuzilmasi yaratiladi;
- buxgalteriya hisobi va hisobotining yagona metodologiya bo’yicha yuritilishini ta’minlaydigan markazlashtirilgan ma’lumotlar bazasi yaratiladi;
- tarixiy xronologiyani kuzatib borish, hisob davrlari, shu jumladan byudjet tashkilotlarining avvalgi yillardagi faoliyati davrlari bo’yicha hisob yuritish imkoni beriladi;
- tegishli me’yoriy-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan analitik va sintetik hisob yuritish bo’yicha registrlarni (vedomostlar, Bosh kitob va h.k.), turli joriy va

davriy hisobotlarni (1-, 2-son shakllar, balans va unga ilovalar va h.k.) yuritish va ularni qog'ozga tushirish imkonini beradi.

“O’zASBO” KD quyidagi komponentlar (hisob ob’ektlari) bo’yicha buxgalteriya hisobini yuritish imkonini beradi:

- tovar-moddiy zaxiralar;
- debitorlar va kreditorlar bilan hisob-kitoblar;
- asosiy vositalar (nomoliyaviy aktivlar) va nomoddiy aktivlar;
- pul mablag’lari, kassa xarajatlari va haqiqiy xarajatlar;
- moliyaviy natijalarni hisobga olish bo’yicha schyotlar, hisobotni shakllantirish va tuzish;
- xodimlar va stipendiatlar bilan hisob-kitoblar;
- “G’aznachilik-4” kompyuter dasturi bilan o’zaro ta’sirlashuv.

Dastur umumiy markazlashtirilgan serverga, ma’lumotlarni saqlash va ishlash bo’yicha yagona tizimga ega bo’lgan yagona integratsiyalangan apparat - dasturiy kompleksdir.

Foydalanuvchilar dasturdan foydalanish uchun WEB-texnologiyalarni qo’llagan holda Moliya vazirligining dasturiy maydoniga kiradilar (<http://www.mdm.uz>).

“O’zASBO” KD tarkibiy tuzilmasi funktsionallikni boshqaruv darajalari bo’yicha taqsimlashni, boshqa turdosh axborot tizimlari bilan informatsion o’zaro ta’sirlashuvni o’z ichiga oladi.

“O’zASBO” KD amaliy dasturiy ta’minotning boshqa tizimlar bilan o’zaro axborot ta’sirlashuvi “G’aznachilik” KD, shuningdek dasturiy komplekslar o’rtasidagi himoyalangan aloqa kanallari orqali moliyaviy axborotning yagona ma’lumotlar bazasi bilan axborot ta’sirlashuvidan iborat, “O’zASBO” KD bilan axborot ta’sirlashuvi jarayonida quyidagi ma’lumotlar bilan almashinuv amalga oshadi:

- “O’zASBO” KDdan “G’aznachilik” KDga;
- ro’yxatga olingan xarajatlar smetalari va byudjet tashkilotlari daromadlari va xarajatlari bo’yicha ma’lumotlar sinxronizatsiyasi;

- byudjet tashkilotlari xarajatlar smetasiga o'zgartirishlar.

Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan bog'liq boshqa axborot "G'aznachilik" KD dan "O'zASBO" KDga quyidagi ma'lumotlar bilan almashiniladi:

- byudjet tashkilotlarining "G'aznachilik" KD da ochilgan tegishli shaxsiy hisobvaraqlarida mablag'larning harakati haqida axborotni berish;
- byudjet tashkilotlarining tovarlar (ishlar, xizmatlar) etkazib beruvchilari bilan ro'yxatga olingan (qaytarilgan) shartnomalari haqida axborot berish;
- byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan bog'liq boshqa axborotlarni berish.

Dastur bir vaqtning o'zida 30000 tagacha foydalanuvchining qulay ishlashini ta'minlay oladi. Bunda xodimlarning, dastur bilan bevosita ishlaydigan xodimning axborot texnologiyalari sohasidagi malakasi davlat sektoridagi ofis xodimining axborot texnologiyalari bo'yicha bilimlariga qo'yiladigan talablar bilan cheklanishi mumkin.

Byudjet mablag'larini oluvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish bilan shug'ullanuvchi "O'zASBO" KD bilan ishlash huquqiga ega xodimlarning *vazifalari* quyidagilardan iborat:

- byudjetdan mablag' oluvchilarning shaxsiy hisobvaraqlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha operatsiyalarni avtomatlashtirilgan tarzda yuritish bilan bog'liq zarur ma'lumotlarni kiritish;
- buxgalteriya hisobi bo'yicha birlamchi hujjatlarni tayyorlash va shakllantirish;
- buxgalteriya hisobining birlamchi registrlarini, byudjetdan mablag' oluvchining joriy va davriy hisobotlarini shakllantirish;
- turdosh dasturiy mahsulotlar ("G'aznachilik" KD) bilan avtomatlashtirilgan ma'lumot almashinuvi;
- moliyaviy axborotning yagona ma'lumotlar bazasi bilan avtomatlashtirilgan ma'lumot almashinuvi;
- qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa operatsiyalar.

Buxgalteriya hisobini yuritish bo'yicha barcha operatsiyalar me'yoriy-huquqiy hujjatlar talablaridan kelib chiqilgan holda avtomatlashtirilgan.

Yuqori turuvchi tashkilot tomonidan buxgalteriya hisobining yuritilishi quyidagi hajmda olib boriladi:

- buxgalteriya hisobi bo'yicha operatsiyalarni byudjetdan mablag' oluvchining shaxsiy hisobraqamida avtomatlashtirilgan tarzda yuritish bilan bog'liq zarur ma'lumotlarni kiritish;

- buxgalteriya hisobi bo'yicha birlamchi hujjatlarni tayyorlash va shakllantirish;

- byudjet mablag'larini tasarruf etuvchining yig'ma xarajatlar smetasi buxgalteriya hisobini yuritish bo'yicha hujjatlar aylanmasini shakllantirish bo'yicha operatsiyalarni bajarish;

- xarajatlar smetalarini taqsimlash va ularning idoraviy mansubdagi byudjet tashkilotlari tomonidan ijro etilishi hujjatlarini shakllantirish bo'yicha operatsiyalarni bajarish;

- Moliya vazirligi bilan birgalikda elektron ko'rinishdagi avtomatlashtirilgan hujjatlar aylanmasi bo'yicha operatsiyalarni bajarish;

- buxgalteriya hisobi birlamchi registrlarini, byudjet mablag'larini oluvchining joriy va davriy hisobotlarini shakllantirish;

- turdosh dasturiy mahsulotlar (“G'aznachilik” KD) bilan avtomatlashtirilgan ma'lumotlar almashinuvi;

- moliyaviy axborotning yagona ma'lumotlar bazasi bilan avtomatlashtirilgan ma'lumotlar bazasi;

- qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa operatsiyalar.

Byudjet mablag'larini oluvchilarning FES xodimlari tomonidan buxgalteriya hisobini yuritish va buxgalteriya hisobi bo'yicha hisobotlarni chiqarish bilan bog'liq operatsiyalarning, shuningdek ma'lumotlar bazasining ma'murlanishi Moliya vazirligi axborot-hisoblash markazi xodimi – bosh administrator tomonidan nazorat qilinadi, bu xodim foydalanuvchilar rollarini belgilaydi, ularga login va boshlang'ich parolni beradi, barcha zarur ma'lumotnomalarni (Moliya

vazirligining davlat byudjeti bosh boshqarmasi bilan kelishgan holda), shu jumladan buxgalteriya hisobi registrlari va tegishli hisobotlar registrlarini boshqaradi.

4. O'zbekiston Respublikasida G'aznachilik tizimi taraqqiyoti istiqbollari

Mamlakatimizda byudjet siyosatini takomillashtirishga qaratilgan faol ishlar olib borilmoqda, bu ishlar ajratilayotgan mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish hisobiga byudjet tashkilotlarini moliyalashtirishni qisqartirishga yordam beradi. Mazkur vazifa dolzarb ahamiyatga ega. Ilgari respublikamiz hududida amalda bo'lgan byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish tizimi alohida hollarda byudjet mablag'larining ortiqcha sarflanishiga olib kelardi. Davlat byudjetining g'azna ijrosi joriy etilishi munosabati bilan hamda byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida "Byudjet tashkilotlarining pasportizatsiyasi" dasturiy majmuasini ishlab chiqish loyihasining amalga oshirilishi boshlandi. Ushbu loyiha byudjet tashkilotlari pasportlarining markazlashtirilgan tarzda saqlanishini ta'minlaydi, shuningdek byudjet tashkilotlarining haqiqiy ahvolini qiyoslash va monitoring qilish imkonini beradi. *Byudjet tashkiloti pasporti* rasmiy hujjat bo'lib, unda tashkilot bo'yicha umumiy ma'lumotlar, uning energetik ob'ektlari, yonilg'i-energetik resurslar va suv iste'moli hajmlari, resurslardan foydalanish ko'rsatkichlari, shuningdek tashkilot balansida turgan binolar bo'yicha ma'lumotlar mavjud.

Byudjet tashkilotining pasporti – bu byudjet muassasasining hisobot shakli bo'lib, uning hisobot berish paytidagi holatini va unga sifatli byudjet xizmatlarini ko'rsatish imkoniyatlarini aks ettiradi.

Byudjet tashkilotlari pasportizatsiyasining maqsadi quyidagilar:

- muassasalar va tashkilotlarga ajratilgan byudjet mablag'laridan samarali va oqilona foydalanish;
- muassasalar, tashkilotlarning ular asosiy funksiyalarini bajarish uchun zarur asosiy fondlar bilan ta'minlanganlik darajasini aniqlash;

– energetik xo'jaliklarning ob'ektiv ehtiyojlaridan va byudjetdan moliyalashtirish imkoniyatlaridan kelib chiqib tashkilotlar uchun yonilg'i-energetik resurslar va suv iste'moli limitlarini hisoblab chiqish.

Byudjet tashkilotlari rahbarlari 3 oyda kamida 1 marta moliya organlariga pasportlarni tuzish uchun ma'lumotlarni taqdim etishlari kerak. O'z navbatida, byudjet tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar belgilangan maxsus shaklda "O'zASBO" KDga ilova qilinadigan "Byudjet tashkilotlari pasportizatsiyasi" dasturiy kompleksiga kiritiladi. Taqdim etilgan ma'lumotlarni tekshirishni moliya organlari amalga oshiradi.

Pasportizatsiya maqsadlaridan bittasi tashkilotlar uchun yonilg'i-energetika resurslari va suvdan foydalanganlik uchun to'lovlar limitlarini hisoblab chiqishdir. Limitlar tashkilot ob'ektlari tomonidan resurslarning iste'mol qilinishining solishtirma ko'rsatkichlaridan kelib chiqib hisoblanadi.

Masalan, biror i ob'ekti uchun resurs iste'mol qilinishining solishtirma ko'rsatkichi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$r_i = W_i / (F_i * t_i),$$

bu erda, W_i — kuzatilayotgan t_i davrida ob'ekt tomonidan iste'mol qilingan resurs hajmi ; F_i — ob'ekt tomonidan resurs iste'molini me'yorlashda qo'llaniladigan bazaviy ekspluatatsion ko'rsatkich.

Resursni iste'mol qilishning solishtirma ko'rsatkichi tashkilot ob'ektining energetik sig'imini xarakterlaydi. Bu ko'rsatkichning pasayishi ob'ektning energetik sig'imi pasayib, uning energetik samaradorligi oshayotganidan dalolat beradi. Energetik pasport solishtirma ko'rsatkichlarining barcha qiymatlarini hisoblangan, haqiqiy va bazaviy ko'rsatkichlarga ajratish mumkin. Solishtirma ko'rsatkichlarning hisoblangan qiymatlari texnik loyihalar, davlat boshqaruv idoralari qarorlari, energiya ta'minoti, suv ta'minoti va suv chiqarish haqida shartnomalar shartlari asosida aniqlanadi. Tijorat hisobi va energetik tekshiruvlar ko'rsatkichlari asosida olingan solishtirma ko'rsatkichlar qiymatlari haqiqiy qiymatlardir. Solishtirma ko'rsatkichlarning bazaviy qiymatlari tashkilotlar tomonidan bazaviy iste'mol hajmlarini hisoblash uchun qo'llaniladi. Byudjet

tashkilotlari faqat ayrim hisoblangan va haqiqiy ko'rsatkichlar haqida ma'lumotlarni beradilar. Taqdim etiladigan ma'lumotlar asosida pasport doirasida qolgan hisoblangan va haqiqiy ko'rsatkichlar bo'yicha hisob-kitoblar amalga oshiriladi.

Yonilg'i-energetika resurslari va suv iste'molining bazaviy qiymatlari quyidagi qoidalardan kelib chiqib aniqlanadi:

1) umumiy holda solishtirma ko'rsatkichning bazaviy qiymati haqiqiy qiymatga teng deb qabul qilinadi;

2) agar solishtirma ko'rsatkichning haqiqiy qiymati ob'ekt uchun hisoblangan qiymatdan yuqori bo'lsa, solishtirma ko'rsatkichning bazaviy qiymati hisoblangan qiymatga teng deb qabul qilinadi;

3) solishtirma ko'rsatkichning haqiqiy qiymatlari bo'lmaganda, bazaviy qiymat sifatida hisoblangan qiymat qabul qilinadi.

IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET JARAYONINI TASHKIL ETISH

Mavzuni mustahkamlash uchun nazorat savollari

1. Byudjetjarayonining mazmuni, zarurligi va ahamiyatini tushuntirib bering.
2. Byudjetjarayonining turlari qanday?
3. Byudjetdaromadlarini turli belgilariga ko'ra guruhlash sabablarini tushuntirib bering?
4. Byudjetxarajatlarini tasniflash turlarini tushuntirib bering?
5. Byudjetjarayonining bosqichlarini guruhlang.

Mavzu yuzasidan topshiriqlar

1. Byudjettasnifi turlarini aks ettiruvchi klaster tuzing va tushuntirib bering.
2. Byudjettasnifini takomillashtirish zarurligini ifodalovchi omillar ro'yxatini tuzing va izohlab bering.

3. Axborot ma'lumotlari asosida O'zbekiston Respublikasi budjet tasnifini xorijiy davlatlar budjet tasniflari bilan qiyoslang va qisqacha xulosa yozing.

1-guruh uchun topshiriq

Byudjet tizimini boshqarish to'g'risida tushuncha. Boshqarish sub'ektlari, ularning guruhlanishi, asosiy vazifalari.

1. Byudjet tizimini boshqarish zarurligi nimada?
2. Byudjet tizimini boshqarishda davlatning roli qanday?
3. Byudjet tizimini boshqarish sub'ektlariga qaysi organlar kiradi?
4. Byudjet tizimini boshqarishga ma'sul organlarning asosiy vazifalari?

2-guruh uchun topshiriq

Markaziy va mahalliy davlat hokimiyati organlarining budjet tizimini boshqarish sohasidagi vakolatlari. Ijroiya hokimiyat organlarining budjet tizimini boshqarishdagi ishtiroki.

1. Byudjet tizimini boshqarishda davlat hokimiyati organlarining ishtiroki, ma'sulligi va vakolatlarining xuquqiy asoslari?
2. Joylarda ijroiya hokimiyat organlarining budjet vakolati va mustaqilligi shartlari va mezonlari qanday?
3. Byudjetistiqbolini belgilash, budjetlararo munosabatlarni muvofiqlashtirishda markaziy va mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatida qanday muammolar mavjud va ularni hal etish yo'llari qanday?

2-MAVZU: BYUDJET TIZIMI BYUDJETLARIDA G'AZNACHILIK IJROSINI TASHKIL ETISH

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Yagona g'azna hisobraqamida daromadlarni kirim qilish va xarajatlarni to'lash tartibini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va ularni izohlovchi xulosa yozing.
2. Respublika va hududiy g'azna hisobraqamlaridan yagona g'azna hisobraqamiga o'tish davrida amalga oshirilgan tadbirlar va qabul qilingan me'yoriy hujjatlar sharhini keltiring.
3. Davlat byudjeti yagona g'azna hisobraqamini yuritishning jahon tajribalarini o'rganing va xulosalaringizni mustaqil ta'lim daftaringizda aks ettiring.

Test savollari

1. Yagona g'azna hisobvarag'iga kiritilgan byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari qaerda aks ettiriladi?

- A. Byudjet tashkilotlarining daromadlarida
- B. Davlat byudjetining g'azna ijrosi bo'yicha hisobotlarida
- C. Byudjet tashkilotlari xarajatlar smetalarida
- D. Byudjet tashkilotlarining hisobvaraqlarida

2. Yagona g'azna hisobvarag'iga kiritilgan davlat byudjetiga to'lanadigan soliqlar, yig'implar va boshqa majburiy to'lovlar qaerda aks ettiriladi?

- A. Respublika byudjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, mahalliy byudjetlar, davlat maqsadli jamg'armalari daromadlarida
- B. Byudjet tashkilotlari xarajatlar smetalarida
- C. Davlat byudjetining g'azna ijrosi bo'yicha hisobotlarida
- D. Respublika byudjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, mahalliy byudjetlar, davlat maqsadli jamg'armalari xarajatlarida

3. G'aznachilik qaerda yagona g'azna hisobvaraqdan tashqari boshqa bank hisobvaraqlari ochish huquqiga ega?

- A. Boshqa banklarda
- B. Hech qaerda
- C. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida
- D. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida va tijorat banklarida

4. Yagona g'azna hisobvarag'i belgilangan tartibda G'aznachilik tomonidan qaerda ochiladi?

- A. Tijorat banklarida
- B. Federal rezerv tizimida
- C. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankida
- D. Moliya vazirligi G'aznachiligida

5. Yagona g'azna hisobvarag'idan kimlarning xarajatlari to'lanadi?

A. Davlat byudjetida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning xarajatlari, davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari

B. Davlat maqsadli jamg'armalarining xarajatlari

C. Davlat byudjetida mablag'lar nazarda tutilgan jismoniy shaxslarning xarajatlari

D. Davlat byudjetida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik shaxslarning xarajatlari

6. Yagona g'azna hisobvarag'iga qaysi mablag'lar kiritiladi?

A. Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari

B. Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamgarmalari mablag'lari

C. Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamgarmalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari

D. Tashkilotlarning o'z mablag'lari

7. Yagona g'azna hisobvarag'i qanday hisobvaraqlar hisoblanadi?

A. Shaxsiy hisobvaraqlar

B. G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisobvarag'i

C. Hududiy moliya bo'linmalari tomonidan boshqariladigan hisobvaraqlar

D. Tashkilotlarning shaxsiy hisobvarag'i

8. Ortiqcha to'langan soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar summalari G'aznachilik tomonidan qaysi hisobdan qaytariladi?

A. Shaxsiy hisobvaraqlardan

B. Yagona g'azna hisobvarag'idan yoki G'aznachilikning boshqa bank hisobvaraqlaridan

C. Tashkilotlarning shaxsiy hisobvarag'idan

D. Byudjet tashkilotlarining hisobvarag'idan

9. Amaldagi qonunchilikka asosan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan byudjet tashkilotlari o'rtasidagi shartnomalar qaysi me'yoriy hujjat bilan tartibga solinadi?

A) O'zbekiston Respublikasi "Byudjet tizimi to'g'risida"gi Qonuni bilan.

B) O'zbekiston Respublikasi "Davlat byudjeti g'azna ijrosi to'g'risida"gi Qonuni bilan.

V) Moliya organlarida byudjetdan mablag' oluvchilar bilan tovar (ishlar, xizmatlar) etkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazish va ularning xarajatlari to'lovini nazorat qilish tartibi xaqida VAQTINChALIK NIZOM

G) to'g'ri javob keltirilmagan.

10. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq byudjet qonunchiligini buzgan shaxslarga nisbatan qanday chora-tadbirlar qo'llaniladi?

A) Byudjet tashkilotlari rahbarlari ma'muriy jazoga tortiladi.

B) Noto'g'ri ishlatilgan mablag'lar olib qo'yiladi va shtraflar va penyalar belgilanadi.

V) Kredit tashkilotlarida g'aznachilik schetlari bilan qilinadigan operatsiyalar to'xtatib qo'yiladi.

G) Barchasi to'g'ri.

3-MAVZU: MOLIYA ORGANLARIDA BYUDJET NAZORATINI TASHKIL ETILISHI

Quyidagi iboralarni e'tibor bilan o'qib, ha yoki yo'q javobini ezing va jadvalni to'ldiring. Beshinchi va o'ninchi iboralarni ilmiy izohlab bering.

№	TASDIQLASH UCHUN FIKRLAR	HA	YO'Q
1.	"Byudjet nazorati" fani va "Davlat byudjeti" fani bir-biri bilan uzviy bog'langan.		
2.	Bir moliya yilida byudjet tashkiloti byudjetdan mablag' oluvchi bo'la oladi.		
3	Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tumanlar va shaharlar hokimliklarining moliya bo'limlari ijtimoiy nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam tayinlanishi hamda o'z vaqtida to'lanishi ustidan davlat moliyaviy nazoratini amalga oshiradi.		
4	G'aznachilik tizimi organlari davlat moliyaviy nazorati organlari bilan yakuniy nazoratni amalga oshiradi.		

5	Kapital qurilish ob'ektlari bo'yicha xarajatlarning smetalari buyurtmachi tomonidan tasdiqlangan qurilishlarning sub'ektlarning soni asosida tuziladi.		
6	Xarajatlar smetalari va shtat jadvallari ro'yxatdan o'tkazishdan oldin moliya organlari shtat jadvalida nazarda tutilgan lavozimlar nomlarining va xodimlar sonining, mehnatga haq to'lash razryadlarining, bazaviy miqdorlarining belgilangan normativlarga muvofiqligini tekshiradi.		
7	Xarajatlar smetasi va shtat jadvallari, jamlanma xarajatlar smetasi va jamlanma shtat jadvallari ro'yxatdan o'tkazishdan oldin moliya organlari talabalarning fanlardan olgan baholari, xarajatlar smetasida tasdiqlangan stipendiyalar uchun xarajatlar summasining xarajatlar smetasiga doir hisob-kitoblarga muvofiqligini nazorat qiladi.		
8	Davlat maqsadli jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalari tasdiqlash joriy yilning 31 martidan kechiktirmay amalga oshiriladi.		
9	Yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan, boshqa tashkilotning tuzilmaviy bo'linmasi bo'lgan tuzilmalarga alohida ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi beriladi.		
10	Byudjet tashkilotining shtat jadvali 1 yanvar holatiga ko'ra mazkur tashkilot uchun belgilangan mehnatga haq to'lash shartlariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan shakl bo'yicha tuziladi.		

4-MAVZU: BYUDJET TASHKILOTLARIDA SMETA-SHTAT INTIZOMI ASOSIDA XARAJATLAR SMETASINI NAZORAT QILISH

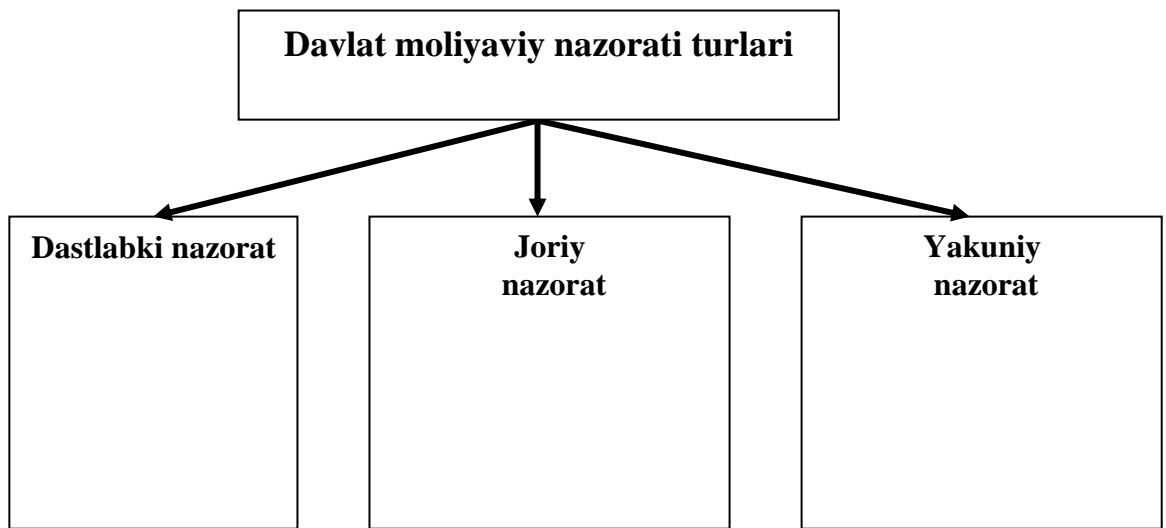
Mustaqil ta'limga oid topshiriq. “Moliya va g'aznachilik organlarida xarajatlar smetasini nazorat qilish” mavzusida Esse yozing.

Esse – taklif qilingan mavzuda 1000 dan 5000 tagacha so'z hajmida yoki besh minutlik insho yozish.

Esse – bu muallifning shaxsiy nuqtai nazarini yozma ravishda erkin ifoda etish shakli, aniq mavzu bo'yicha umumiy yoki dastlabki fikr-mulohazalarinigizni o'z ichiga oladi.

Esse – o'rganilayotgan mavzu bo'yicha olingan bilimlarni umumlashtirish, mushohada qilish maqsadida mustaqil ta'limda ishlatiladi.

Mustaqil ta'limga oid topshiriq. Davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish muddatlariga ko'ra guruhlanishi bo'yicha o'z fikr-mulohazalarinigizni yozing. Har bir nazorat turining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati ko'rsatilgan kamida 15 ta slaydlar tayyorlang.

5-MAVZU: G'AZNACHILIKDA DAVLAT XARIDINI TASHKIL ETISH

Kategoriyalarni tavsiflashni o'tkazish qoidasi

Pinbord texnikasi (inglizchadan: pin – mahkamlash, board- doska ma'nosini bildiradi) muammoni hal qilishga oid fikrlarni tizimlashtirish va guruhlashni amalga oshirishga, kollektiv tarzda yagona yoki qarama-qarshi pozitsiyani shakllantirishga imkon beradi. Pinbord

1.O'qituvchi taklif etilgan muammo bo'yicha o'z nuqtai nazarlarini bayon qilishni so'raydi. To'g'ridan-to'g'ri yoki ommaviy aqliy to'fon (mozgovoy shturm) boshlanishini tashkil qiladi.

2.Fikrlarni taklif qiladilar, muhokama qiladilar, baholaydilar va eng optimal fikrni tanlaydilar. Ularning xulosasi (2 so'zdan kam bo'lmasligi kerak) alohida qog'ozlarga yozadilar va doskaga mahkamlaydilar.

3. Guruh sardorlari doskaga chiqadilar, maslahatlashadilar va:

- yaqqol xato bo'lgan yoki takrorlanayotgan fikrlarni olib tashlaydilar;
- bahsli bo'lgan fikrlarni oydinlashtiradilar;
- fikrlarni tizimlashtirish mumkin bo'lgan belgilarni aniqlaydilar;
- shu belgilar asosida doskadagi barcha fikrlarni guruhlarga ajratadilar;
- ularning o'zaro munosabatlarini chiziqlar yoki boshqa belgilar yordamida ko'rsatadilar.

Natijada kollektivning yagona yoki qarama-qarshi pozitsiyalari ishlab chiqiladi.

1. Davlat xaridi to'g'risida tushuncha. Uning ob'ektlari va sub'ektlari
2. Davlat xaridlarini amalga oshirishda G'aznachilikning o'rni
3. Davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish
4. G'aznachilik sharoitida davlat xaridini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish
5. Davlat xarajatlarining tasnifi
6. Yagona G'aznachilik Hisobvarag'i likvidligi
7. G'aznachilikning axborot tizimi

8. Byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar
9. Davlat maqsadli jamg'armalari ning ijroiya direktsiyalari;
10. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, viloyatlar hokimliklari va Toshkent shahar hokimligi qoshidagi yagona buyurtmachi xizmati

6-MAVZU: O'ZBEKISTONDA G'AZNACHILIK TIZIMI TARAQQIYOTI ISTIQBOLLARI

**Quyidagi iboralarni e'tibor bilan o'qib, uni to'g'ri yoki noto'g'riligini ayting
va jadvalni to'ldiring.**

№	TASDIQLASH	TO'G'RI	NOTO'G'RI
1.	«Davlat Byudjeti ijrosining g'aznachilik tizimi» fani «Davlat moliyasini boshqarish» fani bilan bog'liq		
2.	G'aznachilik –Moliya vazirligi tarkibidagi boshqarma		
3	G'aznachilik organlari boshqarmalar va bulimlarga bulinadi		
4	G'aznachilik organlari maqulliy xokimiyat organlariga bo'ysinadi		
5	2010 yilda davlat maqsadli jamg'armalari g'aznachilik organlari tomonidan boshqarilmoqda		
6	2005 yilda g'aznachilik tizimi faoliyati tajriba sifatida Samarqand viloyatida sinab ko'rildi		
7	Byudjet tashkilotlarining to'lov topshiriknomalari g'aznachilik organlarida besh kunda ko'rib chiqiladi		
8	G'aznachilik mahsulotlar etkazib beruvchilar bilan shartnomalar tuzadi.		
9	O'zbekiston Respublikasida tashqi auidit Moliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi		
10	Moliyaviy nazorat - dastlabki, joriy, yakuniy nazorat g'aznachilik organlari tomonidan amalga oshiriladi		
11	Davlat Byudjeti ijrosi ikki usulda amalga oshiriladi.		
12	G'aznachilik organlari davlat Byudjeti loyihasini tuzadi		
13	O'zbekiston Respublikasida uzoq muddatli Byudjet qabul kilindi		

14	Ichki nazorat g'aznachilik organlari tomonidan amalga oshiriladi		
15	Davlat Byudjeti taqchiligini moliyalashtirish uchun tashkaridan va ichkaridan mablag jalb kilinadi		
16	Xarajatlar smetasi o'ttiz kunda moliya organlarida ro'yxatdan utkaziladi.		
17	G'aznachilik, moliya va soliq organlari o'rtasida xujjatlar elektron ko'rinishda aylanadi.		
18	G'aznachilik davlat Byudjeti tugrisidagi xisobotni vazirlar maxkamasiga takdim etadi		
19	O'zbekiston Respublikasida besh xil Byudjet xarajatlari tasnifi mavjud		
20	G'aznachilik davlat xardini amalga oshiradi		

Ichki nazorat va audit tizimining maksadi, vazifalari va takomillashtirish shartlarini davom ettiring

Maqsadi	Vazifalari	Shartlari
Me'yoriy-qonuniy hujjatlarga rioya qilishni ta'minlash		Faoliyatni ma'muriy reglamentatsiya qilinadigan va boshqa hujjatlarni ishlab chiqish va amalga oshirish
Faoliyat samaradorligini oshirish	Amalga oshirilayotgan operatsiyalar va jarayonlarni samaradorligini, ishlatilayotgan moliyaviy va nomoliyaviy resurslarni aniqlash	Natijalar bo'yicha boshqarish tamoyillari va mexanizmlarini yaratish
Davlat funktsiyalari bajarilishining sifatini oshirish	Amalga oshirilayotgan operatsiyalar va jarayonlarni maqsadga muvofiqligini aniqlash,	Ichki nazorat va auditni axborot bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish
	Operatsiyalarni amalga oshirish va ularning hisobotda ifodalanilishiga, operatsiyalar va jarayonlarni boshqarish tartibiga, ma'muriy reglamentga, faoliyatni ma'muriy reglamentatsiya qilinadigan va boshqa hujjatlarga rioya qilinishini ichki nazorat qilish va audit o'tkazish	Ichki nazorat va audit tizimini zarur resurslar, jumladan, (mehnat resurslari) kadrlar bilan ta'minlash
	Faoliyat ko'rsatkichlari bilan xaqiqiy qo'rsatkichlar o'rtasidagi	Ichki nazorat mexanizmi va auditni

	farqlarni tahlilini amalga oshirish, xato qilish sabablarini o'rganish, xatolar bo'yicha ularni ogohlantirish chora-tadbirlari to'g'risida takliflar berish	takomillashtirish
	Qonun hujjatlari, me'yoriy – huquqiy aktlarga rioya qilish, davlat funktsiyalari bajarilishi, davlatning moliyaviy va nomoliyaviy resurslarini ishlatilishining samaradorligi to'g'risidagi ob'ektiv ma'lumotlarni taqdim etish	Halqaro amaliyotdan o'tgan tajribalar va tendentsiyalarni yoyish.

V. KEYSLAR BANKI

1-MAVZU: O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET JARAYONINI TASHKIL ETISH

MAVZU BO‘YICHA KONTSEPTUAL JADVAL TUZING

Byudjet tizimi tasniflarini ikki va undan ortiq jihatlari bo‘yicha taqqoslang.
Byudjet tasnifi bo‘yicha tizimli fikrlash, ma‘lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko‘nikmalarini shakllantiring.

Kontseptual jadvalni tuzish qoidasi:

Taqqoslanadiganlarni aniqlang, olib boriladigan taqqoslanishlar bo‘yicha byudjet tasniflarining xususiyatlarga ko‘ra ajrating.

Alohida yoki kichik guruhlarda kontseptual jadvalni to‘ldiring.

- *Uzunlik bo‘yicha* byudjet tasnifi turlari, manbalarini taqqoslanadigan (fikir, nazariyalar) joylashtiriladi;

- *Yotig‘i bo‘yicha* byudjetning tasniflanishi taqqoslanish bo‘yicha olib boriladigan turli tavsiflar yoziladi.

Ish natijalarining taqdimoti.

Byudjet tasnifining guruhlanishi	Tasniflanishning xususiyatlari		
	tamoyillari	turlari	manbalari
Byudjet daromadlari tasnif			
Byudjet xarajatlari tasnifi			
Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi			

2-MAVZU: BYUDJET TIZIMI BYUDJETLARIDA G‘AZNACHILIK IJROSINI TASHKIL ETISH

"Sinkveyn" (5 qator) texnikasi

Maqsad - kategoriyaga xarakteristika berish

Sinkveyn sxemasi:

1-qator - tushuncha;

2-qator - tushunchani tavsiflovchi 2 sifat;

3-qator - ushbu tushuncha vazifalari to‘g‘risidagi 3 ta fe‘l;

4-qator - ushbu tushuncha mohiyati to‘g‘risidagi 4 so‘zdan iborat so‘z birikmasi;

5-qator - ushbu tushuncha sinonimi.

Blits-so'rov uchun savollar

1. Byudjet ijrosida g'aznachilik tizimining zaruriyati nimada?
2. G'aznachilikning xususiyatlaridan qaysi biri asosiy hisoblanadi?
3. Davlat moliyasining soha va bo'g'inlari qaysilar?
4. Byudjet ijrosi necha turga bo'linadi?
5. Byudjet jarayoni va byudjet ijrosi o'rtasida qanday bog'liqlik bor?
6. G'aznachilikning huquqiy asosini nimalar tashkil etadi?

Amaliy mashg'ulotda ishlash tartibi va reglament

1. Guruhda ishlash va prezentatsiyani yozish - 20 minut.
2. Ishning natijalarini taqdimot etish - 5 minut.
3. Jamoa bo'lib muhokama qilish va guruhni baholash - 5 minut.

Guruh bilan ishlash qoidalari

Guruh a'zolarining har biri

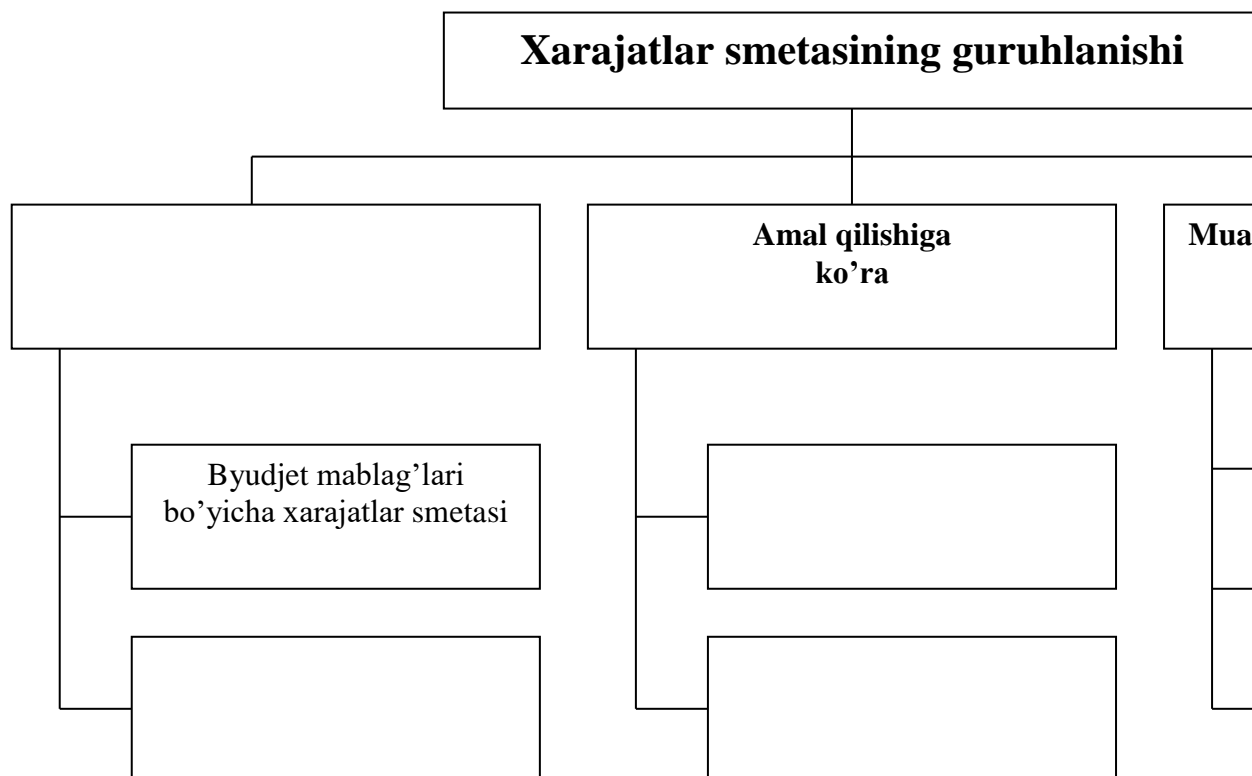
- o'z sheriklarining fikrlarini xurmat qilishlari lozim;
- berilgan topshiriqlar bo'yicha faol, hamkorlikda va mas'uliyat bilan ishlashlari lozim;
- o'zlariga yordam kerak bo'lganda so'rashlari

Baholash ko'rsatkichlari va mezonlari (ball)

Baholash ko'rsatkichlari va mezonlari (ballarda)	Guruhlar		
	1	2	3
1-topshiriq (0,3)			
2-topshiriq:			
mavzuga mos kelishi, ko'rgazmalilik (0,8);			
- mantiqiylik, aniqlik (0,5);			
3-topshiriq (0,5)			
4-topshiriq:			
xulosalarni aniq shakllantirilganligi (0,5);			
Reglament (0,2)			
Nazorat savollariga to'g'ri javob uchun (0,1)			
Boshqalar tomonidan to'ldirilganligi uchun (0,1)			
Jami (3,0)			

3-MAVZU: MOLIYA ORGANLARIDA BYUDJET NAZORATINI TASHKIL ETILISHI

Byudjet nazoratini amalga oshirishda xarajatlar smetasining guruhlanishini ko'rsating va jadvalni to'ldiring. Mustaqil fikr-mulohazalaringizni ifoda eting. Xarajatlar smetasining turlari bo'yicha slaydlar tayyorlang. Mazkur slaydlarni amaliy mashg'ulot darsida namoyish qiling.

4-MAVZU: BYUDJET TASHKILOTLARIDA SMETA-SHTAT INTIZOMI ASOSIDA XARAJATLAR SMETASINI NAZORAT QILISH

Quyidagi jadvalni to'ldiring va ustunlarda berilgan savollarga yozma ravishda mustaqil fikr-mulohazalaringizni bildiring.

Smeta-shtat intizomini buzish	Byudjet intizomini buzish	Byudjet hisobini va moliyaviy hisobotni yuritish tartibini buzish	Byudjet so'rovini, ro'yxatdan o'tkazish uchun xarajatlar smetalarini va shtat jadvallarini, shuningdek moliyaviy hisobotni taqdim etish tartibini buzish	O'zbekiston Respublikasiga beg'araz yordam doirasida kelib tushgan tovarlardan foydalanish tartibini buzish	Byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik
.....

5-MAVZU: G'AZNACHILIKDA DAVLAT XARIDINI TASHKIL ETISH

Mustaqil o'rganish uchun topshiriqlar

1. Davlat xaridining mazmuni, iqtisodiyot taraqqiyoti uchun ahamiyatini tavsiflovchi taqdimot tayyorlang

2. Moliya vazirligi G'aznachiligi Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat Komissiyasining ishchi organi etib belgilanish sabablarini me'yoriy hujjatlar asosida tushuntiring.

3. Davlat xaridlariga kichik biznes sub'ektlarini ustuvor darajada jalb qilish mexanizmi haqida esse yozing

4. Davlat xaridlari tizimini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazani aks ettiruvchi taqdimot tayyorlang va mazmunini yoritib bering.

5. Elektron auksion savdolarida qatnashish tartibini aks ettiruvchi chizma tayyorlang va izohlab bering.

6. Horijiy davlatlarda davlat xaridlarini tashkil etish amaliyotini o'rganing va bu haqda mustaqil ta'lim majmuini yarating.

Test savollari

1. Elektron savdolar asosida xarid qilishda byudjet tashkiloti kimga murojat qiladi?

- A. brokerga
- B. g'aznachilikka
- C. sotuvchiga
- D. ta'minotchiga

2. G'aznachilikda axborot-tahlil bo'limi nimalarni amalga oshiradi?

- A. davlat xaridining axborot bazasini yaratish va doimiy yangilash
- B. Yuridik majburiyatlarni ro'yxatga olish
- C. Shartnomalarni ro'yxatga olish
- D. davlat xaridining axborot bazasini yaratish

3. Birjada akkreditatsiya tartib-qoidasidan o'tgan hamda buyurtmachilar va etkazib beruvchilarga topshiriq shartnomasi asosida ularning elektron auksion savdolarida qatnashishini ta'minlashga doir professional xizmatlar ko'rsatadigan yuridik shaxs:

- A. agent
- B. buyurtmachi
- C. etkazib beruvchi
- D. hisob-kitob-kliring palatasi

4. Elektron auksion savdolarida tovar (ishlar, xizmatlar)ni xarid qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs:

- A. buyurtmachi
- B. agent
- C. etkazib beruvchi
- D. hisob-kitob-kliring palatasi

5. Taklif etilgan shartlarda o'zining elektron auksion savdolarida qatnashish va savdolarida g'olib chiqqan taqdirda tovar (ishlar, xizmatlar)ni etkazib berish niyatini bildirgan xo'jalik yurituvchi sub'ekt (shu jumladan yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkor):

- A. etkazib beruvchi
- B. agent
- C. buyurtmachi
- D. hisob-kitob-kliring palatasi

6. Birjaning buyurtmachilar va etkazib beruvchilarning avans to'lovlarini deponentga qo'yish va hisobga olish yo'li bilan kontraktlar bo'yicha majburiyatlarni bajarishga qodir bo'lgan buyurtmachilar va etkazib beruvchilarni elektron auksion savdolarga qo'yishni ta'minlaydigan tarkibiy bo'linma:

- A. hisob-kitob-kliring palatasi
- B. agent
- C. buyurtmachi
- D. etkazib beruvchi

7. Maxsus axborot portalidagi individual sahifa, uning vositasida savdolarida qatnashish uchun zarur axborotdan foydalanish ta'minlanadi:

- A. personal kabinet
- B. tuzilgan kontraktlar reestri
- C. kontrakt
- D. elektron tizim

8. Buyurtmachi elektron savdolarida qatnashish uchun maxsus axborot portaliga qanday tartibda e'lon joylashtiradi?

- A. mustaqil ravishda yoki agent orqali
- B. mustaqil ravishda
- C. agent orqali
- D. muntazam ravishda oyma-oy

9. Elektron savdolari o'tkazish to'g'risidagi e'lon savdolarining g'olibini - etkazib beruvchini aniqlash sanasidan kamida necha kun oldin joylashtirilishi shart?

- A.30 kun
- B.28 kun
- C.25 kun
- D.40 kun

10. Elektron savdolarida qancha etkazib beruvchi qatnashsa, savdolar bo'lib o'tgan deb hisoblanadi?

- A.kamida ikki nafar
- B.kamida uch nafar
- C.kamida bir nafar
- D.kamida besh nafar

11. Agar elektron savdolarida ikki nafardan kam etkazib beruvchi qatnashsa, savdolar g'olibi aniqlanmaydi va savdolar necha kunga uzaytiriladi:

- A.10 kunga
- B.15 kunga
- C.20 kunga
- D.25 kunga

12. Davlat xaridlari bo'yicha Hukumat komissiyasining ishchi organi:

- A.O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi
- B.O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- C.Hisob-kitob-kliring palatasi
- D.Birja

**6-MAVZU: O'ZBEKISTONDA G'AZNACHILIK TIZIMI
TARAQQIYOTI ISTIQBOLLARI**

T-jadval

+ (ha)	- (yo'q)

Muhokama uchun savollar

1. G'aznachilik sharoitida byudjetni boshqarish chora-tadbirlarini takomillashtirishning iqtisodiy mazmuni nimada?
2. Byudjet tashkilotlari xarajatlar to'lovini amalga oshirish istiqbollari nimalarda namoyon bo'ladi?
3. G'aznachilikda byudjet daromadlari ijrosini tashkil etishning xususiyatlari nimada?
4. G'aznachilikda byudjet xarajatarining to'lovi nimasi bilan farq qiladi?
5. Byudjet munosabatlarini tartibga solishda g'aznachilikda shartnomalarining roli qanday?
6. G'aznachilikda moliyaviy majburiyatlarni vaqtida bajarishning ahamiyati qanday?

Test variantlari

1. Gaznachilik boshkarmasi shartnomadagi .. maxsulot narxi, soni, shartnomaning amal qilish muddati, rekvizitlari va tuzilgan shartnomaga asosan tulanishi lozim bulgan summa byudjetdan mablag oluvchining xarajatlar smetasida kuzda tutilgan rejalashtirilgan byudjet mablaglariga mosligini tekshiradi.

- A) Uch kun ichida.
- B) Ikki kun ichida.
- V) Besh kun ichida.
- G) O'n kun ichida.

2. Byudjetdan mablag oluvchilar moliya organlarida utkazilgan shartnomalar buyicha etkazib beriladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarajatlarini xamda bunak tulovlarni tulash uchun ertangi kun tuloviga bir kun oldin etkazib, byudjetdan mablag oluvchi va etkazib beruvchiga bitta bank muassasasi tomonidan xizmat kursatilsa ... urnatilgan tartibda rasmiylashtirilgan tulov topshiriknomalarni gaznachilik boshkarmasiga takdim etadi.

- A) Ikki nusxada.
- B) Uch nusxada.
- V) Besh kun ichida.
- G) To'rt nusxada.

3. Moliyaviy tranzaktsiya deganda .. tushuniladi.

- A) Axborot arxitekturasing elementi
- B) Mablaglarni elektron kurinishdagi xarakati.
- V) Tulov talabnomalarining ketma-ketligi
- G) Barcha javoblar notugri.

4. Byudjetdan mablag oluvchining shaxsiy xisobrakamlarni ochish va yopish tugrisida ma'lumotlar.. ijro kilinadi.

- A) Daromadlar bulimi va xarajatlar bulimi.
- B) Operatsiyalar bulimi va xarajatlar bulimi.
- V) Buxgalteriya., xisob-kitob bulimi.
- G) Barcha javoblar noto'g'ri.

5. Davlat byudjeti xarajatlarini tasnifini kursating

A) Vazifa jixatidan, iktisodiy, tashkiliy.

B) Tashkiliy, iktisodiy, umumiy.

V) Ish xaki, ozik-ovkat, dori-darmon.

G) Ishlab chikarish, noishlab chikarish, aralash.

VI. GLOSSARIY

ATAMANING O'ZBEK TILIDA NOMLANISHI	ATAMANING INGLIZ TILIDA NOMLANISHI	ATAMANING RUS TILIDA NOMLANISHI	ATAMANING MA'NOSI
Byudjet	A budget	Бюджет	Markaziy va mahalliy hokimiyat organlarining faoliyatini ta'minlash uchun pul mablag'lari yig'indisini shakllantirish va ishlatishning shakli
Davlat Byudjeti	A government budget	Государственный бюджет	Davlatning davlat vazifalari va funksiyalarini moliyaviy jihatdan ta'minlash uchun mo'ljallangan markazlashtirilgan pul jamg'arma
Davlat Byudjetining g'azna ijrosi	Treasury execution of the state budget	Казначейское исполнение государственного бюджета	Davlat Byudjetining barcha daromadlarini yagona g'azna hisobraqamiga kiritishdan, shuningdek, davlat Byudjetining xarajatlarini shu hisobraqamdan to'lashdan iborat bo'lgan jarayon
G'aznachilik	A treasury	Казначейство	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tarkibidagi davlat ijroiya organi
Byudjet tizimi	A budget system	Бюджетная система	turli darajadagi Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari yig'indisini, Byudjetlarni tashkil etishni va tuzish prinsiplarini, Byudjet jarayonida ular o'rtasida, shuningdek, Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari o'rtasida vujudga keladigan o'zaro munosabatlarni o'zida ifodalaydi
Yagona g'azna hisobraqami	A Treasury Single Account	Единый Казначейский счет	G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisob raqami bo'lib, bu hisobraqamga Davlat Byudjeti mablag'lari hamda Byudjet tashkilotlarining Byudjetdan tashqari mablag'lari kiritiladi
Byudjet jarayoni	A budget	Бюджетный процесс	Davlat Byudjetining barcha

	process		daromadlarini yagona g'azna hisobraqamiga kiritishdan, shuningdek, davlat Byudjetining xarajatlarini shu hisobraqamdan to'lashdan iborat bo'lgan jarayon
Byudjet tashkiloti	Public sector entity	Бюджетная организация	Zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirish uchun Davlat Byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti hisoblanadi
Davlat Byudjetining kassa ijrosi	Cash execution of state budget	Казначейское исполнение государственного бюджета	Davlat Byudjetining kassa ijrosini tashkil etish, shuningdek, uning davlat daromadlari va harajatlarini hisobga olish O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan birgalikda amalga oshiriladi
Yagona g'azna hisobraqami	A treasury single account	Единый казначейский счет	G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisob raqami bo'lib, bu hisobraqamga Davlat Byudjeti mablag'lari hamda Byudjet tashkilotlarining Byudjetdan tashqari mablag'lari kiritiladi
Byudjet tasnifi	Budget classification	Бюджетная классификация	Davlat Byudjeti tuzilmasiga kiruvchi Byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlashtirishdan iborat
Byudjet tizimi	Budget system	Бюджетная система	Turli darajadagi Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari yig'indisini, Byudjetlarni tashkil etishni va tuzish prinsiplarini, Byudjet jarayonida ular o'rtasida, shuningdek, Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari o'rtasida vujudga

			keladigan o'zaro munosabatlarni o'zida ifodalaydi
Jamlanma Byudjet	Consolidated budget	Консолидационный бюджет	O'zbekiston Respublikasi Byudjet tizimining geografik tuzilishiga muvofiq, turli darajadagi barcha Byudjetlarning yig'indisi
G'aznachilik bo'linmalari	The treasury offices	Подразделения казначейства	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, va Toshkent shahri bo'yicha g'aznachilik boshqarmalari, tumanlar va shaharlar bo'yicha g'aznachilik bo'linmalari
Byudjet majburiyatlarining limiti	Limits of budgetary obligations	Лимит бюджетной ответственности	Byudjet ijrosini amalga oshiruvchi, Byudjet mablag'larini taqsimlovchi va oluvchi organlar uchun aniqlangan va tasdiqlangan Byudjet majburiyatining yig'indisi
G'aznachilikning axborot tizimi	Information system of treasury	Информационная система казначейства	G'aznachilikka yagona axborot tizimi xizmat qiladi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, "Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizmi" deb ataladi
Byudjet tasnifi	Budget classification	Бюджетная классификация	Davlat Byudjeti tuzilmasiga kiruvchi Byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlashtirishdan iborat
Konsepsiya	Conception	Концепция	Ma'lum predmet, hodisa va jarayonlarni tushuntirish uslubi, predmet va boshqalarga qaratilgan bosh g'oya va ularning mohiyatini yoritib beradigan asosiy fikrni yoritishda qo'llaniladi
Byudjet tizimi	A budget system	Бюджетная система	turli darajadagi Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari yig'indisini, Byudjetlarni tashkil etishni va tuzish prinsiplarini, Byudjet

			jarayonida ular o'rtasida, shuningdek, Byudjetlar va Byudjet mablag'lari oluvchilari o'rtasida vujudga keladigan o'zaro munosabatlarni o'zida ifodalaydi
Davlat Byudjeti taqchilligi	A government budget deficit	Дефицит государственного бюджета	Muayyan davrda Davlat Byudjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi
Yagona g'azna hisobraqami	A Treasury Single Account	Единый казначейский счет	G'aznachilik tomonidan boshqariladigan maxsus bank hisob raqami bo'lib, bu hisobraqamga Davlat Byudjeti mablag'lari hamda Byudjet tashkilotlarining Byudjetdan tashqari mab'lag'lari kiritiladi
Markaziy bank	A Central Bank	Центральный Банк	Mamlakatning jami kredit tizimini nazorat qiladi, davlat pul-kredit siyosatini amalga oshiradi, naqd pul va qimmatbaho qog'ozlar emissiyasi bilan shug'ullanadi
Kassali rejalashtirish	Cash planing	Кассовое прогнозирование	G'aznachilik tomonidan daromadlar va harajatlar bo'yicha reja, mablag'larni jalb qilish rejasini tuzish
Byudjet tashkiloti	Budget institution	Бюджетная организация	Zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirish uchun Davlat Byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti hisoblanadi
Byudjetdan ajratiladigan mablag'lar	Funding	Средства выделяемые бюджетом	Davlat Byudjetidan va davlat maqsadli jam g'arm alari Byudjetlaridan Byudjet tashkilotlari hamda Byudjet m ablag'lari oluvchilar uchun nazarda tutiladigan pul mablag'lari
Byudjet so'rovi	A budget request letter	Бюджетный запрос	Kelgusi davr uchun Byudjetdan ajratiladigan mablag'larni olishga bo'lgan ehtiyojni asoslashni nazarda tutuvchi hujjat
Daromadlar va xarajatlar smetasi	Estimate of revenue and expenditure	Смета расходов и доходов	Byudjet tashkilotlari Byudjetdan tashqari jam-g'armalarining tegishli chorak

			yoki moliya yili uchun kutilayotgan tushumlari va xarajatlari aks ettiriladigan hujjat
Byudjet tashkiloti	Budget institution	Бюджетная организация	Zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirish uchun Davlat Byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti hisoblanadi
Byudjetdan ajratiladigan mablag'lar	Funding	Средства выделяемые бюджетом	Davlat Byudjetidan va davlat maqsadli jamg'armalari Byudjetlaridan Byudjet tashkilotlari hamda Byudjet mablag'lari oluvchilar uchun nazarda tutiladigan pul mablag'lari
Byudjet so'rovi	A budget request letter	Бюджетный запрос	Kelgusi davr uchun Byudjetdan ajratiladigan mablag'larni olishga bo'lgan ehtiyojni asoslashni nazarda tutuvchi hujjat
Daromadlar va xarajatlar smetasi	Estimate of revenue and expenditure	Смета расходов и доходов	Byudjet tashkilotlari Byudjetdan tashqari jamg'armalarining tegishli chorak yoki moliya yili uchun kutilayotgan tushumlari va xarajatlari aks ettiriladigan hujjat
Yuridik majburiyat	Legal liability	Юридическая обязанность	Byudjetdan mablag' oluvchilar va ularga mol yetkazib beruvchilar o'rtasidagi shartnoma tegishli tartibda majburiy ravishda G'aznachilikda ro'yxatdan o'tkazilgandan keyin vujudga keladigan, shuningdek, tegishli davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining qarorlari asosida yuzaga keladigan majburiyat
Yuridik shaxs	Legal entity	Юридическое лицо	O'zining ixtiyorida, qaramog'ida, foydalanishda mulkka ega bo'lgan, o'zining majburiyatlarini shu mulk bilan qaytara oladigan, buxgalteriya balansi hamda bankda hisobraqamiga ega bo'lgan shaxs

Xo'jalik shartnomasi	A contract	Контракт	Taraflardan biri shartlashilgan muddatda tadbirkorlik faoliyati sohasida tovarlar yetkazib berish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish majburiyatini oladigan, ikkinchi taraf tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni qabul qilib olish va ularning haqini to'lash majburiyatini oladigan kelishuv
Ommaviy shartnoma	A public contract	Массовый контракт	Tashkilot tomonidan tuzilgan hamda uning bunday tashkilot o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra o'ziga murojaat qiladigan har bir shaxsga nisbatan amalga oshirilishi shart bo'lgan tovarlar sotish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish sohasidagi vazifalarni belgilab qo'yadigan shartnoma
Byudjetdan ajratiladigan mablag'lar	Funding	Средства выделяемые бюджетом	Davlat Byudjetidan va davlat maqsadli jamg'armalari Byudjetlaridan Byudjet tashkilotlari hamda Byudjet mablag'lari oluvchilar uchun nazarda tutiladigan pul mablag'lari
Moliyaviy majburiyatlar	A financial liability	Финансовые обязанности	Byudjet tashkilotlarida va Byudjet mablag'lari oluvchilarda ularga pul mablag'larini o'tkazish majburiyatini yuklovchi hujjatlar, shu jumladan, ijro hujjatlari asosida yuzaga keladigan majburiyatlar
Moliyalashtirishning limiti	A limit of funding	Лимит финансирования	Joriy moliya yili mobaynida ajratiladigan pul mablag'larining chegarasi
Rekvizit	Requisite	Реквизит	Ifoda etiladigan obyektning aniq belgilarini ko'rsatadigan hujjatning ajralmas elementi
Schyot-faktura	Invoice	Счет фактура	Mahsulot (xizmat) yetkazib berilganligi va uning narxini tasdiqlovchi xujjat
Xo'jalik shartnomasi	A contract	Контракт	Taraflardan biri shartlashilgan muddatda tadbirkorlik faoliyati sohasida tovarlar yetkazib berish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish majburiyatini

			oladigan, ikkinchi taraf tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni qabul qilib olish va ularning haqini to'lash majburiyatini oladigan kelishuv
Moliyaviy aktiv	A financial asset	Финансовые активы	Naqd pul mablag'lari, shartnomadan kelib chiqib, boshqa xo'jalik subyektlaridan pul mablag'larini yoki moliyaviy aktivlarni olish va almashtirish huquqi hamda boshqa xo'jalik yurituvchi subyektning ulushli vositalari
Personal kabinet	Personal cabinet	Персональный кабинет	Maxsus axborot portalidagi individual sahifa, uning vositasida savdolarda qatnashish uchun zaruraxborotdan foydalanish ta'minlanadi. Personal kabinet buyurtmachi yoki yetkazib beruvchi (ularning agentlari) uchun tegishli individual loginlar va parollarni qo'llab foydalanishad
G'aznachilikning axborot tizimi	Information system of treasury	Информационная система казначейства	G'aznachilikka yagona axborot tizimi xizmat qiladi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, "Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizmi" deb ataladi
G'aznachilik bo'linmalari	The treasury offices	Подразделения казначейства	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, va Toshkent shahri bo'yicha g'aznachilik boshqarmalari, tumanlar va shaharlar bo'yicha g'aznachilik bo'linmalari
Xarajatlarni moliyalashtirish	The financing cost	Финансирование расходов	Byudjet ijrosi jarayonida xarajatlar ro'yxati va smctasiga kiritiladigan o'zgartirishlarni hisobga olgan holda tegishli yil uchun tasdiqlangan Byudjet parametrlariga hamda Byudjet tashkilotlarining xarajatlar smetalariga muvofiq tuzilgan Byudjet xarajatlarning choraklar bo'yicha taqsimlangan yillik ro'yxatiga binoan amalga oshirish
Byudjet tizimining Byudjetlari	Budgets of the budgetary	Бюджеты бюджетной	Davlat Byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari

	system	системы	Byudjetlari va Byudjet tashkilotlarining Byudjetdan tashqari jamg'armalari
Byudjet tashkiloti	Public sector entity	Бюджетная организация	Zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirish uchun Davlat Byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti hisoblanadi
Jamlanma Byudjet	Consolidated budget	Консолидационный бюджет	O'zbekiston Respublikasi Byudjet tizimining geografik tuzilishiga muvofiq, turli darajadagi barcha Byudjetlarning yig'indisi
Daromadlar va xarajatlar smetasi	Estimate of revenue and expenditure	Смета расходов и доходов	Byudjet tashkilotlari Byudjetdan tashqari jamg'armalarining tegishli chorak yoki moliya yili uchun kutilayotgan tushumlari va xarajatlari aks ettiriladigan hujjat
Byudjet	A budget	Бюджет	Markaziy va mahalliy hokimiyat organlarining faoliyatini ta'minlash uchun pul mablag'lari yig'indisini shakllantirish va ishlatishning shakli
Byudjet daromadlari	Budget revenues	Бюджетные доходы	O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq, beg'araz va qaytarilmaslik sharti bilan Byudjetga tushadigan va O'zbekiston Respublikasining markaziy hamda mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarruf qiladigan pul mablag'laridir
Byudjet tasnifi	Budget classification	Бюджетная классификация	Davlat Byudjeti tuzilmasiga kiruvchi Byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlashtirishdan iborat
Soliqlar	Taxes	Налоги	Davlat yoki mahalliy boshqaruv faoliyatni ta'minlash uchun davlat organlari tomonidan yuridik

			va jismoniy shaxslardan yig'ib olinadigan to'lovlar
Moliyaviy aktiv	A financial assets	Финансовые активы	Naqd pul mablag'lari, shartnomadan kelib chiqib, boshqa xo'jalik subyektlaridan pul mablag'larini olish va almashtirish huquqi hamda boshqa xo'jalik yurituvchi subyektning ulushli vositalari
Byudjetdan tashqari fondlar	Extrabudgetary funds	Внебюджетные фонды	Umumdavlat moliyasining muhim bug'ini bo'lib, ularning faoliyati qat'iy belgilangan, manbalarni tashkil etish yo'llari ko'rsatilgan, pul fondlari bilan foydalanish yullarining tartibi aniqlab berilgan, davlat hukumatining yuqori organlarini tegishli aklari asosida o'z faoliyatini amalga oshiruvchi fondlardir
Byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasi	A pension fund	Внебюджетный пенсионный фонд	Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti, ijtimoiy nafaqalar to'lash, kompensatsiya to'lovlari va boshqa to'lovlar bo'yicha xarajatlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladigan majburiy to'lovlar, badallar, shuningdek, boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi
Respublika yo'l jamg'armasi	The Road Fund	Республиканский дорожный фонд	Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari tarmog'ini rivojlantirish va takomillashtirish dasturlarini (loyihalarini) hamda ularning lozim darajadagi texnik holati va o'tkazish qobiliyatiga erishishga qaratilgan tadbirlarni moliyalashtirish uchun foydalaniladigan majburiy to'lovlardan va boshqa manbalardan tushadigan mablag'larni jamlaydi
Mahalliy soliq va yig'imlar	A 'Local Tax'	Местные налоги	davlat hokimiyatining mahalliy organlari va idoralari daromadiga o'tkaziladigan soliq va yig'imlar. O'zbekiston Respublikasida Mahalliy soliq va yig'imlar va

			yilga mol-mulk solig'i; yer solig'i; reklama solig'i; avtotransport vositalarini olib sotganlik uchun soliq; ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i; savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig'im, shu jumladan, ayrim turlardagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig'implari; yuridik shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ulla-nuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im, avtotransport to'xtash joyidan foydalanganlik uchun yig'im; obodonchilik uchun yig'im va boshqa kiradi
Davlat qarzi	Government debt	Государственный долг	Davlatning aholi, firma, tashkilot, banklar, xorijiy moliya-kredit muassasalari oldidagi qarz majburiyatlari. Davlat o'z daromadlari bilan harajatlarini qoplay olmay qolganda byudjet taqchilligi paydo bo'ladi va u qarz ko'tarish yo'li bilan qoplanadi
Moliyaviy aktiv	A financial asset	Финансовые активы	Naqd pul mablag'lari, shartnomadan kelib chiqib, boshqa xo'jalik subyektlaridan pul mablag'larini yoki moliyaviy aktivlarni olish va almashtirish huquqi hamda boshqa xo'jalik yurituvchi subyektning ulushli vositalari
Davlat Byudjeti taqchilligi	A government budget deficit	Дефицит государственного бюджета	Muayyan davrda Davlat Byudjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi
Davlat Byudjeti profitsiti	A budget surplus	Профицит государственного бюджета	Muayyan davrda Davlat Byudjeti daromadlarining uning xarajatlaridan oshib ketish
Moliyaviy nazorat	Financial control	Финансовый контроль	Byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlarining ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida moliyaviy nazorat obyektlarining buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari va boshqa hujjatlarini o'rganish hamda taqqoslashdir

Davlat xaridi	<u>Public procurement</u>	Государственные закупки	Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarni qisman yoki to'liq davlat mablag'lari evaziga sotib olishdir
Tender	Tender	Тендер	Tovarlar yetkazib berish bo'yicha takliflar tanlashning raqobatbardosh shakli
Byudjet xarajatlari	Government expenditures	Бюджетные расходы	Davlatning o'z funksiyalari va vazifalarini bajarishi bilan bog'liq ravishda vujudga kelgan harajatlardir
Yuridik shaxs	Legal entity	Юридическое лицо	O'zining ixtiyorida, qaramog'ida, foydalanishda mulkka ega bo'lgan, o'zining majburiyatlarini shu mulk bilan qaytara oladigan, buxgalteriya balansi hamda bankda hisobraqamiga ega bo'lgan shaxs
E'lon	Announcement	Объявление	Savdolar muddatlari va talablari to'g'risida buyurtmachi tomonidan maxsus axborot portalida joylashtirilgan ma'lumotlar xabari
Elektron tizim	Electron system	Электронная система	Barcha manfaatdor shaxslar qatnashishi mumkin bo'lgan savdolar o'tkazilishini ta'minlaydigan dasturiytexnik kompleksdan foydalanish vositasida yetkazib beruvchilar o'rtasida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni xarid qilishga buyurtmalarni joylashtirish tizimi
Avtomatlashtirilgan axborot tizimi	Automatic information system	Автоматизированная информационная система	Axborotlarni tezlik bilan qayta ishlash uchun mo'ljallangan iqtisodiy-matematik metodlar, modellar, dasturlar va texnologik vositalar yig'indisidir
G'aznachilikning axborot tizimi	Information system of treasury	Информационная система казначейства	G'aznachilikka yagona axborot tizimi xizmat qiladi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, "Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizimi" deb ataladi
Markaziy bank	A Central Bank	Центральный Банк	Mamlakatning jami kredit tizimini nazorat qiladi, davlat

			pul-kredit siyosatini amalga oshiradi, naqd pul va qimmatbaho qog'ozlar emissiyasi bilan shug'ullanadi
Monitoring	Monitoring	Мониторинг	Fuqarolarga atrof muhitda noxush o'zgarishlar bo'lishi to'g'risida o'z vaqtida axborot berish va boshqarish. Byudjet amaliyotida monitoring o'tkazish, Byudjetdan ajratilgan pul mablag'lari ishlatilishining oxirgi bosqichigacha nazorat qilishdir
Personal kabinet	Personal cabinet	Персональный кабинет	Maxsus axborot portalidagi individual sahifa, uning vositasida savdolar qatnashish uchun zaruraxborotdan foydalanish ta'minlanadi. Personal kabinet buyurtmachi yoki yetkazib beruvchi (ularning agentlari) uchun tegishli individual loginlar va parollarni qo'llab foydalanishad
Elektron tizim	Electron system	Электронная система	Barcha manfaatdor shaxslar qatnashishi mumkin bo'lgan savdolar o'tkazilishini ta'minlaydigan dasturiytexnik kompleksdan foydalanish vositasida yetkazib beruvchilar o'rtasida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni xarid qilishga buyurtmalarni joylashtirish tizimi
Byudjet daromadlari	Budget revenues	Бюджетные доходы	O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq, beg'araz va qaytarilmaslik sharti bilan Byudjetga tushadigan va O'zbekiston Respublikasining markaziy hamda mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarruf qiladigan pul mablag'laridir
Byudjet tasnifi	Budget classification	Бюджетная классификация	Davlat Byudjeti tuzilmasiga kiruvchi Byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini

			guruhlashtirishdan iborat
Soliqlar	Taxes	Налоги	Davlat yoki mahalliy boshqaruv faoliyatni ta'minlash uchun davlat organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslardan yig'ib olinadigan to'lovlar
Moliyaviy aktiv	A financial assets	Финансовые активы	Naqd pul mablag'lari, shartnomadan kelib chiqib, boshqa xo'jalik subyektlaridan pul mablag'larini yoki moliyaviy aktivlarni olish va almashtirish huquqi hamda boshqa xo'jalik yurituvchi subyektning ulushli vositalari

VII. ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mehmonov S.U., Karimova Z.X., Tursunov A.S. Byudjet tizimi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2018. -544 b.
2. Tuychiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Byudjet hisobi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya” 2018. 428 b.
3. Tuychiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Byudjet tashkilotlarida byudjet hisobi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya” 2019. 329 b.
4. Tuychiyev A.J., Ibragimov K.Sh. Byudjet hisoboti. O’quv qo’llanma. “Iqtisod-Moliya”. – T.: 2018. 254 b.
5. Tashmuxeimedova D. Byudjet g’azna ijrosi. O’quv qo’llanma.- T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. 440 b.
6. Жуклинец И.И. Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. -М.: Издательство Юрайт, 2016. С.504
7. Опарина С.И., Кришталева Т.И., Гурко А.И. Бюджетный учет и отчетность. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. -М.: Издательство Юрайт, 2016. С.347
8. Коренкова С.И. Бюджетный учет и отчетность. Учебное пособие для вузов. –М.: Издательство Юрайт, 2019. С.195
9. Van Helden, G.Jan, Ron Hodges Public Sector Accounting and Budgeting for Non-Specialists 2016th Edition. USA. — 256 p.

Qo‘shimcha adabiyotlar

10. “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
11. Mirziyoyev.Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. - 488 b.
12. Mirziyoyev.Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik–harbir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. - Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. - 104 b.
13. Nurmuxeimedova B.I. Davlat byudjeti. O’quv qo’llanma. – T.: “Iqtisod-Moliya”. 2018. - 576 b.
14. Tashmuxeimedova D. G’aznachilikasoslari.O’quv qo’llanma. T.: “Iqtisod-Moliya”, 2018. 228b.
15. Tuychiyev A., Abidov M. Byudjet tasnifi. O’quv qo’llanma. Toshkent. «Iqtisod- Moliya». 2018. 200 b.
16. Qosimova G. G’aznachilik. O’quv qo’llanma. Toshkent. «Iqtisod-Moliya». 2015. 472b.
17. Дорофеев В.Г. Казначейская система исполнения бюджета в Республике Беларусь. Учебное пособие.-УП.: Издательство Вышэйшая школа, 2017.

18. Тиницкий В.М. Казначейское дело. Учебное пособие. –М.: КНОРУС, 2016.

Internet saytlari

19. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali
20. www.lex.uz– O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
21. www.mf.uz– O'zbekiston Respublikasi Moliyavazirligirasmiiyveb-sayti
22. www.stat.uz– O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy veb sayti
23. www.ach.gov.uz O'zbekiston Respublikasi Hisob Palatasining rasmiy veb sayti
24. www.openbudget.uz–O'zbekiston Respublikasining “Ochiq byudjet” portali